

FİLOLOJİ ALANINDA ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR

EDİTÖR
DOÇ. DR. GÜLNAZ KURT

Mart 2024

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • C. Cansın Selin Temana

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Serüven Yayınevi

Birinci Basım / First Edition • © Mart 2024

ISBN • 978-625-6319-01-1

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Serüven Yayınevi'ne aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The right to publish this book belongs to Serüven Publishing. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Serüven Yayınevi / Serüven Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak

Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA

Telefon / Phone: 05437675765

web: www.seruvenyayinevi.com

e-mail: seruvenyayinevi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

FİLOLOJİ ALANINDA ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR

Mart 2024

Editör

Doç. Dr. Gülnaz KURT

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

DÜNYA DİLLERİ ARASINDA İSPANYOLCANIN YERİ

Rıfat GÜNDAY..... 1

BÖLÜM 2

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ BAĞLAÇLARIN YAPI, KÖKEN VE
GÖREVLERİ BAKIMINDAN KULLANILIŞI 21

Lemi AKIN..... 21

BÖLÜM 3

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE BAKIŞ/KİLİNİŞ KATEGORİSİNE
DEDE KORKUT ÖRNEĞİ

Ekin AKTÜRK 37

BÖLÜM 4

EDEBİ KÖPRÜLER: STEPHANE MALLARMÉ’NİN *DENİZ MELTEMİ* VE
YAHYA KEMAL BEYATLI’NIN *SESSİZ GEMİ* ŞİİRLERİNDE TEMATİK
PARALELLİKLER

Güliden PAMUKCU 79

BÖLÜM 5

SEMANTİK ALAN TEORİSİ

Rahmetullah UZUN 91

BÖLÜM 6

15. YÜZYIL TÜRKÇESİ DİL YADİĞÂRI “CERRÂHİYETÜ’L-HÂNİYYE”

Meriç GÜVEN..... 109

BÖLÜM 1

DÜNYA DİLLERİ ARASINDA İSPANYOLCANIN YERİ

Rıfat GÜNDAY¹

¹ Prof.Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi/Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, ORCID
ID: 0000-0001-8356-5098

1.Giriş

İber yarımadasında insanlık tarihinin 35.000 yıl öncesine kadar uzandığı belirtilmektedir. Bu topraklar Keltlerden Yunanlılara kadar birçok kavimin istilasına uğramıştır. İberlerin mücadelesine rağmen yarımada MÖ 2. yüzyılda Roma Cumhuriyetinin sınırlarına dahil edilir ve Batı Roma İmparatorluğu yıkılincaya kadar imparatorluğun bir parçası olur. Batı Roma İmparatorluğunun zayıflamasıyla birlikte 410'da İspanya bir Cermen ırkı olan Vizigotlar tarafından işgal edilir. Vizigotlar kendilerini Roma İmparatorluğunun varisi gibi görürler. Ortaçağda İspanya topraklarının büyük bir bölümü Araplar tarafından istila edilip Endülüs Emevî Devleti kurulur. 8.yüzyıldan itibaren bu devlete karşı haclı seferleri başlatılır. Bu dönemde kurulan Leon Krallığı ve 981 yılında kurulan Kastilya Krallığı İspanya topraklarının tekrar Hristiyanların hakimiyetine geçmesi için mücadele ederler. 1230'da iki krallık III.Fernando yönetiminde birleşir. 1492'de Müslümanların son kalesi Granada Krallığı da yıkılır. 1492'de aynı zamanda Kristof Kolomb İspanyol Hükümdarlarının desteğiyle Amerika'yı keşif yolculuğuna çıkar. 15.yüzyılın sonlarına doğru Kral II. Fernando zamanında bugünkü İspanya sınırları çizilir. 16.ve 18.yüzyıllar arasında İspanyol Krallığı Avrupa'nın en güçlü devletlerinden birisi olmuştur. Bu krallık Avrupa'da İtalya ve Hollanda, Güney Amerika'nın büyük bir bölümü ve Kuzey Amerika'nın bir kısmı yanında Afrika'da belli bir bölge ile Filipinler'i sömürgesi haline getirir. 19.yüzyılın başlarından itibaren Latin Amerika kıtasındaki İspanyol sömürgeleri bağımsızlıklarını ilan etmeye başlarlar. 1975 yılında diktatör Franco'nun ölümünden sonra yerine geçen Kral I. Juan Carlos İspanya cumhuriyet yönetimine geri döner (<https://tr.wikipedia.org>). Bugün de Hispanik kökenli halklardan oluşan Latin Amerika ülkeleriyle birlikte İspanya dünyada güçlü bir konuma sahip ülkeler arasında yer almaktadır. Bir başka deyişle İspanya ve İspanyolcanın gücü sadece İspanya devletiyle sınırlı değildir.

İberler olarak adlandırılan İspanyolların MÖ 3000 yıllarında İspanya'ya göç ettikleri düşünülmektedir. İberler Akdeniz kökenli halklar arasında kabul edilmektedir. İber yarımadası Roma İmparatorluğu tarafından işgal edildikten sonra İberler Romalılaştırılmaya başlanır. Halk Hispano-Romalı olarak adlandırılmaktadır. Hukuk, dil ve yaşam tarzıyla Roma'ya bağlanmıştır. İberyada Latince idare ve ticaret dili olarak hakim bir dil konuma gelmiştir (<https://tr.wikipedia.org>).

Kökeni İspanya'nın Kastilya bölgesine dayanan ve Kastilya dili olarak da adlandırılan İspanyolca İber yarımadasında kullanılan halk Latincesinden türemiş bir dildir. Fransızca, İtalyanca, Portekizce, Romence ve Katalanca gibi Romen dillerinden birisidir. Latincenin Güney Batı kolunu temsil eden üç dilden (İspanyolca, Portekizce ve Katalanca) en güçlü olanıdır. Bu dil eski İspanyolca veya halk Latincesi olarak adlandırılmaktadır. Bask bölgesi, Kelt ve Germain dillerinden etkilenmiştir. İspanyol dilinde ilk yazılı belgelere Mi-

lattan sonra 964 yılında İspanya'nın Kastilya bölgesinde rastlanmıştır. (<https://www.donneesmondiales.com>). Kastilya krallığında 1037'de I.Ferdinand kral olduktan sonra İspanyolca yavaş yavaş yaygınlaşmaya başlar. 1200'lü yıllardan sonra standart bir dil haline dönüşen İspanyolca 1496'da Kastilya ve Aragon krallıklarının birleşmesiyle birlikte krallığın dili statüsünü alır. Söz konusu dil 13.yüzyıldan itibaren gelişme göstermeye başlamakla birlikte 15. ve 19.yüzyıllar arasında İspanyol İmparatorluğu döneminde Amerika ve Afrika kıtaları ile Asya'nın Pasifik bölgesinde yaygınlaşmıştır. Böylece uluslararası bir dil olma özelliği kazanır. Zira bu dönemde İspanya özellikle Amerika kıtası başta olmak üzere birçok koloni oluşturmuş ve bu bölgelere kültür ve dilini de götürmüştür. Koloni ülkeleri siyasal anlamda bağımsızlıklarını ilan etmelerine karşın, dil açısından İspanyolca'yı anadil ve resmi dil olarak kullanmayı sürdürmüşlerdir. 20.yüzyıla gelindiğinde Amerika kıtası dışında diğer bölgelerde İspanyolcanın yaygınlaşması durur, Ekvador Ginesi dışında Afrika ve Filipinler'de kullanımı azalır.

İspanyolcanın kökeninin dayandığı İspanya'daki dil kullanımı üzerine bir değerlendirme yapılacak olursa İspanyolca İspanya'daki dört tarihi etnik gruptan Kastilyalıların ana dilidir. İspanya'da İspanyolca dışında tarihsel köklere dayalı kullanılan Katalan, Bask ve Galiçya dilleri de çok dillilik bağlamında kullanılmak istenmektedir. İspanya'nın İspanyolca'yı ulusal dil olarak kabul etmesine ve uzun süre bölgesel dillerin kullanımına karşı politika izlemesine karşın 20. Yüzyılın son çeyreğinde bu tutumunda esnekliğe gitmiştir. İspanya'da ülke genelinde İspanyolca tek resmi dil olmakla birlikte 1978 Anayasasının tanıdığı haklar çerçevesinde Katalanca, Galiçyaca ve Baskça da yerel diller statüsünde bölgesel düzeyde İspanyolca ile birlikte resmi diller olarak kabul edilmektedir (<https://www.birgun.net>). Bu dillerin eğitimlerinin yapılması da kabul edilmiştir. Bununla birlikte ne bu topluluklar azınlık ne de dilleri azınlık statüsünde olmayıp kültürel miras ve çeşitlilik olarak değerlendirilmektedir.

Günümüzde İspanyolca Çince'den sonra anadili olarak en çok konuşanı olan 2.dildir. Dünyada en yaygın kullanılan diller arasında da İngilizce, Çince ve Hintçeden sonra 4.sıradadır. İngilizce ve Fransızca ile birlikte dünyada yaygın olarak kullanılan başlıca iletişim dillerinden birisidir (<https://tr.wikipedia.org>). İkinci dil veya yabancı dil olarak öğrenimi açısından da dünyada ilk 10 dil arasında bulunmaktadır. İngilizce ve Fransızcadan sonra Almanca ve Rusça gibi yabancı dil olarak en yaygın öğretilen/öğrenilen dillerden birisidir.

İspanyolca doğduğu Avrupa kıtasından çok daha fazla kişi tarafından Amerika kıtasında kullanılmaktadır. Anadil ve Resmi dil olarak daha çok Kuzey ve Güney Amerika kıtalarında kullanılmakla birlikte yabancı dil/ikinci dil olarak dünyada geniş bir coğrafyada öğretilmeye ve öğrenilmeye devam etmektedir.

2.Yöntem

Bu çalışma, betimsel bir araştırma olup doküman inceleme modeline dayalı olarak sürdürülmüştür. Doküman analizi yöntemi, “araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 187). Konuyla ilgili dijital ve basılı kaynak taraması yapılmış ve elde edilen veriler çeşitli kategorilere ayrılarak incelenmiştir. Bulgular farklı açılardan değerlendirilerek saptamalarda bulunulmuştur.

3.Bulgular ve Yorumlar

3.1. Dünyada İspanyolca Konuşan Sayısı

İspanyolca dünyada en çok konuşanı bulunan önemli diller arasında yer almaktadır. Çeşitli kaynaklarda diller konuşan sayısına göre değerlendirildiğinde İngilizce, Çince ve Hintçeden sonra en yaygın kullanılan 4. dil konumundadır. Genel kullanıcı sayısı bakımından 4.sırada olmasına karşın anadili olarak Çincenin ardından en çok konuşanı olan 2.dildir. İkinci dil veya yabancı dil olarak kullanımı ya da öğrenimi bağlamında da İspanyolca üst sıralarda olup İngilizce, Fransızca, Almanca ve Rusça gibi en çok eğitimi bulunan diller arasında yer almaktadır denilebilir.

Dünyada İspanyolca konuşan sayısı üzerine farklı rakamlar verilmekle birlikte bu rakamların birbirine yakın sayılar içerdiği ve yaklaşık 550 milyon olduğu görülmektedir. Bu bölümde değerlendirmelerimizi diller üzerine araştırmalar gerçekleştiren 3 web sitesinin 2023 yılına ait verileri üzerinden yapacağız. Bunlar; *Ethnologue*, *Lingua* ve *studyfrenchspanish* siteleridir. *Ethnologue* ve *Lingua* web siteleri dünyadaki diller üzerine en kapsamlı bilgilerin yer aldığı ve verilerin her yıl güncellendiği kaynak olma özelliğini taşımaktadırlar.

Üç kaynaktan elde edilen veriler, dünyada en çok konuşanı bulunan 5 dilden 2 tanesinin Latince kökenli diller olduğunu göstermektedir. İspanyolca 3.sırada, Fransızca 5.sıradadır. Çeşitli kaynaklarda 8.sırada gösterilen Portekizce bir Latin kökenli dil olarak ilk 10 dil arasında yer alırken, İtalyanca da ilk 20 ile 30 arasındaki dillerden birisidir. Latin dillerinden sadece Katalanca ve Romence pek yaygınlaşmamışlardır. Bu veriler, Latin kökenli dillerin genelde İngilizce ve Çince ile birlikte dünyada en yaygın kullanılan dillerden olduklarını ortaya koymaktadır.

Tablo 1: *Ethnologue 2023 verilerine göre dünyada en çok kullanılan ilk 5 dil (<https://www.ethnologue.com> »):*

Sıralama	Diller	Anadil	2.dil/Y.dil	Toplam
1.	İngilizce	380 milyon	1.077 milyon	1.456 milyar
2.	Mandarin Çince	939 milyon	199 milyon	1.138 milyar
3.	Hintçe	345 milyon	266 milyon	609 milyon
4.	İspanyolca	485 milyon	74 milyon	559 milyon
5.	Fransızca	81 milyon	229 milyon	310 milyon

Tabloda yer alan veriler, İspanyolcanın dünyada en çok kullanılan 4.dil olduğunu göstermektedir. 485 milyon kişi İspanyolca'yı anadili olarak kullanırken, 74 milyon kişi İspanyolca'yı ikinci dil/yabancı dil olarak kullanmaktadır. Toplamda İspanyolca konuşan sayısı 559 milyonu bulmaktadır. Dünyada Çince'den sonra anadili kullanıcısı sayısı bakımından 2.sırada bulunan İspanyolca'yı anadili olarak konuşan sayısı İngilizceyi anadili olarak konuşan sayısından oldukça fazladır. İspanyolca'yı 485 milyon kişi anadili olarak konuşurken, İngilizceyi 380 milyon kişi anadili olarak konuşmaktadır. Dünyada en çok konuşanı bulunan 5 dilden üç tanesi olan İngilizce, İspanyolca ve Fransızca Avrupa kökenli dillerken, Çince ve Hintçe Asya kökenli dillerdir. Çince, Hintçe ve İspanyolca'yı anadili olarak kullananların sayısı ikinci dil/yabancı dil olarak kullananların sayısından oldukça fazladır. İspanyolca'yı ikinci/yabancı dil olarak öğrenenlerin sayısı anadili olarak öğrenenlerin yaklaşık yedide biri kadardır. Oysa İngilizce ve Fransızca için tam tersi bir durum söz konusudur. İngilizceyi ikinci dil/yabancı dil olarak öğrenenlerin oranının anadili olarak öğrenenlerin yaklaşık üç katı, Fransızca'yı ikinci dil/yabancı dil olarak kullananların oranının ise anadili olarak öğrenenlerin yaklaşık dört katı daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 2: *Lingua 2023 verilerine göre dünyada en çok kullanılan ilk 5 dil (<https://lingua.edu> »):*

Sıralama	Diller	Toplam konuşan
1.	İngilizce	1.452 milyar
2.	Mandarin Çince	1.118 milyar
3.	Hintçe	602 milyon
4.	İspanyolca	534 milyon
5.	Fransızca	300 milyon

Lingua sitesi, dillerin konuşan sayılarını sunarken anadili ve ikinci dil/yabancı dil ayırımı yapmadan toplam rakamları vermiştir. Çok az farklılıklar olmakla birlikte Lingua sitesinin 2023 verileri genel olarak Ethnologue sitesinin 2023 verileriyle örtüşmektedir. Bütün dillerle ilgili verilerde çok az düşüş

dikkati çekmekle birlikte sıralama değişmemektedir. Ethnologue sitesinde İspanyolca konuşan sayısı 559 milyon olarak sunulurken, Lingua sitesinde 534 milyon olarak verilmiştir. Rakamlar 25 milyon daha düşüktür.

Tablo 3: Fransızca ve İspanyolca araştırmaları 2023 verilerine göre dünyada en çok kullanılan ilk 5 dil (<https://www.studyfrenchspanish.com>):

Sıralama	Diller	Toplam konuşan
1.	İngilizce	1.456 milyar
2.	Mandarin Çince	1.100+ milyar
3.	Hintçe	609 milyon
4.	İspanyolca	559 milyon
5.	Fransızca	309 milyon

Fransızca ve İspanyolca araştırmaları sitesinin verileri, Ethnologue sitesinin rakamlarıyla neredeyse birebir örtüşmektedir. Sadece Çince ve Fransızca konuşan sayılarında çok az fark söz konusudur. Lingua sitesi gibi bu sitede de konuşan sayıları anadili ve ikinci dil/yabancı dil sayılarına göre ayırım yapılmaksızın toplu olarak sunulmuştur. Dünyada 2023 yılı İspanyolca konuşan sayısı burada da 559 milyon olarak verilmiştir. 2023 yılı dünya nüfusunun 7 milyar 924 milyon olduğu dikkate alındığında, bu veriler dünya nüfusunun yaklaşık %7'nin İspanyolca konuştuğunu ortaya koymaktadır. İspanyolca konuşan ülkelerdeki nüfus artışı ve İspanyolcanın dünyada yaygınlaşması hesaba katıldığında önümüzdeki yıllarda bu oranın %8'lere doğru yükseleceği öngörülmektedir. Cervantes Enstitüsü'nün 2022 yılı verilerine göre dünyada İspanyolca konuşan sayısı 600 milyon kişi ve bu sayı her geçen gün artmaktadır. 2068 yılında İspanyolca konuşan sayısının 726 milyon kişiye ulaşacağı öngörülmektedir (Van Dyck, 20022, <https://lepetitjournal.com>). İspanyolcayı anadili olarak konuşan sayısının her geçen gün arttığı açık bir gerçektir.

3.2. İspanyolcanın Kullanıldığı Coğrafyalar

İngilizce ve Fransızcadan sonra İspanyolca doğduğu kıta olan Avrupa dışında, Kuzey ve Güney Amerika kıtaları, Afrika, Asya ve Okyanusya olmak üzere dünyanın dört bir yanında kullanıcısı bulunan bir dil konumundadır. Bununla birlikte İspanyolcanın yaygın olarak konuşulduğu coğrafyalar aşağıdaki şekilde özetlenebilir (<https://tr.wikipedia.org>):

Kuzey Amerika Kıtasında 10 ve Güney Amerika Kıtasında 9 ülkenin hem anadili hem de resmi dili konumunda olan İspanyolca, kıtada bulunan diğer ülkelerde de yaygın olarak kullanılan bir dildir. Güney Amerika'da Brezilya ile Fransa ve İngiltere'nin deniz aşırı toprakları dışındaki tüm ülkelerde anadili konumdadır ve en yoğun olarak bu kıtada konuşulmaktadır. Kıta nüfusunun yaklaşık %60'ı İspanyolca konuşmaktadır (<https://fr.babel.com>). Karayiplerde Hollanda'ya bağlı Aruba ve Kuraçao'da İspanyolca anadili olarak kullanılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde İspanyolca

resmi dil olmamakla birlikte İngilizceden sonra en yaygın olarak kullanılan ikinci dil konumundadır ve her geçen gün öğrenenlerin sayısı artmaktadır. Çeşitli kaynakların verdiği rakamlar arasında farklılıklar olmakla birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nde İspanyolca konuşan sayısı 42 ile 62 milyon arasında verilmektedir. Özellikle güney bölgelerinde Kaliforniya, Teksas ve Florida eyaletleri başta olmak üzere İspanyolca nüfusun önemli bir kısmının anadilidir ve günlük yaşamda baskın dil olarak kullanılmaktadır. Söz konusu eyaletlerde bazı kurum ve kuruluşlar iletişimde İspanyolca'yı tercih etmektedirler. Gelecek yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde ülke genelinde veya bazı eyaletlerde İspanyolcanın resmi dil olma olasılığı bulunmaktadır. Güney Amerika Kıtasında Brezilya'da 2005 yılından itibaren zorunlu ikinci dil olarak öğretilmektedir.

İspanyolcanın en yaygın kullanıldığı üçüncü kıta Avrupa'dır. İspanyolca İspanya'nın anadili ve resmi dili iken, Andorra ve İngiliz deniz aşırı toprağı olan Gibraltar gibi ülkelerde de anadili olarak konuşanı bulunmaktadır. Başta Fransa, Almanya ve İngiltere olmak üzere Avrupa'da birçok ülkede eğitimi görülen bir dildir.

Afrika Kıtasında İspanyolca 1968'de bağımsızlığını kazanana kadar bir İspanyol kolonisi olan Ekvador Ginesi dışındaki ülkelerde resmi dil olarak kullanılmamaktadır. Ekvador Ginesi'nde hem anadil hem de resmi dil konumundadır. Fas'ta 2 milyondan fazla kişi tarafından anadili olarak kullanılmaktadır. Bunun dışında Batı Sahra, Kanarya Adaları, Cezayir, Kamerun, Nijerya, Güney Sudan, Gabon, Angola gibi ülkelerde kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Afrika kıtasında baskın olarak kullanılan iki batı dili Fransızca ve İngilizcedir.

Asya Kıtasında Filipinler, Guam ve Kuzey Mariana Adaları ile Okyanusya'da Paskalya Adası'nda İspanyolca kullanılmaktadır. Özellikle Filipinler'in tarih ve kültüründe İspanyolcanın yeri ve etkisi büyüktür, hatta ülkenin bazı bölgelerinde anadili olarak konuşanı bulunmaktadır. Bir İspanyol sömürgesi konumunda olan Filipinler'de 16.yüzyıldan 20.yüzyılın sonlarına kadar İspanyolca resmi dil olarak tanınmıştır. 1987'den itibaren resmi dil olma statüsünü kaybetmesine karşın 2000'li yıllardan itibaren İspanya ve Filipinler arasındaki ilişkilerin gelişmesine paralel olarak İspanyolcanın okullarda öğrenimi ve sosyal yaşamda kullanımının arttığı gözlemlenmektedir. Ayrıca bu ülkede 3 milyon Filipinli İspanyolca konuşmaktadır (<https://fr.babbel.com>).

Gelecek 50 yıl içerisinde İspanyolcanın en çok konuşanı bulunan ilk 5 ülkenin Meksika, Amerika Birleşik Devletleri, Kolombiya, Arjantin ve İspanya şeklinde sıralanacağı öngörülmektedir (Van Dyck, 2022, <https://lepetitjournal.com>).

3.3 İspanyolcanın Resmi Dil Olduğu Ülkeler

Dünyada birçok ülke tarafından resmi dil olarak kullanılan ilk 5 sıradaki dillere bakıldığında, bunların İngilizce, Fransızca, Arapça, İspanyolca ve Portekizce olduğu görülmektedir. İngilizce 67, Fransızca 29 (güncel 28), Arapça 25, İspanyolca 21, Portekizce 8 ülkede resmi dil statüsündedir (<https://tr.wikipedia.org>). İspanyolca resmi dil olarak en çok ülkede kullanılan 4.dil konumundadır.

İspanya, Küba, Arjantin, Bolivya, Kolombiya, Kosta Rika, Şili, Ekvador, Guatemala, Ekvador Ginesi, Honduras, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Porto Riko, Dominique Cumhuriyeti, El Salvador, Uruguay ve Venezüella tarafından İspanyolca resmi dil olarak kullanılmaktadır.

Tablo 4: *İspanyolcanın resmi dil olduğu ülkeler ve nüfusları (Fernandez ve Roth, 2006; (<https://tr.wikipedia.org>):*

Sıra	Ülke	Kıta	Nüfus 2006	Nüfus 2017	İspanyolca
1	Meksika	Kuzey Amerika	112.336.538	130 223 000	% 98,50
2	İspanya	Avrupa	47.150.819	46 070 000	% 98,80
3	Kolombiya	Güney Amerika	46.240.000	49 068 000	% 99,20
4	Arjantin	Güney Amerika	40.900.496	44 272 000	% 99,40
5	Peru	Güney Amerika	29.797.694	32 166 000	% 86,60
6	Venezüella	Güney Amerika	29.434.660	31 926 000	% 98,80
7	Şili	Güney Amerika	17.291.300	18 313 000	% 99,30
8	Guatemala	Kuzey Amerika	14.361.666	17 005 000	% 86,40
9	Ekvador	Güney Amerika	14.306.000	16 626 000	% 98,10
10	Küba	Kuzey Amerika	11.235.863	11 390 000	% 99,40
11	Bolivya	Güney Amerika	10.426.154	11 053 000	% 87,90
12	Dominik Cumhuriyeti	Kuzey Amerika	10.225.000	10 767 000	% 98,60
13	Honduras	Kuzey Amerika	8.215.313	8 305 000	% 99,00
14	Paraguay	Güney Amerika	6.460.000	6 812 000	% 69,50
15	El Salvador	Kuzey Amerika	6.183.002	6 167 000	% 99,70
16	Nicaragua	Kuzey Amerika	5.822.000	6 218 000	% 97,00
17	Kosta Rika	Kuzey Amerika	4.615.646	4 906 000	% 99,20
18	Porto Riko	Kuzey Amerika	3.998.000	3 679 000	% 98,80
19	Panama	Kuzey Amerika	3.508.000	4 051 000	% 93,10
20	Uruguay	Güney Amerika	3.372.000	3 457 000	% 98,90
21	Ekvador Ginesi	Afrika	1.170.308	894 000	% 90,50
Toplam	Tüm ülkeler	Dünya	427.050.459	463.644.219	

İspanyolca, İspanya'nın tek resmi dilidir. Arjantin, Bolivya, Peru ve Ekvador'da Keçuva ve Aymara dilleri ile birlikte, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Küba, Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Guatemala, Honduras, Meksika, Nikaragua, Panama ve Paraguay'da Guarani dili ile birlikte, Uruguay, Vene-

zuela ve Porto Riko'da İngilizce ile birlikte, Ekvador Ginesi'nde Fransızca ve Portekizce ile birlikte resmî dil statüsündedir (<https://tr.wikipedia.org>).

Resmi dili İspanyolca olan 21 ülkenin toplam nüfusu 2006 verilerine göre 427.050.459 milyondur, 2017 verilerine göre ise 463.644.219 milyondur. 11 yılda rakamlar yaklaşık 26.5 milyon kişi artmıştır. Bu da ortalama her yıl 2 milyon kişinin arttığını göstermektedir. Bir diğer Latince kökenli dil olan Fransızca 29 (güncel 28) ülkenin resmi diliyken söz konusu ülkelerin toplam nüfusu yaklaşık 451 milyondur. Rakamların birbirine yakın olduğu görülmektedir.

İspanyolca doğduğu kıta olan Avrupa'da sadece İspanya'nın resmi diliyken, Kuzey Amerika'da 10 ülkenin, Güney Amerika'da 9 ülkenin, Afrika'da da 1 ülkenin resmi dilidir. Güney Amerika'da 198.228.304 (2006) / 213.693.000 (2017), Kuzey Amerika'da 180.501.028 (2006) / 202.711.000 (2017), Avrupa'da 47.150.819 (2006) / 46.070.000 (2017) ve Afrika'da 1.170.308 (2006) / 894.000 (2017) kişi İspanyolca'yı resmi dil olarak kullanmaktadır. İspanyolca ülke bazında en çok Kuzey Amerika ülkesinin resmi diliyken, konuşan bazında Güney Amerika'da en çok kişinin resmi dili konumundadır. İspanyolca konuşan sayısının en çok olduğu ülke 130.223.000 kişiyle Meksika'dır. İspanyolca Amerika Kıtasında toplamda 416.404.000 kişinin resmi dilidir.

3.4 Uluslararası Örgüt, Kurum, Kuruluş ve Çeşitli Alanlarda İspanyolcanın Kullanımı

İngilizce, Fransızca, Çince, Arapça ve Rusça gibi İspanyolca da uluslararası bir dildir. Uluslararası ilişkilerde etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Dünyada İngilizceden sonra örgüt, kurum ve kuruluşların en yaygın kullandığı ikinci resmi dil Fransızca iken, iletişim dili bağlamında İngilizceden sonra en yaygın kullanılan uluslararası iletişim dili İspanyolcadır.

Birleşmiş Milletlerde İngilizce ve Fransızcadan sonra en çok kullanılan 3.dildir (Sierra, 2022, Avrupa Birliği, Amerikan Devletleri Örgütü, İbero-Amerikan Devletleri Örgütü, Afrika Birliği, UNASUR, Antarktika Anlaşması Sekreterliği, Latin Birliği, Karayip Ortak Pazarı ve NAFTA gibi uluslararası ve bölgelerarası organizasyonlarda İspanyolca resmî dil olarak kullanılmaktadır (<https://tr.wikipedia.org>).

İspanyolca, dünyadaki güçlü ve yaygın kullanılan dillerden bir tanesidir. Turizm ve ticaret alanında olduğu kadar kültürel alanda da İspanyolca önemini sürdürmektedir. Yazar Cervantes, ressamlar Picasso, Salvador Dali İspanyol kültürünün dünyada ün yapmış örneklerinden bir kaçıdır. Dans, müzik, sinema, edebiyat ve resim sanatı alanında İspanyol kültürünün zenginliği dünyada İspanyolcanın tanınması ve öğrenilmesine katkı sağlamıştır.

%7,8 lik oranla İngilizce ve Çince'den sonra internet kullanıcıları tarafından arama motorlarında araştırmalar için en çok kullanılan 3.dil, facebook

ve Twiter gibi sosyal medyalarda ise 2.dil konumundadır (<https://sejournslinguistiqueseurope.com>).

İngilizce (%21,8), Çince (%11.0) ve Almanca (%9,8%)'nın ardından en çok kitap yayınlanan 4.dil %8,9'luk bir oranla İspanyolcadır. Bilimsel yayınların yapıldığı diller arasında da önemli bir yere sahiptir. Özellikle sosyal, sanat ve edebiyat ile sağlık alanlarında İspanyolca önemli yayınlar yapılmaktadır (Van Dyck, 20022, <https://lepetitjournal.com>).

3.5. Avrupa Birliğinin Dil Politikaları ve Avrupa Birliğinde İspanyolca

1949'da kurulan ve 48 ülkenin üye olduğu Avrupa Konseyi çok kültürlülük ve çok dillilik politikasını savunmaktadır. Konsey dil politikaları üzerinde önemle durmaktadır. Bu nedenledir ki bünyesinde bulunan 'Yaşayan Diller Bölümü'nü 'Dil Politikası Birimi'ne dönüştürmüştür. Bunun somut bir yansıması olarak 2001 yılını 'Avrupa Diller Yılı' ilan etmiştir (Demirel, 2005). Avrupa Konseyi gibi Avrupa Birliği de çok kültürlülük ve çok dillilik politikasını benimsemektedir. "Avrupa kültürünün ve Avrupalılık düşüncesinin belirleyici özelliği, onu yaratan dil ve kültürlerin çeşitliliğidir. Birliğin oluşturduğu bütünleşmeye karşın, Avrupa'nın özünü oluşturan dil ve kültür çeşitliliği, korunması ve sürdürülmesi gereken bir zenginliktir." (Polat, 2001: 31; akt. Erişkon Cangil, 2004:124). Bu yaklaşım doğrultusunda "özellikle 1990'lardan sonra, AB'nin eğitim ve kültür politikalarında kültürel ve dilbilimsel farklılık ve çok kültürlülüğün doğal sonucu olan, 'belirli bir coğrafyada birkaç dilin bir arada konuşulması', 'bir kişinin birden fazla dili kullanma becerisine sahip olması' anlamındaki çok dillilik önemli bir rol oynamaya başlamıştır." (Eker, 2009:37). Avrupa Birliği, dil çeşitliliğini temel ilkesi olarak benimsemiş ve en temel yasası olan Avrupa Birliği Antlaşmasında buna yer vermiştir (Baıdak, N, Balcon, M.-P. ve Motiejunaite, Avrupa Komisyonu Eurydice, 2017:3). Bu bağlamda "bireyler için, öğrenme dilleri, özellikle AB vatandaşlığı hareket özgürlüğünü garanti ettiği için kişisel ve profesyonel fırsatlar yaratır. Toplum için, kültürel farkındalığı, karşılıklı anlayışı ve sosyal uyumu teşvik eder. Şirketler için, dil ve kültürlerarası yeterliliğe sahip çalışanlar, işletmelerin küresel pazarlarda başarılı olmalarına ve büyümelerine yardımcı olan hayati bir kaynaktır." (Baıdak, N, Balcon, M.-P. ve Motiejunaite, Avrupa Komisyonu Eurydice, 2017:3). Dolayısıyla "Avrupa Birliğinin normlarına göre genç kuşak Avrupalıların en az üç dil bilerek yetişmeleri beklenmektedir. Bu amaçla, Avrupa Eğitim Komisyonu 1995 yılında yayınladığı 'Öğrenen Topluma Doğru' başlıklı bildirisinde Avrupa Birliği vatandaşlarının anadillerinin dışında en az iki Avrupa dilini yeter düzeyde bilmelerini ilke olarak benimsemiş ve bu konuda bireylere yardım edilmesi kararlaştırılmıştır." (Demirel, 2005). Avrupa Birliği tüm üye ülkelerin resmi dillerini aynı zamanda birliğin dili olarak kabul etmektedir. Her üye ülke kendi dilinde iletişim kurulabilmektedir.

Teorideki bu çok dillilik politikalarına rağmen, uygulamada durumun farklı olduğu dikkat çekmektedir. “Avrupa Birliği bir taraftan çok dilliliğe önem vermekte, öte yandan çalışma ortamında ve bilgi erişiminde İngilizce, Fransızca ve Almancanın ağırlığı hissedilmekte, hatta birçok alanda İngilizcenin baskınlığından dahi bahsedilebilmektedir.” (Yorulmaz, 2013:201). Avrupa Birliği kurum ve kuruluşlarında öncelikli diller olarak İngilizce, Fransızca ve Almancanın ağırlığı kendini göstermektedir (Yazar, 2017:137). Bu çerçevede Avrupa Birliğinin farklı kurumlarında bazen sadece İngilizce ya da Fransızca, bazen İngilizce ve Fransızca birlikte, bazen de İngilizce, Fransızca ve Almanca üçü birden çalışma dili olarak kullanılırken, İspanyolcanın da aralarında bulunduğu diğer diller daha arka planda kalmaktadır (Eker, 2009:40). İspanyolcanın dünyadaki görünürlüğünün aksine Avrupa Birliği’ndeki görünürlüğünün daha düşük olduğu söylenebilir.

Avrupa Birliği içerisinde en çok konuşanı olan diller İngilizce, Almanca, Fransızca, İtalyanca ve İspanyolca olarak sıralanmaktadır. Bazı kaynaklarda İspanyolcanın 4.sırada gösterildiğine de tanık olunmaktadır (<https://tr.wikipedia.org>). Eurobarometre’nin 2012 yılı verileri incelendiğinde Avrupa Birliği’nde anadili ve ikinci dil olarak konuşan sayısına göre İspanyolca, Birlik içerisinde en çok konuşanı bulunan 5.dildir.

Tablo 5: *Avrupa Birliği içerisinde kullanıcı sayılarına göre ilk 5 dil (Commission Européenne, Eurobarometre, 2012):*

Dil	AB’de anadil olarak kullanım oranları	AB’de ikinci dil olarak kullanım oranları	Dili konuşanların toplam oranları
İngilizce	%1	%41	%42
Almanca	%16	%11	%27
Fransızca	%14	%12	%26
İtalyanca	%13	%3	%16
İspanyolca	%8	%7	%15

2020’de Brexit ile İngiltere Avrupa Birliğinden ayrıldığı için İngilizce anadil kullanıcı sayısı ile ilgili tabloda güncelleme yapılmıştır. İngiltere, Avrupa Birliğinden ayrılmasına rağmen İngilizce anadili ve ikinci dil/yabancı dil kullanımı bağlamında toplamda en çok konuşanı (%42) olan dildir. Almanca (%27) ve Fransızca (%26) konuşan sayılarının birbirine yakın oldukları, anadil kullanımı bağlamında Almancanın (%14) önde olduğu ve ilk sırada yer aldığı, ikinci dil/yabancı dil kullanımı açısından Fransızcanın (%12), İngilizceden sonra ikinci sırada bulunduğu görülmektedir. İtalyanca (%16) ve İspanyolca (%15) konuşan sayılarının birbirine yakın oldukları, anadil olarak konuşan sayısı açısından İtalyanca (%13) öndeyken, ikinci dil/yabancı dil olarak kullanıcı sayısı bağlamında İspanyolca (%7) önde ve 4.sırada yer almaktadır. Birlik içerisinde ülke düzeyinde İspanyolca sadece İspanya’nın anadili

konumundadır. Andorra ve Gılbaltar gibi ölkelerde de anadili olarak konuşanı bulunmaktadır. Dolayısıyla İşpanyolcayı anadil olarak (%8) kullanan ile ikinci dil/yabancı dil olarak (%7) kullanan sayılarının birbirlerine yakın oranlar olduğu dikkat çekmektedir.

İngilizce, Almanca, Fransızca, İşpanyolca ve İtalyancanın diğeri Avrupa ölkelerinde ikinci dil/yabancı dil olarak kullanımları daha ayrıntılı olarak irdelendiğinde İşpanyolcanın İngilizce, Fransızca ve Almancanın ardından 4.sırada yer aldığı görölmektedir. “Avrupa Birliğine üye 15 ölkede yaşayan bireyler arasında yapılan bir araştırma sonucuna göre, öğrencilerin % 89’u İngilizce, % 32’si Fransızca, % 18’i Almanca ve % 8’i de İşpanyolcayı yabancı dil olarak öğrendiklerini söylemişlerdir.” (Council of Europe, 1998, akt. Demirel, 2005).

Tablo 6: Avrupa Birliği’nde ulusların en çok kullandığı 5 dilin ölkelerde ikinci dil/ yabancı dil olarak kullanım durumları ([\):](https://tr.wikipedia.org/wiki/)

Ölke	İngilizce	Almanca	Fransızca	İşpanyolca	İtalyanca
Avusturya	%58	%4	%10	%4	%8
Belçika	%59	%27	%48	%6	%3
Bulgaristan	%23	%12	%9	%2	%1
Güney Kıbrıs	%76	%5	12%	%2	%4
Çekya	%24	%28	%2	%0	%1
Danimarka	%86	%58	%12	%5	%1
Estonya	%46	%22	%1	%0	-
Finlandiya	%63	%18	%3	%2	%1
Fransa	%36	%8	%6	%13	%5
Almanya	%56	%9	%15	%4	%3
Macaristan	%23	%25	%2	%1	%2
İrlanda	%5	%7	%20	%4	%1
İtalya	%29	%5	%14	%4	%1
Letonya	%32	%14	%2	%1	%0
Litvanya	%39	%19	%1	%0	%0
Lüksemburg	%60	%88	%90	%1	%5
Malta	%88	%3	%17	%2	%66
Hollanda	%87	%70	%29	%5	51
Polonya	%29	%19	%3	%1	%1
Portekiz	%32	%3	%24	%9	%1
Romanya	%29	%6	%24	%3	%4
Slovakya	%32	%32	%2	%1	%1
Slovenya	%57	%50	%4	%2	%15
İşpanya	%27	%2	%12	%10	%2
İsveç	%89	%30	%11	%6	%2
Hırvatistan	%49	%34	%4	%2	%14
Birleşik Krallık	%7	%9	%23	%8	%2

Veriler, 14 nisan 2016 tarihinde Wayback Machine sitesinden elde edilmiştir. Tabloda Yunanistan'a yer verilmemiştir. İspanyolcanın Çekya, Estonya ve Litvanya dışındaki bütün ülkelerde ikinci dil/yabancı dil olarak az veya çok öğrenildiği görülmektedir. Özellikle Fransa (%13), Birleşik Krallık (%8) ve Almanya (%4) gibi üç büyük Avrupa ülkesinde İspanyolca önemli oranda kullanılmaktadır. Portekiz (%9), Belçika (%6), Hollanda (%6), İsveç (%6) ve Danimarka (%5)'da İspanyolca %5 ve üzeri kullanım oranına sahip bir dildir.

Avrupa'da Çok Dillilik Politika ve Uygulama Eğilimleri kapsamında yapılan araştırmada farklı Avrupa kentlerinde çeşitli alanlarda kullanılan diller araştırılmıştır.

Kamu hizmeti ve alanlarında “İngilizce, anket yapılan tüm şehirlerde ulusal dillerin dışında sözlü ve yazılı hizmetler için açık ara yaygın sunulan dildir ve ardından sırasıyla Almanca, Rusça, Fransızca ve İspanyolca gelmektedir.” (Extra ve Yağmur, 2013:11). İspanyolca 5.sıradadır.

Tablo 7: Kamu hizmetlerinde kullanılan dillerin 64 şehre göre dağılımı (en yaygın 10 dil) (Extra ve Yağmur, 2013:67):

Sıra	Kamu Hizmetleri ve Alanlarında Kullanılan Diller	Sıklık
1	İngilizce	771
2	Almanca	290
3	Rusça	285
4	Fransızca	255
5	İspanyolca	153
6	Çince	117
7	Arapça	117
8	İtalyanca	98
9	Lehçe	69
10	Türkçe	67

Görsel-işitsel medya ve basın alanında “genel olarak, en yaygın olan İngilizce gazeteleri Almanca, belli bir mesafede Fransızca, Rusça ve İtalyanca takip etmektedir.” (Extra ve Yağmur, 2013:10). İspanyolca bu alanda da 5.sıradadır.

Tablo 8: Şehirlerde satılan gazetelerin dillerine göre dağılımı (ilk 10 dil) (Extra ve Yağmur, 2013:62):

Sıra	Gazetenin Dili	Sıklık
1	İngilizce	408
2	Almanca	270
3	Fransızca	181
4	Rusça	162
5	İtalyanca	127

6	Arapça	77
7	Türkçe	54
8	İspanyolca	51
9	Hollandaca	46
10	Arnavutça	40

Avrupa'da 64 şehirde satılan gazete dilleri arasında İspanyolca 8.sırada yer almaktadır.

İş hayatında ulusal ve İngilizce dışında aşağıdaki alanlarda hangi dilleri kullandıkları sorgulanmıştır:

- 1) Yıllık iş raporlarında kullanılan diller
- 2) Pazarlama araçlarında kullanılan diller
- 3) Markalaştırma amaçlı kullanılan diller
- 4) Web sitesinde kullanılan diller

Tablo 9: Dört iş sektöründeki 484 şirketin çok dilli repertuarı (İngilizce dışında en çok kullanılan 10 dil) (Extra ve Yağmur, 2013:70):

Sıra	Diller	Sıklık	Farklı ülkelerdeki şirketlerin kullandığı dillerin dağılımı (5'ten fazla ülke tarafından ve en az 5 kere kullanılan diller)
1	Almanca	430	İsviçre, sadece Cenevre ve Ticino kantonları (57), İspanya (38), Bosna Hersek (33), Macaristan/Litvanya/Hollanda (27)
2	Rusça	333	Estonya (94), Ukrayna (78), Litvanya (64), Yunanistan (20), Polonya (15)
3	Fransızca	322	İsviçre, sadece Cenevre ve Ticino kantonları (71), İspanya (47), Birleşik Krallık (41), Hollanda (37), Portekiz (33)
4	İspanyolca	155	Portekiz (31), İsviçre (29), Birleşik Krallık (28), Hollanda (18), Fransa (16)
5	İtalyanca	134	İsviçre, sadece Cenevre ve Ticino kantonları (26), Avusturya (24), Bosna (16), İspanya (15), Birleşik Krallık (15)
6	Fince	66	Estonya (59), Danimarka (2), Litvanya (2), Hollanda/Polonya/Birleşik Krallık (1)
7	Çince	55	Birleşik Krallık (34), Yunanistan (9), İspanya (4), Hollanda (3), Polonya (2)
8	Lehçe	47	Hollanda (12), Ukrayna (11), Litvanya (7), Avusturya (6), Birleşik Krallık (5)
9	Portekizce	35	İspanya (13), İsviçre (11), Hollanda (3), Birleşik Krallık (3), Avusturya/Fransa (2)
10	Türkçe	29	Bosna Hersek (13), Hollanda (6), İsviçre (4), Avusturya (3), Romanya (2)

Araştırmaya katılan şirketlerden elde edilen veriler ulusal dil ve İngilizce dışında Almanca, Rusça, Fransızca, İspanyolca ve İtalyancanın en çok kullanılan diller olduğunu ortaya koymaktadır. İspanyolcanın iş hayatında daha

çok Batı Avrupa ülkeleri olan Portekiz (31), İsviçre (29), Birleşik Krallık (28), Hollanda (18), Fransa (16) da kullanıldığı dikkat çekmektedir.

3.6 İspanyolcanın Yabancı Dil Olarak Okutulması

Günümüz dünyasında bir yandan çok kültürlülük ve çok dillilik savunulurken, diğer yandan da dünya hakimiyeti ya da dünyada güçlü ülke olma hedefi olan uluslar kendi dillerinin bütün dünyada yaygınlaşması için çaba sarf etmektedirler. Dünyada yaklaşık 7000 tane konuşulan dil olmasına karşın, tüm dünyada yaygın olarak kullanılan dil sayısı bir düzineyi geçmemektedir.

İspanya hem güçlü bir örgüt olan Avrupa Birliğinin bir üyesi hem de Latin Amerika ülkeleriyle sıkı kültür ve dil birliği olan bir ülkedir. Dolayısıyla İspanya iki güçlü birlikle sıkı bağı olan bir ülkedir. Bu bağlamda son dönemde “dünya ekonomisinde ve siyasetinde yükselen bir güç olan Çin Halk Cumhuriyeti’nin İspanya’ya yaklaşımı dikkat çekicidir. 2021 yılının Mayıs ayında Başbakan Sanchez’i arayan Xi Jinping İmparatorluk geçmişi olan iki ülkenin birbirini anlayıp desteklemesi gerektiğinin altını çizmiştir. Özellikle Latin Amerika ve Afrika’da üçüncü taraf işbirliğini güçlendirmeyi, halktan halka ve kültürel etkileşimi derinleştirmeyi önermiştir.” (Çin Dış İşleri Bakanlığı, 2021, akt. Çoban Oran ve Köse, 2021:213). Çünkü İspanya “küreselleşme ve ekonomik karşılıklı bağımlılığın arttığı çok kutuplu uluslararası sistemde orta büyüklükte” (Çoban Oran ve Köse, 2021:211) bir güçtür.

Dil politikalarının oluşturulmasında sosyokültürel süreç ve iktidar ilişkileri etkin rol oynarken, aynı zamanda dil politikaları gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde dil kullanımlarını yönetme şekli olarak değerlendirilmektedir (McCarty (2011:8). Dil politikaları ile hakimiyet kurma plan ve mekanizmaları arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır (Tollefson,1991:16). Bu bağlamda İspanyolca konuşan ülkeler dil politikaları doğrultusunda İspanyol dil akademilerini kurmuşlardır. Günümüzde İspanya Devleti, İspanyolca ile ilgili dil politikalarını Cervantes Enstitüsü üzerinden sürdürmektedir. Cervantes Enstitüsü İspanyolca konuşan ülkeler arasında işbirliğinin artması ve İspanyolcanın uluslararası arenada yaygınlaşması için birçok ülkede faaliyet yürütmektedir.

1713’te İspanya’da kurulan İspanyol Kraliyet Akademisi, 1951’de Meksika’da kurulan İspanyol Dili Akademileri Birliği ve 1991 yılında İspanya Devleti tarafından kurulan Cervantes Enstitüsü İspanyolcanın gelişmesi ve yaygınlaşması için çalışmaktadır. İspanya (1713), Kolombiya (1871), Ekvador (1874), Meksika (1875), El Salvador (1876), Venezuela (1883), Şili (1885), Peru (1887), Guatemala (1887), Kosta Rika (1923), Filipinler (1924), Panama (1926), Küba (1926), Paraguay (1927), Dominik Cumhuriyeti (1927), Bolivya (1927), Nikaragua (1928), Arjantin (1931), Uruguay (1943), Honduras (1949), Porto Riko (1955) ve Amerika Birleşik Devletleri (1973)’nde kurulan toplamda 22 İspanyol dil akademisi bulunmaktadır (<https://tr.wikipedia.org>).

Başta Amerika kıtası ve Avrupa Kıtası olmak üzere İspanyolca dünyada yabancı dil olarak öğrenilen diller arasında üst sıralarda yer almaktadır. İspanyolca, İngilizce ve Fransızcadan sonra dünyada en çok eğitimi görülen 3.dil konumundadır.

Kuzey Amerika Kıtasının en büyük devleti olan Amerika Birleşik Devletleri'nde en çok öğrenilen ve okullarda en yaygın olarak okutulan ikinci dil/yabancı dil İspanyolcadır. Anaokulu, ilkököl, ortaokul ve lise öğrencilerinin %70'den fazlası, üniversite öğrencilerinin ise %50'si İspanyolca eğitimi görmektedir. Fransızca anaokulundan liseye %15'lik, üniversitede de %12'lik bir oranla İspanyolcadan sonra en çok eğitimi görülen 2.yabancı dil konumundadır (<https://fr.babbel.com>). Güney Amerika Kıtasının en büyük ülkesi olan Brezilya'da da benzer durum söz konusudur. Brezilya Ulusal Kongresi, 2005 yılında çıkardığı bir kanunla İspanyolcanın kamu ve özel okullarda ikinci dil olarak okutulmasını zorunlu hale getirmiştir.

İspanyolca Fransa'daki okullarda İngilizceden sonra en çok tercih edilen 2.yabancı dildir. 2013 verilerine göre 2,5 milyondan fazla öğrenci Fransa'da İspanyolca öğrenmektedir. Bunlardan %1 (59,428)'i (İspanyolcayı 1. zorunlu yabancı dil olarak öğrenirken, %69 (2,445,399)'u zorunlu 2.yabancı dil olarak öğrenmektedir. Bu oran 2016 yılında %72.2'ye yükselmiştir (<https://sejours-linguistiquespaigne.com>).

2000'li yıllarda yapılan bir araştırmaya göre "AB içinde öğrenilmesi 'en faydalı' yabancı dil olarak görülen diller olarak katılımcıların % 69'u İngilizce, % 37'si Fransızca, % 26'sı Almanca, % 15'i ise İspanyolca demiştir." (Yorulmaz, 2013:210).

British Council tarafından desteklenen Dil Zengini Avrupa projesi kapsamında yürütülen araştırmalar Avrupa'da dil kullanımıyla ilgili aşağıdaki verileri ortaya koymaktadır. Sırasıyla İngilizce, Fransızca, Almanca, İspanyolca ve İtalyanca yabancı dil olarak Avrupa'da en çok eğitimi verilen dilleridir. Avrupa'da İspanyolca eğitiminin durumu incelendiğinde bazı ülkelerde zorunlu yabancı diller arasında bazı ülkelere ise seçmeli yabancı diller arasında okul programlarında yer aldığı görülmektedir.

Tablo 10: *İspanyolcanın yabancı dil olarak okutulduğu ülkeler (Extra ve Yağmur, 2013:35, 40, 51-52):*

Kademe	Belirtilmemiş	Zorunlu	Seçmeli
Okulöncesi	Bulgaristan		
İlköğretim		Bulgaristan Fransa Romanya Ukrayna	Danimarka Frizlan Hollanda İngiltere İskoçya Kuzey İrlanda

Ortaöğretim		Avusturya Bulgaristan İngiltere Fransa Galler İsviçre Kuzey İrlanda Macaristan Polonya Portekiz Romanya Ukrayna	Danimarka Hollanda İskoçya
--------------------	--	--	----------------------------------

Okul öncesi dönemde Bulgaristan'da İspanyolca eğitimi verilirken, ilköğretim kademesinde Bulgaristan

Fransa, Romanya ve Ukrayna'da zorunlu yabancı diller, Danimarka, Frizlan, Hollanda, İngiltere, İskoçya ve Kuzey İrlanda'da seçmeli yabancı diller arasında bulunmaktadır. Lise döneminde ise Avusturya, Bulgaristan, İngiltere, Fransa, Galler, İsviçre, Kuzey İrlanda, Macaristan, Polonya, Portekiz, Romanya ve Ukrayna'da zorunlu yabancı diller, Danimarka, Hollanda ve İskoçya'da seçmeli yabancı diller arasında yer almaktadır. İlköğretim kademesinde 4 ülkede zorunlu ve 6 ülkede seçmeli yabancı diller arasında iken, lise kademesinde 12 ülkede zorunlu ve 3 ülkede seçmeli statüde yabancı diller arasında İspanyolca yer bulmaktadır. Veriler, Avrupa'da lise kademesinde İspanyolca eğitimine daha ağırlık verildiğini ortaya koymaktadır.

Avrupa'da, Avrupa Birliği dışında İsviçre'de, Balkanlar'da Yugoslavya dağıldıktan sonra kurulan Bosna-Hersek, Hırvatistan, Slovenya, Kuzey Makedonya, Karadağ ve Sırbistan'da İspanyolcanın yabancı dil olarak okutulması yönünde Cervantes Enstitüsünün yoğun çalışmaları bulunmaktadır (Sierra, 2022,

Sonuç

İspanyolca 1500'lü yıllardan itibaren tarihte oynadığı önemli rolü, günümüzde uluslararası örgütler ile ticaret, turizm ve kültür alanında sürdürmeye çalışmaktadır denebilir. Zira İspanyolca konuşan ülkeler dünya ekonomisinde önemli bir rakamı temsil etmekte. Avrupa Birliği'nde çok baskın olan 3 dilden birisi olmasa da her geçen gün konuşan sayısının arttığı ve yabancı dil olarak 4.sırada yer alan bir dil olduğu görülmektedir. Amerika Kıtasındaki yaygın kullanıma rağmen İspanyolca kökeninin dayandığı Latince gibi dünyada en etkin kullanılan dil konumuna gelememiştir. Latincenin Ortaçağ'daki pozisyonuna günümüzde İngilizce sahiptir. Bununla birlikte İspanyolca dünyadaki başlıca iletişim dillerinden birisidir ve yabancı dil olarak en yaygın öğrenilen diller arasında bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Baïdak, N, Balcon, M.-P. ve Motiejunaite, A. (2017). Avrupa Komisyonu / EACEA / Eurydice. *Avrupa'da Okullarda Dil Öğretiminin Temel Verileri*. Lüksemburg: Avrupa Birliği Yayınları Ofisi.
- Commission européenne, Eurobaretre, (2012). les Européens et leurs langues, spécial numéro 386.
- Council of Europe. (1998).
- Çoban Oran, F. ve Köse, A.E. (2021). İspanya Dış Politikasında İmparatorluk Geçmişi ve Latin Amerika. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*. 7/13, 197-219.
- Demirel, Ö (2005). **Avrupa Konseyi Dil Projesi ve Türkiye Uygulaması**. *Milli Eğitim*, 2005, 33/197.
- Eker, S. (2009). Avrupa Birliği'nin Yeni Mottosu 'Farklılıkta Birlik' ve Türkçenin 'Farklılıkta Birlikteki Yeri. *Bilig*, 49, 35-58.
- Erişkon Cangil, B. (2004). Küreselleşme ve Avrupa birliği yabancı dil eğitim politikaları ışığında 2000'li yıllarda Türkiye'de yabancı dil öğretmeni yetiştirme politikalarına bir bakış. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı 1* (2004), 123-131.
- Extra, G. ve Yağmur, K. (2013). *Dil Zengini Avrupa Avrupa'da Çok Dillilik Politika ve Uygulama Eğilimleri*, Cambridge University Press.
- Fernández, F.M. ve Roth, J.O. (2006). Demografía de la lengua española, Instituto Complutense de Estudios Internacionales. La Fundación Telefónica.
- McCarty, T.L. (2011). *Ethnography and Language Policy*. Routledge.
- Polat, T. (2001). Avrupailık Bağlamında Kültür Boyutuyla Yabancı Dil, *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, ss. 29-40.
- Tollefson, J.W. (1991). Planning Language, Planning Inequality: Language Policy in the Community. London: Longman.
- Van Dyck, A.P. (2022). <https://lepetitjournal.com> ›. Erişim Tarihi: 27.10.2022.
- Yazar, U. (2017). Avrupa Birliğinde Çok Dillilik Politikası ve Tek Dil Arayışı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10/48, 137-142.
- Yorulmaz, M. (2013). Avrupa Birliği Dil Politikaları Ekseninde Çok dillilik Uygulamaları ve Karşılaşılan Dil Sorunu. *Yalova Sosyal Bilgiler Dergisi*, 3/5, 201-218.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- <https://lingua.edu> ›
- <https://fr.babbel.com> ›
- <https://sejourslinguistiquesespagne.com>
- <https://tr.wikipedia.org>

<https://www.birgun.net>

<https://www.donneesmondiales.com> ›

<https://www.ethnologue.com> ›

<https://www.studyfrenchspanish.com>

BÖLÜM 2

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ BAĞLAÇLARIN YAPI, KÖKEN VE GÖREVLERİ BAKIMINDAN KULLANILIŞI¹

Lemi AKIN²

”

¹ Bu çalışma, künyesi verilen yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır: Lemi AKIN (2004), *Türkiye Türkçesinde Bağlaçlar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İstanbul.

² Dr. Öğretim Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, lemiakin@klu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5657-1281.

1. GİRİŞ

BAĞLAÇ VE KULLANIM ALANLARI

Bir dili tam olarak anlayabilmek için, öncelikle o dilin içindeki parçaları tek tek ele alıp incelemek ve daha sonra da bunları bir bütün haline getirmek gerekir. Bu bütünlüğü oluşturmada bağlaçlara önemli görevler düşer. Çünkü dilin genel yapısına bakıldığında dilin sırasıyla ses, hece, kelime, kelime grupları ve cümlelerden meydana geldiği görülür. Bunların dil içinde anlamlı bir bütün oluşturabilmesinde bağlaçların önemli bir rolü vardır.

Bağlaçların dilde etkin bir şekilde kullanılması ile karmaşık duygu ve düşünceler daha rahat bir şekilde aktarılabilir. Ayrıca çok sayıda kısa cümleler yerine bağlaçlarla kurulmuş uzun cümleler, yazı ve konuşma dilinde akıcılığı sağlamaktadır. Bu da bir bakıma o dilin gelişmişlik seviyesini göstermektedir. Buna en güzel örnek; Ahmet Hamdi Tanpınar gibi dili çok iyi kullanan yazarların cümleleri verilebilir. Bu cümle yapılarında bağlaçların ne kadar etkili bir rol oynadığını görmek mümkündür.

Bağlaçların dilde yeterince önemsenmemesi ve etkin bir şekilde kullanılmaması ise, dilin zamanla kendini ifade fonksiyonlarını sınırlandıracak kısa, renksiz ve anlatım zenginliğinden uzak cümlelerin artmasına sebep olmaktadır. Bunun sonucu olarak da dilin bireyler arasında ve yazılı metinlerdeki anlatım zenginliği kaybolacaktır.

Dilde bu kadar önemli yer teşkil etmelerine rağmen bağlaçlar hakkında yeterince araştırma yapılmaması ve bugüne kadar yazılmış dil bilgisi kitaplarında da bu konuya yeterince yer verilmemesi bizi bu konuda araştırma yapmaya sevk etmiştir.

Bağlaç teriminin tanımı ile ilgili sözlüklere bakıldığında Türk Dil Kurumu'nun internet veri tabanındaki *Türkçe Sözlük*'ünde "bağlaç" terimi kullanılmakta ve "Eş görevli kelimeleri veya önermeleri birbirine bağlayan kelime türü, rabıt." tanımı yapılmaktadır.¹ *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*'te "bağlama edatı" terimi yer almaktadır. Tanım olarak da "Kelime ve cümleleri birbirine bağlamaya yarayan edatlar." (MEB, 1995: 223) olarak geçmektedir. *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*'nde ise "bağlaç" terimi kullanılarak "Tek başına anlamı olmayan, ancak eş görevli kelimeleri, kelime öbeklerini veya cümleleri birbirine bağlamaya yarayan kelime türü." (Topaloğlu, 1989: 34) diye tanımlanır. *Gramer Terimleri Sözlüğü*'nde de "bağlaç" terimi yer almış, tanım olarak da "Söz içinde birden çok kelimeyi, kelime grubunu veya cümleyi birbirine bağlayarak aralarında çeşitli yönlerden ilgiler kuran görevli kelimeler." (Korkmaz, 2003a: 32) ifadesi kullanılmıştır.

Bağlaçların tanımı ile ilgili olarak dil bilgisi kitaplarında yer alan açıklamalar da yukarıdaki tanımlarla hemen hemen aynıdır. Buna göre;

¹ <https://sozluk.gov.tr/>

J. Deny bağlama görevindeki kelimeleri edatların içinde değerlendirmiş ve “bağlaç” terimini kullanmıştır. Bağlaçların tam bir tanımını vermeyerek kullanım şekilleri üzerinde durmuştur (Deny, 1941: 636-676).

Ahmet Cevat Emre de tam bir tanım yapmamakta, birbirinden bağımsız anlatımların bağlaçlar yardımıyla cümleleri nasıl bütünlediği üzerinde durmaktadır (Emre, 1945: 505-532).

Tahsin Banguoğlu ise bağlaçları “Söz içinde iki kelimeyi, aynı değerde iki cümle unsurunu, iki yargıyı ve bazen de iki paragrafı bağlamaya yarayan kelimelere bağlam adını veriyoruz.” (Banguoğlu, 2000: 390) diye tanımlar.

Tahir Nejat Gencan bağlaçları “Anlamca ilgili tümceleri ya da gövdeş öğeleri bağlamaya yarayan sözcüklere bağlaç denir.” (Gencan, 1971: 365) şeklinde tanımlamaktadır.

Muharrem Ergin “bağlaç” terimini kullanmayarak bağlaçların edatlar içinde ele alınması gerektiğini söyler ve “bağlama edatı” terimini kullanır. Tanım olarak da “Bunlar kelimededen küçük dil birliklerini, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri şekil veya mana bakımından birbirine bağlayan, onlar arasında bir irtibat kuran edatlardır.” (Ergin, 1992: 332) diye açıklar.

Kemal Demiray bağlaçları tek bir yapı olarak ele almamış, kelime grupları içinde değerlendirmiştir ve “Aynı çeşitten birkaç kelimenin cümlede eş görev de kullanılması halinde bağlaçlarla bağlanmalarından meydana gelen gruplara bağlaç grupları denir.” (Demiray, 1981: 194) diye tanımlamıştır.

Kaya Bilgegil de bağlaçlar için “Cümleler, belirtme grupları ve kelimeler arasında irtibat kurmağa yarayan lafızlara bağlaç denir.” (Bilgegil, 1982: 227) tanımını yapmaktadır.

Nurettin Koç da Türkçenin eklemeli bir dil olduğu için bağlaçlara ihtiyaç duymadığını fakat zamanla bağlaçların ortaya çıktığını; bunların cümleler ve kelimeler arasında konu ve anlatım bütünlüğü sağlayarak bir süreklilik ifade ettiğini belirtmektedir (Koç, 1990: 59-62).

Haydar Ediskun bağlaçları “Başlı başlarına anlamlan olmayan, fakat cümleleri ya da eş-görevli kelimeleri ya da kelime öbeklerini hem biçimce hem de anlamca birbirine bağlayan kelimelerdir.” (Ediskun, 1993: 302) diye belirtir.

Tuncer Gülensoy da bağlaçları edatların içinde ele almakta ve “bağlama edatı” terimini kullanmaktadır. Tanım olarak da “Kelimelerden küçük dil birliklerini, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri şekil veya mana bakımından biri birine bağlayan, onlar arasında irtibat kuran edatlara bağlama edatları denir.” (Gülensoy, 1994: 426) şeklinde belirtmektedir.

Mehmet Hengirmen bağlaçlar için “Eş görevli sözcükleri, sözcük öbeklerini ve cümleleri birbirine bağlayan sözcüklere bağlaç denir.” tanımını yapmaktadır (Hengirmen, 1998: 175).

Sezai Güneş de “bağlama edatları” terimini kullanarak, bağlaçları “Bunlar aynı, sözde yer alan birden fazla kelime veya kelime grubu arasında değişik yönlü ilişkiler kurmaya; iki cümleyi birbirine bağlamaya yarayan gramer unsurlarıdır.” diye açıklar (Güneş, 1999: 238).

Mustafa Özkan, Osman Esin ve Hatice Tören bağlaçları “Söz diziminde aynı değerdeki kelimeleri, kelime gruplarını veya cümleleri birbirine bağlayan kelimelerdir.” (Özkan, vd., 2001: 539) diye tanımlarlar.

Muhittin Bilgin “Görevdeş öğeleri, anlamca ilgili tümceleri birbirine bağlayan sözcüklere bağlaç denir.” (Bilgin, 2002: 310) tanımını yapar.

Bağlaçlar hakkında en geniş bilgiyi veren Zeynep Korkmaz da bağlaçları “Kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan ve yükledikleri işlevleri ile bağlandıkları sözler arasında türlü anlam ilişkileri kuran gramer öğeleridir.” (Korkmaz, 2003b: 1091) şeklinde açıklamaktadır.

Dil bilgisi kitapları dışında bağlaçların tanımı ile ilgili diğer kitaplara ve makalelere bakıldığında çok fazla farklılıklar göze çarpmamaktadır.

Oya Kaynak (Adalı) tarafından yazılan “Türkçede Bağlaçlar” adlı makalede bağlaçların sınıflandırılması ve kullanılışları ile ilgili ayrıntılı bilgi verilerek, “Bağlaçlar kelimeleri ya da cümleleri bir birine bağlayan kelimelerdir.” tanımı yapılmaktadır (Kaynak, 1969: 697-705).

Doğan Aksan tarafından yayıma hazırlanan *Sözcük Türleri* adlı kitapta da bağlaçlarla ilgili ayrıntılı bilgi verilerek şu tanım yapılmıştır: “Eş görevli ya da birbiriyle ilgili sözcükleri, sözcük öbeklerini, özellikle tümceleri bağlamaya yarayan, bunlar arasında anlam ve kimi zaman biçim bakımından bağlantı sağlayan öğelere bağlaç adı verilir.” (Aksan, 1983: 145).

Edatlarla ilgili müstakil bir eseri olan Necmettin Hacıeminoğlu da bağlaçları edatlar içinde değerlendirip “bağlama edatları” terimini kullanmaktadır. Tanım olarak da “Cümleleri veya cümle içinde kelimeleri ve kelime gruplarını ya mana bakımından yahut şekil itibarıyla birbirine bağlayan sözlerdir.” (Hacıeminoğlu, 1992: 112) diye izah eder.

Bu tanımlardan sonra bağlaç kavramı ile ilgili şu şekilde bir tanım yapılabilir: Bağlaçlar çoğu zaman tek başlarına anlamı olmayan; kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve bazen de paragrafları birbirine şekil ve anlam bakımından -aynı görevde bulunmaları açısından- bağlayan; bağladıkları unsurlar arasında konu ve anlatım bütünlüğü ile sürekliliği sağlayan; edatlardan ayrı yapıda olan kelimelerdir.

BAĞLAÇLARIN VARLIĞI VE EDATLARLA OLAN İLİŞKİSİ

Bağlaçlarla ilgili dil bilgisi kitaplarında farklı yorumlanan ve üzerinde en çok tartışılan iki konuya açıklık getirmek gerekir.

Birincisi; Türkçe’ de bağlaçların varlığı hakkında dil bilgisi kitaplarında farklı görüşler ileri sürülmektedir.

Muharrem Ergin Türkçede bağlaçların aslında olmadığını; sonradan ve yabancı dillerin tesiri ile ortaya çıktığını söyler. Ayrıca Türkçede olanların da bazı isim ve fiil şekillerinin zaman içinde edatlaşması ile ortaya çıktığını söyler (Ergin, 1992: 332).

Zeynep Korkmaz da dilin mutlaka bağlaça ihtiyaç duyduğunu ve Eski Türkçeden itibaren Türk dilinde daha çok zarf-fiil yapısında bağlaçların kullanıldığını söyler (Korkmaz, 2003b: 1091-1093).

Tahsin Banguoğlu Türk dilinde bağlaçların aslında zarf-fiillerden doğduğunu belirterek şu açıklamayı yapar: “Tercümeler yoluyla dilimize Farsça ve Arapçadan bağlam olan birçok kelime girmiş olduğu bir gerçektir. Ancak bu kelime sınıfını Türkçeye yabancı dillerden geçmiş saymak yersiz olur. Bunun organik olarak zarf fiillerden doğmuş olduğu aşikârdır. Türkçede bağlamaların aslında zarffiillerden gelmiş bulunmasının delili ve sonucu olan bir cihet de bunlardan birtakımının sona yapışık (enclitique) olmalarıdır.” (Banguoğlu, 2000: 394).

Necmettin Hacıeminoğlu da Eski Türkçede bağlaç görevinde kullanılan bazı yapıların olduğunu söyler ve şu şekilde bir açıklama yapar: “Bilindiği gibi, Eski Türkçede bağlama edatı yoktur. Gerçi daha çok tekit vazifesi gören ok/ök, maim, takı, erki vb. ile cümle açıcısı olan katlı, kalı, ulatı, ulayu, ançula, ançulayu gibi sözleri bağlama edatı olarak kabul etmek mümkündür. Ancak, Türkçe cümlelerin bünyesine sonradan girmiş çok çeşitli bağlama edatları ile mukayese edildiği zaman, bu yukarıdakilerin bağlama vazifelerinin zayıf olduğu anlaşılır (Hacıeminoğlu, 1992: 112).

Yapılan araştırmada görülmüştür ki; Türkçenin eklemeli bir dil olduğu için Eski Türkçe Döneminde zarf-fiillerle veya sıralama ile yapılan bağlama görevi, Karahanlılar Döneminden itibaren bağlaçlarla yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde Arapça ve Farsçadan gelen bağlaçların yanı sıra Türkçenin kendi bünyesinden de birçok bağlaç çıkardığı görülmektedir. Ayrıca bugün Türkçe asıllı bağlaçların sayısının yabancı asıllı bağlaçlara göre çok fazla olması Türk dilinin bağlaç kullanmaya elverişli bir dil olduğunu göstermektedir.

İkincisi; bağlaçlar ile edatlar ele alınırken bazı dilciler bağlaçları edatların bir alt grubu gibi değerlendirirken (Hacıeminoğlu, 1992: 112-113), bazıları da bunları edatlardan ayrı bir grup olarak değerlendirmiştir (Korkmaz, 2003b: 1094). Ayrıca Türkiye Türkçesinde genel olarak ad, eylem, sıfat, zarf, zamir, edat, bağlaç, ünlem olmak üzere sekiz adet kelime türünün varlığı kabul edilir. Türk dilinde ad, sıfat, zamir, zarf ve eylem temel kelimeler olarak; edat, bağlaç ve ünlem ise yardımcı kelimeler olarak nitelendirilir. Yardımcı kelimeleri de edatlar başlığı altında değerlendiren dilbilimciler olduğu görülür (Taşbey, 2020: 45).

Konuyu daha iyi anlayabilmek için edatların tanımına bakmak gerekir.

Türk Dil Kurumunun internet veri tabanındaki *Türkçe Sözlük*'ünde edat için “ Birlikte kullanıldığı sözler arasında ilgi kurmaya yarayan, anlamı yalnızca bağlamla belirginleşen kelime türü; ilgeç” tanımı yapılır.² Milli Eğitim Bakanlığının *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*'ünde ise “Tek başına bir mana ifade etmeyip cümle içerisinde isimlere ve fiillere bağlanarak bir mana kazanan kelime çeşidi.” (MEB, 1995: 778) olarak tanımlanmaktadır.

Bazı dilciler de edatı şu şekilde tanımlar:

Necmettin Hacıeminoğlu, edatları “Tek başlarına manaları olmayıp, ancak cümledeki diğer kelime ve kelime grupları arasında çeşitli münasebetler kurmaya yarayan alet sözlerdir, vasıtalarır.” (Hacıeminoğlu, 1992: V) şeklinde açıklar.

Tahsin Banguoğlu “edat” yerine “takı” terimini kullanarak “İsimlerden sonra gelip onların söz içinde başka unsurlarla ilişkilerini kuran kelimelere takı (postposition) adını veriyoruz.” (Banguoğlu, 2000: 385) diye açıklar.

Muharrem Ergin de edatların manaları olmayan, sadece görevleri bulunan kelimeler olduğunu söyler. Ayrıca manalı kelimelerle kullanılarak onları desteklemek suretiyle gramer görevleri bulunduğunu da söyler (Ergin, 1992: 328).

Zeynep Korkmaz da edatları ayrıntılı bir şekilde ele alarak şu tanımı yapar: “Edatlar, yalnız başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hakim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözlerdir: için, ile, gibi, kadar, göre, doğru, başka, dolay, beri, ötürü, öte, yana, itibaren, nazaran vb.” (Korkmaz, 2003b: 1052).

Bağlaçlar ile edatlar karşılaştırıldığında şu sonuçlara varılabilir:

- Edatlarla bağlaçlar arasında bazen şekil olarak bir ortaklık olsa da işlevleri ve kullanılış yerleri bakımından aralarında herhangi bir birlik-telik yoktur.
- Edatlar eklendikleri birimleri genellikle zarf yaparlar. Fakat bağlaçlarda bu mümkün değildir.

² <https://sozluk.gov.tr/>

- Edatlar mutlaka kelimelerin veya kelime gruplarının sonuna gelirler. Bağlaçlar bunlara göre daha bağımsız birimlerdir. Kelimelerin, kelime gruplarının ve cümlelerin başına da gelerek iki birimi bağlayabilirler.
- Edatlar ayrı görevdeki dil birlikleri arasında ilişki kurarken, bağlaçlar eşit görevli dil birliklerini birbirine bağlar.
- Aynı zamanda bağlaçlar cümleden çıkarıldığında cümlelerin anlamında bir bozulma olmaz. Edatlar çıkarıldığında ise, anlamda bozulma olur.

Yukarıdaki farklılıklardan da anlaşılacağı gibi, bağlaçlar ile edatlar arasında bazı benzerlikler olsa da bunları ayrı başlıklar altında incelememiz gerekir. Fakat yine de her iki grubun cümlede görevli kelimeler olduğu unutulmamalıdır.

Araştırmanın yöntemine bakılacak olursa; bağlaçlar yapıları, kökenleri, görevleri bakımından tasnif edilerek gerekli bilgiler ve örnekler verilmiştir. Bu çalışmada, çok ayrıntıya girme imkânı olmadığı için örnek cümlelere yer verilmemiştir. Daha ayrıntılı bilgi için yüksek lisans tezine bakılabilir.

1.1. YAPILARI BAKIMINDAN BAĞLAÇLAR

Bağlaçlar da diğer kelimeler gibi yapılarına göre çeşitli gruplara ayrılırlar. Bu ayırma bağlaçların Türkçe kökenli olup olmadığı önemlidir. Çünkü Arapça ve Farsçadan dilimize birçok bağlaç girmiş olup, bunlar genellikle tek kelime halindedirler. Son dönemde Türkçede artmaya başlayan bağlaçlar ise iki veya daha fazla kelimedenden meydana gelmektedir. Burada yabancı dillerden tercüme yapılırken, dilimizdeki bağlaçların yetersiz kaldığı ve bunun için de birden fazla kelimeyle o anlamın verilmeye çalışıldığı düşünülebilir.

Bağlaçların yapılarına göre sınıflandırılmasıyla ilgili dil bilgisi kitaplarında ayrıntılı bilgi yer almamaktadır. Var olan sınıflandırmalar da birbirine benzemekle birlikte birtakım farklılıklar içermektedir. Aşağıda yapılan sınıflandırma bu farklılıkları da göz önünde bulundurarak hepsini kapsayan bir sınıflandırmadır.

Yapıları Bakımından Bağlaçlar:

1.1.1. Yalın Bağlaçlar

1.1.2. Birleşik Bağlaçlar

1.1.3. Öbekleşmiş Bağlaçlar

1.1.3.1. Kelime Grubu Hâlinde Olanlar

1.1.3.1. Cümle Hâlinde Olanlar

1.1.1. Yalın Bağlaçlar

Yalın bağlaçlar tek kelimeden oluşmuş, birkaçı dışında her biri yalnızca bağlaç olarak kullanılan, kelime, kelime grupları ve cümleleri farklı görevlerle birbirine bağlayan, diğer yapılarıdaki bağlaçlar içinde en geniş kullanıma sahip unsurlardır (Kaynak, 1969: 697). Ayrıca, yalın bağlaçlar içinde hal eklerinin kalıplaşması ile oluşmuş açıkçası, aslında, arkasından, gerçekte gibi örnekler de vardır. Yalın bağlaçlara örnek olarak şunlar verilebilir: *ve, fakat, ile, ama, dahi vb.*

1.1.2. Birleşik Bağlaçlar

Birleşik bağlaçlar iki ayrı bağlacın, bir zarf ile bir bağlacın ya da kısa cümlelerin; anlam kayması veya kelime sınıfı kayması yoluyla anlamca ve yapıca birleşmesinden meydana gelmiştir (Kaynak, 1969: 698): *meğerse, neyse, hâlbuki, öyleyse, çünkü vb.*

1.1.3. Öbekleşmiş Bağlaçlar

İki veya daha fazla kelimenin belirli kurallar içinde yan yana gelmesi ile oluşan, bazıları kalıplaşmış birlikler halinde kullanılan bağlaçlardır (Özkan, vd., 2001: 541). Genellikle Türkçe asıllı kelimelerden oluşurlar.

1.1.3.1. Kelime Grubu Halinde Olanlar

Sıfat tamlaması, isim tamlaması, edat grubu, zarf-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, ünlem grubu gibi çeşitli gruplar halinde bulunan bağlaçlardır (Korkmaz, 2003b: 1096). Daha çok iki ayn cümlelerin ortasına gelip kendinden sonra gelen cümleyi kendinden önce gelen cümleye bağlarlar. Yapısına göre bağlaçlar içinde en çok kullanım alanına sahip olan bağlaçlardır: *aksi hâlde, belli ki, özetle, sonuç olarak vb.*

1.1.3.2. Cümle Halinde Olanlar

Cümle halinde kullanılan bağlaçlar bazen tek başlarına kullanıldıklarında normal cümle olma özelliği gösterirken, çoğu zaman asıl anlamlarını ve yargı bildirme özelliklerini, anlam kayması ve kalıplaşması yoluyla yitirerek bütünüyle ayrı bir bağlaca dönüşürler (Korkmaz, 2003b: 1097).

Bazı cümle bağlaçları anlamca bağlı cümlelerden birincisinin, bazıları da ikincisinin başında bulunur. Devrik cümlelerde ise bazen cümle bağlaçlarının cümle sonuna geldiği görülür (Kaynak, 1969: 701). Cümle bağlaçları da daha çok Türkçe asıllı olup geniş bir kullanım alanına sahiptirler: *bakalım, dahası var, dedim ya, sanırım, uzatmayalım vb.*

1.2. KÖKEN BAKIMINDAN BAĞLAÇLAR

Günümüzde kullanılan bağlaçlar kökenlerine göre değerlendirildiğinde; Türkçe bağlaçların yabancı kökenli bağlaçlara göre daha yaygın kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca farklı kökenli bağlaçların birleşmesi yolu ile karışık

kökenli bağlaçların da ortaya çıktığı görülmektedir. Dil bilgisi kitaplarında iki başlık altında gösterilen kökenlerine göre bağlaçların üç başlık altında incelenmesi daha uygundur.

1.2.1. Türkçe Bağlaçlar

1.2.2. Yabancı Kökenli Bağlaçlar

1.2.3. Karışık Kökenli Bağlaçlar

1.2.1. Türkçe Bağlaçlar

Dilimize Arapça ve Farsçanın etkisiyle belli dönemlerde birçok bağlaç girmesine karşın bağlaçların büyük bir kısmı da Türkçenin kendi bünyesinden çıkmıştır. Bazı isimlerin, fiil şekillerinin hatta kelime gruplarının kalıplaşması bu çıkışta etkili olmuştur. Ayrıca tarihi süreç içinde dilimizin inceliklerini ve zenginliklerini idrak ederek yetişmiş Fuzuli, Baki, Nedim, Yahya Kemal, Peyami Safa gibi Türkçeyi çok iyi kullanan sanatkarlar da eserlerinde çok sayıda ve kendilerine has bağlaçlar kullanmışlardır. Aslında bağlaç olmayan bazı kelimeleri de bağlaç yapısında kullanarak bunların bağlaç olarak kullanımını yaygınlaştırmışlardır. Böylece bağlaçların sayısı hızla artmıştır. Bunun sonucu olarak Eski Türkçe Döneminde yok denecek kadar az olan Türkçe bağlaçlar da yabancı bağlaçlara göre kullanım alanlarını genişletmişlerdir (Hacıeminoğlu, 1992: 112-113). Örnek olarak şu bağlaçlar verilebilir: *ayrıca, bereket, gene, hadi, öyle, yalnız vb.*

1.2.2. Yabancı Kökenli Bağlaçlar

Bağlaçların tarihi gelişimine baktığımız zaman Eski Türkçedeki bağlaçların günümüzdeki bağlaçlarla kıyaslanamayacak kadar az olduğunu söyleyebiliriz (Hacıeminoğlu, 1992: 112). Karahanlıların İslamiyet'i kabul etmesinden sonra Arapça ve Farsçanın Türkçe üzerindeki etkisi artmış, bir çok kelime de bu dönemde Türkçeye girmiştir. Bu kelimeler içinde bağlaçların sayısı da azımsanamayacak kadar çoktur. Osmanlı Türkçesi'nde de bunlar önemli bir yer tutmaktadır. Tanzimat'tan sonra başlayan dildeki sadeleşme hareketleri yabancı asıllı diğer kelimelerle birlikte, yabancı asıllı bağlaçların da azalmasında etkili olmuştur. Bugün hikâye, roman gibi bazı türlerde yer yer yabancı asıllı bağlaçlar görülse de bunların Türkçelerinin kullanımı artmaktadır. Türkçe asıllı bağlaçlarla kıyaslandığında çok az yer tuttuğu görülmektedir (Korkmaz, 2003b: 1095): *bilakis, fakat, lakin, maalesef, zira vb.*

1.2.3. Karışık Kökenli Bağlaçlar

Bağlaçlar doğrudan diğer dillerden alınma yoluyla Türkçede kullanılabildiği gibi karışık yapıli diyebileceğimiz birkaç farklı dile ait kelimenin bir araya getirilmesiyle de oluşturulabilir (Dinar, 2017: 173). Bağlaçların bir bölümü de Arapça-Türkçe, Farsça-Türkçe veya Arapça Farsça-Türkçe bağlaçla-

rının bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bunlar da Türkçe bağlaçlara göre daha sınırlıdır: *bu sayede, farz et ki, buna rağmen, malum ya, zira ki vb.*

1.3. GÖREVLERİ VE KULLANILIŞLARI BAKIMINDAN BAĞLAÇLAR

Çeşitli şekillerde sınıflandırılabilen bağlaçların tümü aynı işlevde değildir (Gülsevin, 2021: 3). Bağlaçların kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri hangi anlamlarla birbirlerine bağladıklarını tam olarak ortaya koyabilmek için, onların cümle içindeki kullanımlarına bakmak gerekmektedir. Bu sayede bağlaçların dildeki asıl görevleri ve kullanışları tespit edilebilir. Bağlaçların cümle içindeki kullanımları aşağıda yirmi dört başlık altında verilmeye çalışılmıştır.

1.3.1. Açıklama Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

Başına veya içine gelerek bağlandıkları cümleleri, kendisinden önce veya sonra gelen cümlelere açıklama işlevi ile bağlarlar (Korkmaz, 2003b: 1124). Kullanışları bakımından diğerleri içerisinde en geniş alana sahiptirler: *ancak, amma, anlaşılan, artık, aslında vb.*³

1.3.2. Birliktelik Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

Genellikle eşit görevdeki cümleleri birbirine bağlarlar. Bazen tekrarlama yoluyla birliktelik ifade ettikleri gibi, bağladıkları cümlelerin anlamlarını kuvvetlendirerek pekiştirme anlamı da katarlar: *aynı zamanda, bir taraftan... bir taraftan da, bir yanda... öbür yanda..., hem... hem..., gerek... gerek... vb.*

1.3.3. Ekleme Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

İki cümlelerin ortasına gelerek, ikinci cümleyi birincisine ekleme işlevi ile bağlamaktadırlar. İkiden fazla cümlelerde sondaki cümlelerin başına gelerek, yine önceki cümlelere ekleme işlevi ile bağlarlar: *ayrıca, artı, bir de, bundan başka, ve dahi vb.*

1.3.4. Hatırlatma Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

Başlarında veya içinde bulundukları cümleleri, hatırlatma işlevi ile kendilerinde önce veya sonra gelen cümlelere bağlamaktadırlar. Çok yaygın kullanılmamaktadır: *dediğim gibi, dedim ya, sakın ha, sakın ola, sanma ki vb.*

1.3.5. İlgi Çekme Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

Kendisinden önce veya sonra gelen cümleleri ilgi çekme, öne çıkarma işlevi ile diğer cümlelere bağlamaktadırlar: *bakalım, görürüz bakalım, her şeyden evvel, nasılsa, öncelikle vb.*

3 Çok fazla yer kaplayacağı için bağlaçların kullanıldığı örnek cümleler verilmemiştir. Örnek bağlaçların daha iyi anlaşılabilmesi için cümle içerisindeki kullanımına bakılması gerekir. Bunun için de yüksek lisans tezine müracaat edilebilir (Akın: 2004).

1.3.6. İstek Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

Başına veya içine geldikleri cümleleri, kendisinden önce veya sonra gelen cümlelere istek işlevi ile bağlamaktadır. Geniş bir kullanım alanına sahip değildirler: *Allah vere de, bari, keşke, n'olur vb.*

1.3.7. Kabullenme Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

Başına, ortasına ve sonuna geldiği cümleyi kabullenme işlevi ile, önceki ve sonraki cümlelere bağlamaktadırlar: *her neyse, ne ise (neyse), ne yapalım, peki vb.*

1.3.8. Karşılaştırma ve Benzerlik Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

Başına veya içine geldikleri cümleleri önceki veya sonraki cümlelere ya karşılaştırma ya da benzerlik işlevi ile bağlamaktadırlar: *aynı şekilde, diğer taraftan, güya, ha... ha..., kimi... kimi... vb.*

1.3.9. Karşıtlık Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

Genellikle bağlanan cümlelerin ikincisinin başına gelerek, bu cümleyi birincisine karşıtlık, zıtlık işlevi ile bağlamaktadırlar: *aksine, aksi takdirde, ancak, bilakis, buna karşılık, fakat vb.*

1.3.10. Kısaltma Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

Genellikle bir konuyla ilgili sıralanan cümlelerde en son cümle başına gelerek konuyu özetleme, kısaltma işlevi ile kullanılırlar: *demek istediğim, daha açıkçası, demem o ki, hasılı vb.*

1.3.11. Olasılık Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

Başına veya içine geldikleri cümleyi, kendisinden önce veya sonra gelen cümleye olasılık işlevi ile bağlamaktadırlar. Bazıları tahmin anlamı da içermektedir: *belki, ola ki, sanki, ya... ya..., yahut da vb.*

1.3.12. Olumsuzluk Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

Eklendiği cümleyi olumsuzluk işlevi ile diğer cümlelere bağlar. Ayrıca bu bağlaçlar olumsuzluk anlamını üzerlerinde bulundurdıkları için genellikle eklendikleri cümlelerin yüklemi olumludur: *değil, maalesef, ne... ne..., ne yazık ki vb.*

1.3.13. Onaylama Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

Başında bulunduğu cümleyi onaylama işlevi ile diğer cümlelere bağlar.

Ayrıca bunlardan bazıları açıklama anlamı da içermektedir: *evet, doğru ya, hakikaten, öyle ya vb.*

1.3.14. Öneri Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

Başına geldikleri cümleleri kendisinden önce ve sonra gelen cümlelere öneri işlevi ile bağlarlar. Ayrıca bazıları merak anlamı da içermektedir: *bakalım, hele, istersen vb.*

1.3.15. Pekiştirme Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

İki veya daha fazla cümleyi pekiştirme, kuvvetlendirme işlevi ile birbirlerine bağlarlar. Başına geldikleri cümlelerin anlamını kuvvetlendirirler. Çok fazla kullanılırlar: *asıl, bahusus, bilhassa, bilirsiniz ki, bir de vb.*

1.3.16. Sebep Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

“Bunlar iki cümleden birini ötekine sebep gösterme ilişkisi ile bağlayan bağlaçlardır.” (Korkmaz, 2003b: 1131). Geniş bir kullanım alanına sahiptirler: *bunun için, bunun üzerine, bu sebepten, bu yüzden, çünkü vb.*

1.3.17. Seçme Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

Genellikle tekrarlama yolu ile cümlelerden birini veya her ikisini seçerler.

Eşit görevli kelime ve kelime grupları arasında da kullanılırlar: *bazen... bazen..., gerek... gerek..., gah... gah..., en iyisi, ister... ister... vb.*

1.3.18. Sonuç Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

Bağlandıkları cümleyi kendisinden önce gelen cümle veya cümlelere sonuç işlevi ile katarlar. Kullanım alanları çok geniştir: *ancak, baktı ki, belli ki, binaenaleyh, böylelikle, bu itibarla vb.*

1.3.19. Soru Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

Başında bulundukları cümleleri soru edatlarının yardımı ile kendisinden önceki cümlelere bağlarlar. Çok az kullanılırlar: *bilmem, o hâlde, ya vb.*

1.3.20. Şart Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

Başına veya içine geldikleri cümleyi kendisinden önce ve sonra gelen cümlelere şart işlevi ile bağlamaktadırlar: *aksi takdirde, değilse, eğer, isterse, öyleyse vb.*

1.3.21. Şaşırtma Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

Başına geldiği cümleyi diğer cümlelere şaşırtma, hayret etme işlevi ile bağlarlar. Görev bakımından ünlem edatlarına yakındırlar: *bir de baktım, bir de ne görsün, iyi ama, nasıl oluyor da, ne garip vb.*

1.3.22. Tahmin Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

Genellikle iki cümleyi bağlarlar. İkisinden birinin başına gelerek, başına geldiği cümleyi diğerine tahmin işlevi ile bağlarlar: *bana kalırsa, bana öyle geliyor ki, belki, denilebilir ki, galiba vb.*

1.3.23. Yaklaşma Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

Önüne veya içine geldikleri cümleyi diğer cümlelere yaklaşma işlevi ile bağlarlar. Çabuk olma, acele etme anlamları da içerirler: *az kaldı ki, az kalsın, nerede ise, tam bu sırada vb.*

1.3.24. Yerine Koyma Anlamı Taşıyan Bağlaçlar

Başına geldikleri cümleleri kendisinden önce ve sonra gelen cümlelere yerine koyma, farz etme işlevi ile bağlarlar. Çok fazla kullanılmazlar: *faraza, diyelim ki, sözüm ona vb.*

SONUÇ

Tezin yazıldığı 2004 yılı ile bugüne kadar geçen süre içerisinde bağlaçlar ile ilgili yapılan çalışmaların fazla olmadığı dikkat çeker. Yapılan çalışmaların bazıları bağlaçların genel kullanımı üzerine, bazıları da belli bağlaçlar üzerinde yapılmıştır. Ayrıca sosyal medyanın yaygınlaştığı günümüzde bağlaçların kullanımında da eksiklikler göze çarpmaktadır.

Elde edilen bilgiler çerçevesinde bağlaç kavramı tanımlanacak olursa; “Bağlaçlar çoğu zaman tek başlarına anlamı olmayan; kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve bazen de paragrafları birbirine şekil ve anlam bakımından -aynı görevde bulunmaları açısından- bağlayan; bağladıkları unsurlar arasında konu ve anlatım bütünlüğü ile sürekliliği sağlayan; edatlardan ayrı yapıda olan kelimelerdir.” şeklinde açıklanabilir.

✓ Bağlaçlar kelime, kelime grubu ve cümleleri bağlamakla görevlidirler. Bu görevlerinin yanı sıra bağladıkları unsurlara çeşitli anlamlar katarak, bu unsurların anlamını güçlendirirler.

✓ Bazı zarf-fiiller cümlede bağlaç görevinde kullanılabilmesine rağmen, bağlaçların bu şekilde tür değiştirebilme özelliği yoktur.

✓ Bağlaçların çoğu tek başlarına bir anlam ifade etmediği için cümlede özne, nesne, yüklem gibi görevlerde kullanılamazlar. Fakat iki veya daha fazla sözcüğü birbirine bağlayan bağlaçlar ise bağlama grubunun bir unsuru olarak cümle ögesi olabilir: “Ahmet ile Ender çok iyi arkadaşlardır.” (ve bağlacının bulunduğu bağlama grubu özne ögesi olur.), “Dün Necla ile Zehra’yı fakültede göremedim.” (ile bağlacının bulunduğu bağlama grubu nesne ögesi olur.)

✓ Bağlaçlar kelime, kelime grubu veya cümlelerden meydana gelirler. Müstakil bir kelime dışında, “ek” olarak bağlacın fonksiyonunu üstlenme adına en yakın unsur zarf-fiil ekleridir.

✓ Bağlaçlar edatlardan ayrı değerlendirilse de bazı bağlaçların aynı zamanda edat olarak kullanıldığı görülmektedir.

✓ Yeni ortaya çıkan bağlaçların çoğu kelime, kelime grubu ve cümlelerin asıl anlamlarını yitirip, kalıplaşması sonucu ortaya çıkmıştır. Bunun için cümleye anlamdan çok görev ilişkisi ile katılırlar.

Çoğu zaman yazarlar arasında bağlaçların imlası ile ilgili bir birliktelik yoktur. En büyük farklılıklar ise; birleşik kelimelerin yazımı ve uzatma işaretinin konulup konulmaması ile ilgilidir. Ayrıca “ve, fakat, ama” gibi bağlaçların noktadan sonra gelmesi de sık görülmektedir. Bu da bize yazarlar arasında dilimizin imlasının ortak bir noktada buluşmadığını göstermektedir.

Ayrıca bundan sonra yapılacak bu tür araştırmaların bilgisayar ortamına aktarılmış eserler üzerinde yapılması hem eserin ayrıntılı incelenmesine olanak verecek hem de daha sağlıklı sonuçlar alınmasını sağlayacaktır.

Sonuç olarak Türkiye Türkçesinde bağlaçların eklendikleri unsurlara değişik anlamlar katarak geniş bir yer tuttuğu görülmektedir. Türk dilinin her geçen gün gelişmesiyle, gelişmeye en açık unsur olan bağlaçlar da bu gelişim içindeki yerini alacaklardır.

KAYNAKÇA

- Akın, L. (2004). *Türkiye Türkçesinde Bağlaçlar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Aksan, D. (1976). *Sözcük Türleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2000). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Bilgegil, K. (1982). *Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Demiray, K. (1974). de bağlacı, *Türk Dili*, 279, 933-935.
- Deniz, K.; Demir, E. (2019). İşlevlerine Göre Bağlaçları Konu Edinen Araştırmalar. *Milli Eğitim*, 48/1, 903-915.
- Deny, J. (1941). *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Dinar, T. (2017). Olumsuzluk Başlatıcı Olarak “her ne kadar ...-sA/(i)sA (dA)” Yapısı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, 6/1, 172-183.
- Ediskun, H. (1993). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Emre, A.C. (1945). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Ergin, M. (1992). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gencan, T.N. (1971). *Dilbilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gülensoy, T. (1994). *Türkçe El Kitabı*. Kayseri: Bizim Gençlik Yayınları.
- Gülsevin, S. (2021). Farklı Yapılardaki Bağlama Grupları Üzerine. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 53, 1-11.
- Güneş, S. (1999). *Türk Dili ve Anlatım Bilgisi*. İzmir: DEÜ Rektörlük Matbaası.
- Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Hengirmen, M. (1998). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Kaynak, O. (1969). *Türkçede Bağlaçlar*. *Türk Dili*, 19/209, 697-705.
- Koç, N. (1990). *Yeni Dilbilgisi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Korkmaz, Z. (2003a). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2003b). *Türkiye Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Özkan, M., Tören, H., Esin, O. (2001), *Yüksek Öğretimde Türk Dili*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Taşbey, C. (2020). Türkiye Türkçesinde Bağlaçların Varlığı Üzerine. *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 8/22, 29-47.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Yavuz, S. (2011). *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Bağlaçlar*. *Diyalektolog*, 3, 59-107.
- <https://sozluk.gov.tr/> (25.12.2023)

BÖLÜM 3

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE BAKIŞ/ KILINIŞ KATEGORİSİNE DEDE KORKUT ÖRNEĞİ¹

Ekin AKTÜRK²

1 Bu kitap bölümü, 'Dede Korkut Destanlarının Anlam Bilimsel Yapısı' adlı doktora tezinden üretilmiştir.(2018) Danışman: Prof. Dr. Fatma ÖZKAN.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, ekindex@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9039-2455.

Giriş

Her eylem doğal olarak bir kılınışa ve kılınış birliğine sahiptir. Eylemlere ekler getirilebilir veya valenzine uygun kelimelerle bağlanabilir. Bu oluşan bağa kılınış birliği denmektedir. Kılınış birliği evrenseldir göreceli değildir. Kılınış birliğinin zaman ekleri olarak çekimlenmesiyle beraber ‘bakış birliği’ oluşur. Türkçe fillerde kılınış hakkındaki bilinen ilk çalışma Lars Johanson’un *Aspekt im Turkish* (1971) adlı çalışmasıdır. Her eylem tabanı valenzine uygun kelimelerle bağlanabilir. Cümlelerin anlamına uygun olarak zaman veya kip ekleriyle çekimlenebilir. İşte eylem tabanının bu özelliği onun kılınışını ifade eder. Kılınışı oluşturan bu bağa kılınış birliği denir. Kılınış birliğinin zaman ekleri olarak çekimlenmesiyle beraber de bakış birliği oluşur. Türkiye Türkçesinde bakış kavramı terimsel olarak iki türlü kullanılmaktadır. Bakış kavramı çoğu kez görünüş terimiyle karşılanmaktadır. Ancak Uğurlu’ya göre ‘görünüş’ uygun bir terim değildir. Çünkü “görün-“ dönüşlü çatıdır. Ancak bakış konusunda çekimli fiilin görünmesinden ziyade özne tarafından nasıl görüldüğü önemlidir. Bakış konusunda çekimli fiilin farklı noktalarda hangi gözle görüldüğü esas alınır. Eylemde bakış kavramını anlayabilmek için öncelikle zaman ve kılınış kavramlarını ortaya koymak gerekir (Uğurlu, 2003: 124-125).

Zaman, içinde olayın gerçekleştiği kabul edilmiş ölçütlere göre bölümlenebilen süredir. Zaman çizgisi ise bir olayın konuşma anına göre öncekilik, sonrakilik veya ayını anda olma durumunu ifade eder (Karadoğan, 2009: 2).

Her eylem kendiliğinden bir kılınışa yani cereyan tarzına sahiptir. Eylemler ekler getirilebilir veya istemine uygun kelimelerle bağlanabilir. Böylece eylemin önceki kılınışı korunabileceği gibi değişikliğe de uğratılabilir.

Johanson’un Kılınış tasnifi şöyledir:

- Ön sınırı vurgulayan eylem tabanı otur-, yat-, kalk-
- Son sınırı vurgulayan eylem tabanı öl-, bit-, tüket-
- Sınır vurgulamayan ancak valenz ile değişen (Ben gelene kadar hepsini ye)
- Uzun sürede
- Bir seferde
- Tekrarlanma
- Sık yapılma
- Oluşmaya başlama
- Bir sonuca yol açma

Olay, dili kullananlar tarafından diğer göstergelerden ayırt edilmek amacıyla bir fiil tabanı ve değişimi bildiren harekettir (Karadoğan: 2009, s. 1). Olay sözcüğünden kavramsal olarak anlaşılacak şey, dilin yansıdığı dünyadaki her türlü harekettir. Dilin yansıdığı dünyada olayları fiil tabanları karşılar.

Zeynep Korkmaz'a göre fiil tabanlarına ait zaman fiilin gösterdiği oluş ve kılınışın, başı ve sonu belli olmayan zaman çizgisinin neresinde gerçekleştiğini bildiren bir gramer kategorisidir. Dilsel olarak zaman, dilsel bir olayın meydana geldiği zaman dilimidir. Dilsel zaman üç grup halinde incelenebilir:

-Konuşma zamanı (Speech time) Öznenin içinde bulunduğu zamandır.

-Olay zamanı (Event time) Olayın gerçekleştiği zamandır.

-Atıf zamanı (Reference time) Öznenin olaya baktığı zamandır.

Örnek: Ali şimdi yemek yiyor. (1) Yağız oyun oynuyor.

Ali dün yemek yedi. (2) Yağız dün oyun oynadı.

Ben eve geldiğimde Ali yemeğini seçmişti. (3) Ben işten döndüğümde Yağız oyun oynamıştı.

Ali bir saat sonra yemek yiyecek. (4) Yağız bir saat sonra oyun oynayacak.

Ali yarın bu saatte bir saat sonra yemek yemiş olacak. (5) Yağız yarın bu saatte bir saat önce oyun oynamış olacak.

(1) $OZ = AZ = KZ$

(2) $OZ = AZ < KZ$

(3) $OZ > AZ > KZ$

(4) $KZ < AZ = OZ$

(5) $KZ > OZ < AZ$

Fiil tabanlarında gerçekleşme biçimine göre fiillerin başlama bitiş veya süre gibi olayların bazı önemli noktaları vardır. Bazı fiil tabanlarında başlangıç, bazılarında ise bitiş noktası önemli sınır noktalarıdır.

Sınır (crucial limit) fiil tabanlarındaki olayın aşılması ya da ulaşılması gereken önemli nokta olarak tanımlanabilmektedir.

Süre: Bazı fiil tabanlarındaki olayın somutlaşması yahut gerçekleşmiş sayılması için, aşılması veya ulaşılması gereken bir nokta sınırdan söz edilemez. Bu tip fiil tabanlarında eylemin gerçekleşme zamanı sürmekte yani zaman çizgisi üzerinde yatay bir seyir izlemektedir (Karadoğan, 2009: 4).

Yaşa- eylem tabanında önemli nokta ne başlangıç ne de son noktadır. Bu fiilin gerçekleşmiş sayılabilmesi için aşılması ya da ulaşılması gereken herhangi bir zaman sorunsalından söz edilemez. Bu eylem tabanında önemli

olan sürektir. Ancak bu noktada önemli bir konunun altı dikkatle çizilmelidir. Fiil tabanında son nokta (son sınır) önemliyken süreklilik ya da son sınırın bir önemini göremezken süreğin vurgulu olduğu eylem tabanlarında; ön sınırın önemi de göz ardı edilmemelidir. Son sınırı vurgulayan eylem tabanlarının bir kısmında fiilin gerçekleşmiş sayılabilmesi için bir noktaya ulaşılması ya da o ulaşılan noktanın da aşılması gerekir. İşte bu noktada eylem tabanının son sınırı vurguladığından söz edilebilir. Bu noktada eylem tabanında süreğin ya da ön sınırın hiçbir önemi yoktur denilebilir. Ancak özel bir durumdan söz etmek gerekir ki bir takım eylem tabanında son sınırın vurgusu belirlenebilirken farazi bir sürekten söz edilebilir.

Son sınırın önemli olduğu eylem tabanları incelenirken iki nokta dikkatle incelenir; eylemin sonlu veya sonsuz olması en temel kriterdir ki bu kılınıştan tipinin belirlenmesinde de önemli bir rol üstlenir. Ancak Türkiye Türkçesi için durum biraz farklıdır. Kılınıştan tipinin belirlenebilmesi için aşılması gereken bir ön sınır durumu da söz konusudur. Bu nedenle eylem tabanının sonlu (telic) ya da sonsuz (atelic) olması eylem tabanına ait kılınıştan tipini belirlemek için yeterli bir ölçüt değildir.

Bakış ve kılınıştan birbirinden ayrıldığı dört temel noktadan söz edilebilir. Bunlar;

- Olay
- Başlangıç sınırı
- Bitiş sınırı
- Süreklilik

Temel olarak iki türlü bakıştan söz edilebilir: -Sınırlar arası bakış - Sınırlar ötesi bakış

Bakışa göre anlatma tarzları iki türdür; dışarıdan anlatma tarzı ve içerden anlatma tarzı.

-İçerden Anlatma Tarzı: (Şimdi→ Süreklilik→Yöneliş noktası) Olaya değil farkında olunan konuşma anına yönelmiştir. Sınırlar arası bakış hâkimdir. Yöneliş noktasına bağlı içerden anlatma tarzı görülür. Şimdiki zaman, daha önce olan ya da olacak olaylarla ilgili kullanılabilir. Olayın belirleme noktası bu durumu açıklığa kavuşturur

-Dışardan Anlatma Tarzı: Dışardan anlatım tarzında olay yöneliş noktasına bağlı kalınmadan tarihi olarak dile getirilir. Dikkat bir bütün olarak olaya yönelmiştir. Dışardan anlatma tarzında sınırlar ötesi bakış esastır. Bu noktada olayların dizilişi önemi bir rol oynar (Uğurlu, 2003: 124-125).

Konuşmanın olay ile zaman çizgisi üzerindeki dizilişi hakkındaki formül ise şöyledir:

K> B.N= Öncekilik > Geçmiş = Sınırlar ötesi bakış = Dışardan anlatma tarzı

K< B.N. = Sonrakilik > Gelecek zaman = Sınırlarötesi > Öngörülü bakış

‘Bakış’ı tanımlayabilmek için öncelikle iki noktayı belirlemek gerekir:

1. Konuşanın yöneliş/ odaklanma noktası
2. Olayın belirleme noktası

Yöneliş Noktası: Konuşmanın zaman çizgisindeki ‘an’ı olarak tanımlanabilmektedir. Ancak Türkiye Türkçesinde şimdikinın bir başka ana taşınmasında söz konusu olabilir. Var ol- bulun- vb...

Belirleme Noktası: Bir olayın olmuş sayılabilmesi için zaman çizgisi üzerindeki aşılması gereken noktadır. Belirleme noktası yerine bir saate kadar, geçen yıl vb... gibi zaman belirteçleri de kullanılabilir. Böyle ifadelere belirleyici denir (Uğurlu, 2003: 124-125).

Örnek: -IyordU, -mAktAydI süreği ifade eden belirleme noktalarıdır.

L.Johanson’a (1971: s. 205) göre eylemler kılınışlarına göre şöyle sınıflandırılabilir:

- Ön sınırı vurgulayan
- Son sınırı vurgulayan ↔ Yöneliş noktasına göre
- Sınır vurgulamayan

- Uzun sürede - Sık yapılma
- Bir seferde - Oluşmaya başlama ↔ Belirleme noktasına göre
- Tekrarlanma - Bir sonuca yol açma

Dünya üzerindeki bütün kök ve gövde eylemlerin bir oluş veya kılınış biçimi vardır. İşte bu biçim onların kılınış tarzını gösterir. Eylem tabanlarına ait kılınış tiplerini tasnif etmek amacıyla bazı kıstaslar kullanılmaktadır. Bu kıstaslar evrensel nitelikte olması gerektiğinden dünya üzerindeki her eylem tabanında gözlemlenebilme özelliği olan bazı ölçütler belirlenmiştir. Evrensel olarak kabul edilen eylemin kılınış tipini belirlemek için kullanılan kılınış ölçütleri vardır. Bunlar fiilin belirleme ve yöneliş noktalarına göre belirlenen ÖSV, SSV, SÜV ve SVM fiilleridir. Bunların dışında Türkiye Türkçesinde kılınışla ilgili olarak kıstas olarak görülen bazı biçimbirimler vardır. Bunları sıralamak gerekirse; -mAyA başla- yapısı, -yor yapısı, zarf-fiil yapıları, çekimleme sıklığı, ölçme- değerlendirme şeklinde belli başlı kriterler sıralanabilir.

-mAyA başla- : Ön sınırı vurgulayan eylemlerle uyumlu olan bu yapı süreği vurgulayan eylem tabanlarıyla kullanıldığında kılınış değişikliği meydana getirerek ön sınırı vurgulayan eylem tabanlarına yaklaşır.

Örnek: İşleri bittikten sonra çalışmaya başladı. (çalış- eylem tabanı → -sv iken +ös durumuna geçmiştir.

Ayrıca dikkat edilmesi gereken bir nokta daha vardır ki o da +ös 'ler de tabanda birbirini takip eden iki ayrı ola mevcuttur. Birinci olay -mAyA başla- biçimbiriminin görevini yerine getirdiğinden +ös'lerde tekrar bu yapıyı kullanmaya ihtiyaç yoktur.

-mAyA devam et- : Ön sınırı ve süreği vurgulayan eylemlerle uyumluluk gösteren bir yapıdır.

-yOr yapısı: -yOr Dowty'nin kılınış ölçütlerine göre [x- iyor----- demek ki x-dı] biçiminde bir kalıp cümleyle + SSV ve + SV eylem tabanlarına uygun bir kılınış tarzına sahiptir.

+ÖS Ayran içiyor, demek ki içdi.

+SV Geliyor, demek ki gelmek üzere.

+SS Düşüyor, demek ki düşmek üzere.

Bunların yanı sıra Türkçe kılınış tiplerini belirlerken kullanabileceğimiz önemli bir ölçüt de zarf fiil parçalarıdır (Karadoğan, 2009: 25-29).

-ArAk: +SS'lerle +SV'lerle kurulan eylem tabanlarıyla uyumlu zarf fiil parçalarıdır. -ArAk yapısında zarf fiil parçasındaki olay (zp) gerçekleşip tamamlanır daha sonra temel parça (tp) daki olay gerçekleşir.

Korkarak, odanın kapısını çaldı. Korkarak= Zarf-fiil parçası Odanın kapısını çaldı.= Temel Parça

-A zarf-fiil parçası ile kurulan eylem tabanlarında kılınış tipi tekrarlanarak gerçekleşen bir olayı ifade etmektedir.

Çocuklar düşe kalka büyürler. +SS, +SV ile eylem tabanlarına uyumludur.

Zarf fiil parçasında olay tekrarlanarak gerçekleşirken temel parçadaki olay son sınıra vurgu yapan bir eylem tabanıdır.

-DıktAn sonra zarf fiil yapısı eylem tabanlarında aşılması gereken ön sınırı vurgulayan yapıları tasnif etmeye uygun bir kılınış tarzını ifade etmektedir. Bu kılınış tarzında zarf fiil parçasına ait kısımdaki eylem tabanı son sınırı yahut da süreği vurguluyorsa öncelikle bu kısımdaki olay gerçekleşir daha sonra temel parçadaki ön sınırı vurgulaması beklenen eylem tabanına ait olay olgu yahut kılınış gerçekleşir. İstisnai bir durumdan söz etmek gerekir ki bu da zarf fiil parçasına ait kısımda gerçekleşen olaya ait eylem tabanı ön sınırı vurguluyor ise temel parçada gerçekleşen olaya ait son sınırı vurgulayan eylem tabanındaki olay aynı anda gerçekleşmektedir; yöneliş noktaları eş zamanlıdır.

Çekimlenme sıklığı, ölçme ve değerlendirme yine bilinen belli başlı kılınış ölçütlerindendir. Çekimlenme sıklığı belli bir edebi metnin içinde yer alan eylem tabanlarının; + ÖS, + SS, + SV eylem tabanları olarak sınıflandırıldıktan sonra bunların da en çok şimdiki zamana göre mi yoksa geçmiş zamana göre mi çekimlendiğinin istatistik hesaplarla yüzdelik dilim olarak ölçme değerlendirme tekniklerine tâbi tutulmalarını ifade eden kılınış ölçütlerindendir.

Her eylem tabanı kendiliğinden bir kılınış tarzına sahiptir. Kılınış tarzına uygun biçimde birtakım ekler veya kelimelerle bağlanan eylem tabanları doğal olarak kendi aralarında bir kılınış birliğine sahiptir. Kılınış birliğini oluşturan sözcükler, ekler veya eylem tabanları kendi aralarında daha farklı ekler alarak yahut daha farklı eylem tabanlarıyla bağlanarak bulundukları kılınış tarzında kalabilir veya kılınış tarzlarını değiştirebilirler. Tümce içinde kullanılan sözcükler yan yana gelerek bir bağlam oluştururlar ve bu bağlam dâhilinde çeşitli ilişkiler kurarak çeşitli anlam değişiklikleri ile ‘anlam birliği’ kurarlar. Tıpkı bağlama göre anlam değişikliğine uğrayan sözcüklerde olduğu gibi eylemlerde tümcede kullanılış biçimine, görevine, aldığı ekler veya bağlandıkları diğer birliklere göre ya bulunduğu kılınışı kuvvetlendirir veya kılınış değişikliğine uğrayabilir. Metin bağlamına göre eylem tabanı kendisine bağlanan veya kendisinin bağlandığı diğer kelimelerle ya da birliklerle etkileşime girerek kılınış tipini değiştirerek başka bir kılınış tipine geçebilir (Karadoğan: 2009 s:41).

Kılınış değişikliği her eylem tabanında farklı özellik gösterir. Lars Johanson (2016) çalışmasında Türkçe eylem tabanlarına ait kılınış değişikliklerinin üç farklı şekilde gerçekleşebileceğini vurgulamıştır. Bunlar şöyle sıralanabilir; sınırlama, tekrarlama, farksızlaştırma.

Johanson’un (2016: s. 33) kılınış değişikliği tasnifinde yer alan sınırlama teriminden anlaşılan sonsuz (atelic) bir eylem tabanının kılınış birliğindeki değişikliklerle beraber sonlu (telic) bir eylem tabanına dönüşmesi sınırlamayı ifade etmektedir. Türkçe eylem tabanlarında kılınış tipini belirlerken kullanılan kriterlerden olan –mAyA başla- ve –dİktAn sonra +SV (süreği vurgulayan) durumdaki eylemlerin kılınış tipini +ÖS eylem tabanlarına yaklaştırır. Bir eylem tabanının herhangi bir kılınış tipine dahil olarak bir kılınış birliği oluşturması, o eylem tabanının temsil ettiği kılınış birliğine dahil olan bütün üst ve alt yapılarıyla olan ilişkileriyle direkt ilgilidir. Bununla beraber bir eylem tabanı aynı anda farklı kılınış tipi derecelerini bünyesinde barındırabilmektedir. Kılınış tipleri metin bağlamında eylem tabanına etki edebilecek diğer bütün bağımlı ve bağımsız biçim birimlerin etkisiyle değişikliğe uğrayabilmektedir. Kılınış tipi değişikliklerine uğrayan eylem tabanında hangi kılınış tipinin daha baskın olacağına etkinlik derecelerinin incelenmesi sonucunda ulaşılabilmektedir.

Eylemlerde kılınış değişikliği çeşitli şekillerde gerçekleşmektedir:

1-Sınırlama

Sınırlama ‘sonsuz’ nitelikteki bitimsiz bir fiilin çeşitli tamlayıcılar yahut bağlam eşliğinde ‘sonlu’ bitimli bir eylemin kılınışına geçme biçimidir. Türkçe eylem tabanlarının kılınış tiplerini tespit ederken kullanılacak en önemli kriterlerden olan +DıktAn sonra biçimbirimi tümcede geçen iki farklı ya da aynı kılınış tipine sahip olayı sınırlandırarak kılınış tiplerinde değişikliklere sebep olabilir.

-Zamanda sınırlama: (+SV) yahut +(ÖS) vurgulayan olayın gerçekleşme süresini sınırlandırmak suretiyle eylem tabanı zaman belirteçleriyle (iki saat, üç ay, beş gün..vs.)kılınış birliğine girebilir. Bu durumda eylem tabanı süreği vurgulayan veya ön sınırı vurgulayan durumdayken kılınış tipini değiştirir ve (+SS) durumuna girer.

Örn. Yağız, iki buçuk saat parkta oynadı. (Oyna- +SV durumdayken sınırlanarak +SS durumuna geçer.

-Nesneyi sınırlama: Nesneyi sınırlama geçişli eylem tabanlarında görülmektedir. Türkiye Türkçesinde +ÖS vurgulayan eylem tabanları geçişsiz olduğundan nesneyi sınırlama tipi kılınış değişikliği +SV eylem tabanlarında görülmektedir. Nesne sınırlandıncı kılınış tipi değişir +SV eylem tabanı +SS durumuna döner.

2-Tekrarlama: Tekrarlama, sonlu (telic) bir olayın tekrarlanarak sonsuz(atelic) duruma geçmesidir (Johanson 1971: 205 vd.). Türkçe eylem tabanlarında tekrarlama yoluyla kılınış değişikliği (+SS) görülebilmektedir.

-Zamanda tekrarlama: Eylem tabanlarına süreklilik ve tekrarlılık bildiren zaman belirteçleri bağlanınca eylemin kılınış tipi değişebilir ve zamanda tekrarlama yoluyla +SS eylem tabanı -SV grubuna geçebilir.

Örn. Ezgi her bahar hastalanır.

Bu araba daima buraya gelince istop ediyor.

-Nesneyi tekrarlama: Nesnede tekrarlama sonucu kılınış tipi değişikliği ancak nesne alan geçişli eylem tabanları için söz konusu olabilir. Tümcede eylem tabanına bağlı olan nesne tekrarlandığını belirtecek sayı sıfatlarıyla, çokluk ekleriyle eylemin de süreğini vurgular duruma geçer. +SS bir eylem tabanı böyle çoğul bir nesneye bağlanırsa eylemin kılınış tipi de bundan etkilenecek -SV eylem tabanı tipine geçer.

Örn. Kütüphane müdiresi öğrencilere yeni görevler verdi.

-Özneyi tekrarlama: Bu değişiklik tipi geçişsiz eylem tabanlarında görülmektedir. Eylemi gerçekleştiren öznenin çoğul olması durumunda son sınır ortadan kalkıp bunun yerine süreğin vurgulandığı kılınış tipi ortaya çıkmaktadır.

Örn. Toplantıdakiler yavaş yavaş dağıldılar.

-Genelleyerek tekrarlar: Metin kapsamında tümce içinde kullanılmış olan çeşitli işaret sıfatları, belirtme durum ekleri ile eylem tabanlarına ait kılınış tipleri değişikliklere uğrayabilmektedir. Eylem tabanına bağlanan nesne belirtme durum eki alınca belirlilik, belirtme durum eki almayınca ise belirsizlik ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu tip belirsiz durumlarda eylem tabanındaki son sınır vurgusu da ortadan kalkmak suretiyle kılınış tipi değişerek -SV eylem tabanları ortaya çıkmaktadır.

3-Vurgulama

-Süreklilik vurgulama: +ÖS vurgulayan eylem tabanlarında görülür. Ön sınırı vurgulayan eylem tabanlarında ön sınıra kadar bir olay, ön sınırdan sonra ise süreği oluşturan ikinci olay söz konusudur. +ÖS 'lerde süreklilik vurgulandığında ol deki ös kılınış tipini değiştirerek süreklilik vurgulayan eylem tipine dönüşür.

-Tamlayıcılarla vurgulama: +ÖS vurgulayan bir eylem tabanına hala, sürekli, durmadan, iki dakika, üç saat, bir süre .. gibi zaman belirteçleri bağlandığında kılınış tipi değişikliğe uğrar ve +ös deki eylem tabanı +sv durumuna geçer.

-Zarf-fiil ekleriyle vurgulama: Türkiye Türkçesinde -(A) r / -(A) rmAz zarf fiil eki anlam olarak eylemin kısa bir süre içinde gerçekleştirildiği vurgusunu yapmaktadır.

-Yardımcı fiille vurgulama: -I ver tezlik bildiren yardımcı eylemi +ÖS vurgulayan eylem tabanlarıyla ilgilidir. Üslupla ilgili bir tercihtir. Eylemin kılınışının kısa ya da görece kısa sürede gerçekleştiğini vurgulamaktadır (Karadoğan, 2009: 41-50).

-İstemle vurgulama:

-Çekimle vurgulama

-Bağlamda vurgulama

-Önsınırı vurgulama

Söz varlığı bakımından oldukça zengin olan Eski Anadolu Türkçesi'nin en değerli kültürel miraslarından Dede Korkut Destanları'nın (2011) çekimli eylemleri (2009) ve onların bakış/kılınış kategorisine göre analizleri şu şekilde sıralanabilir:

A

aç-: açmak

a.-dı: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

a.-up: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

a.-uban: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

açık-: acımak

a.-mamış-iken: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Birleşik zaman çekimi dolayısıyla eylem tabanı, ilk kılınış birliğinde son sınırı vurgulayan bir kılınış tipindeyken kılınış değişikliğine uğramıştır. Belirleme noktasına göre oluşmaya başlamayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

açıl-: açılmak

a.-sun: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir sonuca yol açmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

a.-acac olur ise: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre oluşmaya başlamayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

ağar-: ağarmak

a.-duğının: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre oluşmaya başlamayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

ağla-: ağlamak

a.-ram: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden

anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

a.-r mısın: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

a.-yu: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

a.-yup: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

a.-yuban: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

a.yubanı: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

a.-duğum: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

a.-mayayın: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

a.-magıl: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

a.-mayasın: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

al-: almak.

a.up: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

a.-updur: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

a.-mış yiğit: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

a.-acağı kız: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre oluşmaya başlamayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

a.-mayınça: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

a.-madın: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

an-: anmak, zikretmek

a.-a tursun: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre tekrarlanarak yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

ara-: aramak

a.-yı gideyim: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre tekrarlanarak yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

B

bağda-: Güreşte sarma takmak.

b.-dı: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışarıdan anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar ötesi bakış vardır.

bağışla-: bağışlamak, affetmek, hediye etmek.

b.-r-idi: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Birleşik zaman çekimi dolayısıyla eylem tabanı ilk kılınış birliğinde süreği vurgulayan bir kılınış tipindeyken, kılınış değişikliğine uğramıştır. Son sınırı vurgulayan kılınış tipine geçmiştir. Belirleme noktasına göre tekrarlanarak yapılmayı vurgulamaktadır. Dışarıdan anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar ötesi bakış vardır.

b.-mış idi: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Birleşik zaman çekimi dolayısıyla eylem tabanı ilk kılınış birliğinde süreği vurgulayan bir kılınış tipindeyken, kılınış değişikliğine uğramıştır. Son sınırı vurgulayan kılınış tipine geçmiştir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışarıdan anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar ötesi bakış vardır.

bağlan-: bağlanmak, bağlanılmak

b.-dı: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışarıdan anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar ötesi bakış vardır.

b.-anda: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışarıdan anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar ötesi bakış vardır.

b.-duğın: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Belirleme noktasına göre bir sonuca yol açmayı vurgulamaktadır. Belirleme noktası esas alınmıştır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar ötesi bakış vardır.

b.-madın: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

bak-: bakmak

b.-ar: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Belirleme noktasına göre sık yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar arası bakış vardır.

b.-sa: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Belirleme noktasına göre oluşmaya başlamayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-am: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Belirleme noktasına göre oluşmaya başlamayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-arak: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. Yöneliş noktası esas alınmıştır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar arası bakış vardır.

b.-up: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Belirleme noktasına göre oluşmaya başlamayı vurgulamaktadır. Yöneliş noktası esas alınmıştır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-ar ol-: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Belirleme noktasına göre oluşmaya başlamayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-duğumda: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Belirleme noktasına göre bir sonuca yol açmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış vardır.

b.-ar-idi: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Birleşik zaman çekimi dolayısıyla eylem tabanı ilk kılınış birliğinde süreği vurgulayan bir kılınış tipindeyken, kılınış değişikliğine uğramıştır. Son sınırı vurgulayan kılınış tipine geçmiştir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışarıdan anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar ötesi bakış vardır.

b.-a-y-idinüz: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Birleşik zaman çekimi dolayısıyla eylem tabanı ilk kılınış birliğinde süreği vurgulayan bir kılınış tipindeyken, kılınış değişikliğine uğramıştır. Son sınırı vurgulayan kılınış tipine geçmiştir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışarıdan anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar ötesi bakış vardır.

b.-maz mısın: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-maduğum: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

banla-: ezan okumak, bağırarak

b.-yanda: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-dukda: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir

bayı-: zengin olmak, zenginleşmek

b.-maz: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

becer-: becermek

b.-i bilmez: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

bil-: bilmek

b.-ürsin: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-ür misin: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-ür: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-ür misiz: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-eyim: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir sonuca yol açmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

b.-gil: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-esin: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir sonuca yol açmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

b.-üp: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-en: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-dügün: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

b.-miş olun: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Belirleme noktasına göre bir sonuca yol açmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış vardır.

b.-ür-idük: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Birleşik zaman çekimi dolayısıyla eylem tabanı ilk kılınış birliğinde süreği vurgulayan bir kılınış tipindeyken, kılınış değişikliğine uğramıştır. Son sınırı vurgulayan kılınış tipine geçmiştir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışarıdan anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar ötesi bakış vardır.

b.-se-y-idüm: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Birleşik zaman çekimi dolayısıyla eylem tabanı ilk kılınış birliğinde süreği vurgulayan bir kılınış tipindeyken, kılınış değişikliğine uğramıştır. Son sınırı vurgulayan kılınış tipine geçmiştir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışarıdan anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar ötesi bakış vardır.

b.-men: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-mezüz: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-medük: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

b.-mediler: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

b.-meyinçe: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

b.-mez-isem: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-emediler: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

bin-: binmek

b.-üben: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-übeni: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-inçe: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

b.-er ol-: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Belirleme noktasına göre bir sonuca yol açmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar arası bakış vardır.

b.-erüm yok: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Belirleme noktasına göre bir sonuca yol açmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar arası bakış vardır.

b.-dügüm yok: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Belirleme noktasına göre bir sonuca yol açmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar arası bakış vardır.

b.-er-imiş: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Birleşik zaman çekimi dolayısıyla eylem tabanı ilk kılınış birliğinde süreği vurgulayan bir kılınış tipindeyken, kılınış değişikliğine uğramıştır. Son sınırı vurgulayan kılınış tipine geçmiştir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışarıdan anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar ötesi bakış vardır.

boyla-: destan söylemek, hikaye anlatmak.

b.-dukda: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Belirleme noktasına göre bir sonuca yol açmayı vurgulamaktadır. Yöneliş noktası esas alınmıştır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar arası bakış vardır.

buzla-: bağıra bağıra ağlamak, feryad etmek, deve bağırmak

b.-yayın mı: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-up: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-mayayın: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-t-mağıl: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-t-ur mı olur: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

b.-madın: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışarıdan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

C

casusla-: casusluk yapmak.

c.-dı: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

Ç

çağır-: seslenmek, davet etmek, manzum söylemek.

ç.-ur: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

ç.-dı: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

ç.-uñ: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

ç.-a: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

ç.-up: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

ç.-uban: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

çal-: çalmak, saz çalmak, vurmak, hırsızlık etmek.

ç.-ar mısın: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

ç.-dı: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

ç.-ayım: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

ç.-ayın: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

ç.-ayın mı: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

ç.: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

ç.-am: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

ç.-a: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

ç.-a bilen: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre sık yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

ç.-up: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

ç.-ınça: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

ç.-duğı: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir.

Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

ç.-ar- iseñ: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

ç.-madum: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

ç.-masa: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Belirleme noktasına göre oluşmaya başlamayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

ç.-mayınça: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

D

dala-: ısırmak, yağma veya talan etmek.

d.-ar: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

darı-: musallat olmak.

d.-mış: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

deg-: değmek.

d.-di: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

d.-e: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-ende: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

dep-: tepmek, at epmek, tekmelemek.

d.-erem: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-di: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

d.-diler: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

d.-elüm: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-üp: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-er: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.- er mi olur: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-en: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-dükçe: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Belirleme noktasına göre bir sonuca yol açmayı vurgulamaktadır.

Yöneliş noktası esas alınmıştır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar arası bakış vardır.

d.-düklerinçe: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınıp tipine sahiptir. Belirleme noktasına göre bir sonuca yol açmayı vurgulamaktadır. Yöneliş noktası esas alınmıştır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Sınırlar arası bakış vardır.

d.-e-y-idüm: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınıp tipine sahiptir. Birleşik zaman çekimi dolayısıyla süreği vurgulayan bir kılınıp tipindeyken kılınıp değışikliğine uğrayan eylem tabanı son sınırı vurgulayan kılınıp tipine yaklaşmıştır. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

di-: demek

d.-rem: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınıp tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-rsin: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınıp tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-r: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınıp tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-rüz: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınıp tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-rsiz: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınıp tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-rler: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınıp tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-düm: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınıp tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışar-

dan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

d.-dün: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

d.-di: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

d.-diler: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

d.-miş: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir

d.-mişsiz: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir

d.-yeyim: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-yeyin mi: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-gil: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-yelüm: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-ñ: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir.

Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-sünler: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-se: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre oluşmaya başlamayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

d.-yesin: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-yeler: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-ye: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-yü: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-yüp: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-yüben: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-yübeni: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-yinçe: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

d.-geç: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

d.-rler: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-yen: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-yeni: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-yende: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

d.-yenler: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-dügüm: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

d.-dügümi: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

d.-dügün: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışar-

dan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir

d.-düği: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir

d.-dügünü: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir

d.-dükleri: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir

d.-r- idüm: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Birleşik zaman çekimi dolayısıyla süreği vurgulayan bir kılınış tipindeyken kılınış değişikliğine uğrayan eylem tabanı son sınırı vurgulayan kılınış tipine yaklaşmıştır. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

d.-idün: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir

d.-idi: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir

d.-rlr-idi: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Birleşik zaman çekimi dolayısıyla süreği vurgulayan bir kılınış tipindeyken kılınış değişikliğine uğrayan eylem tabanı son sınırı vurgulayan kılınış tipine yaklaşmıştır. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

d.-r-isem: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-r-ise: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir.

Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-miş idi: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

d.-ye-y-idüm: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Birleşik zaman çekimi dolayısıyla süreği vurgulayan bir kılınış tipindeyken kılınış değişikliğine uğrayan eylem tabanı son sınırı vurgulayan kılınış tipine yaklaşmıştır. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

d.-r-iken: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-mezem: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-mez: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-medi: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

d.-mediler: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

d.-meyüp: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-meyinçe: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçer-

den anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-medin: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

d.-mez-idüm: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Birleşik zaman çekimi dolayısıyla süreği vurgulayan bir kılınış tipindeyken kılınış değişikliğine uğrayan eylem tabanı son sınırı vurgulayan kılınış tipine yaklaşmıştır. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir

d.-mez-idüñ: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Birleşik zaman çekimi dolayısıyla süreği vurgulayan bir kılınış tipindeyken kılınış değişikliğine uğrayan eylem tabanı son sınırı vurgulayan kılınış tipine yaklaşmıştır. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir

diril-: toplanmak.

d.-ür: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

d.-di: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

d.-diler: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

d.-miş-idi: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

E

eglenmek: durmak, beklemek.

e.-meyüp: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir.

Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

e.-meyen: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınıştır. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

eñşiş-: sesle ağlamak, hıçkırarak ağlamak.

e-medin: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınıştır. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

F

fırıl-: fırlamak.

f.-r: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınıştır. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

G

gel-: gelmek.

g.-ürem: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınıştır. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

g.-düm: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınıştır. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

g.-mişem: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınıştır. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

g.-miş: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınıştır. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

g.-gil: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınıştır. Be-

lirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

g.-se: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre oluşmaya başlamayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

g.-em: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

g.-esiz: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

g.-e görgil: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

g.-i yorır: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

g.-iyorır-iken: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

g.-eçek: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre oluşmaya başlamayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

g.-eçeğün: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre oluşmaya başlamayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

gelür-: getirmek.

g.-meyecek ol-: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre oluşmaya başlamayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar

ötesi bakış hâkimdir.

git-: gitmek.

g.-isevüz: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

gızıl-da-: vızıldamak.

g.-yup: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

H

haberleş-: haber sormak, konuşmak.

h.-di: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

h.-miş: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

h.-eyim: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

I

ılga-: dört nala hücum etmek, akın düzenlemek.

ı.-yuban: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

ısmarla-: emanet etmek.

ı.-ram: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

1.-dum: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

1.-dı: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

1.-mı: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

1.-yup: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

1.-du: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

K

kal-: kalmak.

k.-dum: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

k.-dı: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

k.-ıçak: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre oluşmaya başlamayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

k.-arda: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

k.-an: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

k.-anısın: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

k.-anumuz: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

k.-mış: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

k.-masa: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre oluşmaya başlamayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

k.-maya: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

kır-: kırmak, öldürmek, kesmek.

k.-dı ola: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

k.-dılar: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

k.-ar ola mı: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

köç-: göçmek, bir yeri terk etmek.

k.-di: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

k.-erek: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

k.-erüm yok: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

küvle-: haykırmak.

k.-diler: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

küy-: beklemek, sabretmek.

k.-di: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

N

nemle-: hedefe isabet ettirmek, vurmak.

n.- r- idüm: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Birleşik zaman çekimi dolayısıyla süreği vurgulayan bir kılınış tipindeyken kılınış değişikliğine uğrayan eylem tabanı son sınırı vurgulayan kılınış tipine yaklaşmıştır. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

O

ol-: olmak.

o.-urın: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

o.-ursın: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılı-

nış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

o.-ur: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

o.-ursız: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

o.-dum: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

o.-mıssın: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

o.-ayın: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

o.-gıl: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

o.-alum: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

o.-sam: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre oluşmaya başlamayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

o.-asın: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

o.-a kim: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

o.-a mı: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

o.-updur: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

o.-ıçak: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre oluşmaya başlamayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

o.-açagum: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre oluşmaya başlamayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

o.-ası: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

o.-ası-y-idi: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipine sahiptir. Birleşik çekim dolayısıyla süreği vurgulayan kılınış tipindeki eylem tabanı son sınırı vurgulayan eylem tabanına yaklaşmıştır. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

o.-maz mı olur: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

o.-maduk: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

o.maya kim: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

o.-mayavuz: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

o.-madın: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

Ö

öl-: ölmek.

ö.-medüñ mi: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

ö.-medin: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

P

pişür-: pişirmek.

p.-üp-dururam: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

S

sağalt-: iyileştirmek.

s.- ı gör: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

sög-: sövmek.

s.-di: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır.

Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

s.-üp durursın: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

sun-: sunmak, uzatmak.

s.-dı: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

s.-ı virdi: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

T

tog-: doğmak.

t.-ar: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

t.-dı: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

t.-sun: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

tur-: durmak, kalkmak.

t.-ı gel-: Yöneliş noktasına göre ön sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

V

var-: varmak, gitmek.

v.-a: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden

anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

v.- a bil-: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

v.- ıçak: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre oluşmaya başlamayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

v.-aldan berü: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

v.-mış ola: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre bir seferde yapılmayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

v.-açak ol-: Yöneliş noktasına göre son sınırı vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre oluşmaya başlamayı vurgulamaktadır. Dışardan anlatma tarzı hâkimdir. Belirleme noktası esas alınmıştır. Sınırlar ötesi bakış hâkimdir.

yan-: yanmak

y.-a tursun: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

yarı-: yaşamak.

y.-masun yarçımasun: Yöneliş noktasına göre süreği vurgulayan bir kılınış tipidir. Belirleme noktasına göre uzun sürede yapılmayı vurgulamaktadır. İçerden anlatma tarzı hâkimdir. Yöneliş noktası esas alınmıştır. Sınırlar arası bakış hâkimdir.

“Yarımasun yarçımasun” kargışı ile ilgili Prof. Dr. Fatma Özkan’ın yapmış olduğu etimolojik araştırma neticesinde bu kargışı oluşturan “yarı-“ ve “yarçı-“ eylemlerinin Ergin’in dizininde yer verdiği şekliyle “bahtiyar olmak” anlamından daha evvel “yaşa-“ temel anlamına sahip olduğu ortaya konmuştur.

“Yarı-“ eylem tabanı z-r ş-l ses denkliklerinden hareketle, yaruk(aydın-

lık) ve yaşuk (güneş) sözcüklerinde olduğu gibi bir denklige sahiptir denilebilir. “Yarı-“ eylem tabanı “yaşa-“ eylem tabanının “-r+“ ile türetilmiş şeklidir. Dolayısıyla burada halen günümüzde Karapapak- Terekeme ağzında yaşamını sürdüren “Allah seni yarıtmasın, yarımayası...” şeklinde daha pek çok ilenme sözünde varlığını sürdüren bu kargışın anlam dallanmasından oluşan anlamı yaşamasın, ölsün şeklinde açıklanabilir. Bahtiyar olmamak, yüzü gülmemek anlamı bu kargışın kazanabileceği yan anlamlardan biridir. (Özkan, 2011: 199-203)

Sonuç

Söz varlığı bakımından son derece zengin olan Dede Korkut Destanları, on iki boydan oluşan Oğuz destanlarını içermektedir. Eserde söz varlığı, Oğuz Türklerinin yaşayışı, kültürleri, gelenek ve görenekleri, dünya perspektifleri, toplumsal kuralları, geleneksel, folklorik motifleri olağanüstü unsurlarla da bezenerek günümüze kadar ulaşmış bir hazine niteliği göstermektedir. Söz varlığının zenginliği ve metinlerin içeriğinde tespit edilen eylemlerin türleri bakış/kılınış kategorisinin örneklendirilmesinde ideal bir malzeme teşkil etmektedir. Bu bağlamda tespit edilen bu fiillerin özellikleri bakış/kılınış kategorisinde eylemlerin sınıflandırılmasına bir örnek teşkil etmesi bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Ergin, M. (2009), *Dede Korkut Kitabı-2*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2011), *Dede Korkut Kitabı-1*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Johanson, L. (1971), *Aspekt im Turkischen, Vorstudien zu einer Beschreibung des türkischen Aspektsystems*, Upsala: Almqvist&Wiksell.
- Johanson, L. (2016), *Türçede Görünüş çev. Nurettin Demir*, Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- Karadoğan, A. (2009), *Türkiye Türkçesinde Kılınış*, Ankara: Divan Kitap.
- Özkan, F. (2011), *Yarımasun Yarçımasun Kargısı Üzerine, Dede Korkut ve Geçmişten Geleceğe Türk Destanları Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 199-203.

BÖLÜM 4

**EDEBİ KÖPRÜLER: STEPHANE
MALLARMÉ'NİN *DENİZ MELTEMİ* VE
YAHYA KEMAL BEYATLI'NIN *SESSİZ GEMİ*
ŞİİRLERİNDE TEMATİK PARALELLİKLER**

Gülden PAMUKCU¹

¹ Araştırma Görevlisi Doktor, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur, Türkiye, E-mail: gpamukcu@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1627-8889.

1. Giriş

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başları, dünya çapında edebi ve kültürel anlamda büyük dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönem, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet Türkiye'sine geçiş sürecinde, Türk dili, kültürü ve edebiyatı üzerinde Fransız dilinin ve kültürünün etkilerinin en yoğun hissedildiği zamanlardan biri olarak öne çıkar. Bu etkileşim, birçok Türk yazarı ve şairi üzerinde derin izler bırakmış, onların eserlerinde çeşitli yansımalarla kendini göstermiştir.

Fransız edebiyatı ve düşüncesi, 19. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı aydınları arasında büyük bir ilgi görmüştür. Bu ilgi, Tanzimat döneminde başlayıp Cumhuriyet dönemine kadar devam eden ve Batılılaşma çabalarının bir parçası olarak görülen geniş bir kültürel dönüşümün ürünüdür. Bu süreçte, Fransız edebiyatı, felsefesi ve sanatı, Türk entelektüel hayatında önemli bir referans noktası haline gelmiş, Türk yazarları ve şairleri üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Özellikle Fransız Sembolizmi ve sonrasında gelişen akımlar, Türk şiirinde yeni bir estetik anlayışın ve dilin gelişimine önyak olmuştur.

Yahya Kemal Beyatlı'nın *Sessiz Gemi* şiiri ve Stephane Mallarmé'nin *Deniz Meltemi* şiiri, bu kültürel etkileşimin edebiyata yansımalarının çarpıcı örneklerindendir. Her iki eser de, denizi bir metafor olarak kullanarak insan ruhunun derinliklerine, özlem, hüznün ve sonsuzluk temalarına dair evrensel soruları irdeler. Mallarmé'nin denizi, bireyin içsel dünyasındaki huzursuzluğu ve sonsuz olan arayışını yansıtırken; Yahya Kemal'in sessiz gemisi, tıpkı Mallarmé'nin denizi gibi, ölüm ve ötesini keşfetme, bilinmeze yolculuk etme temalarıyla doludur. Her iki şiir de, varoluşsal bir yalnızlık ve arayışı ifade ederken, bu temaları deniz metaforu üzerinden işlerler.

Fransız kültürünün ve edebiyatının Türk edebiyatı üzerindeki etkisi, yalnızca tematik benzerliklerle sınırlı değildir; aynı zamanda estetik anlayışta, şiir dilinde ve biçiminde de kendini gösterir. Fransız Sembolizmi'nin özellikle vurguladığı imgelerin gücü, müzikal dil ve soyutlamaya olan eğilim, Yahya Kemal'in ve dönemin diğer Türk şairlerinin eserlerinde açıkça görülebilir. Bu etkileşim, Türk şiirinin modernleşmesinde kritik bir role sahiptir; çünkü bu dönemdeki Türk şairleri, geleneksel biçimlerden sıyrılarak daha soyut ve imgelerle dolu bir şiir dili geliştirmeye başlamışlardır.

Bu kültürel ve edebi alışverişin altında yatan motivasyonlar çeşitlidir. Bir yandan, Osmanlı ve sonrasında Türkiye, Batılılaşma sürecinde Batı kültürünü ve özellikle Fransız kültürünü bir model olarak benimsemiştir. Bu, siyasi ve sosyal alanlarda olduğu kadar, edebiyat ve sanatta da Batı'nın estetik ve düşünsel normlarının benimsenmesi anlamına gelmektedir. Öte yandan, bu etkileşim, Türk yazarlarının ve şairlerinin kendi seslerini bulmalarına, küresel bir diyalog içinde yer almalarına ve Türk edebiyatını uluslararası bir perspektife taşımalarına olanak tanımıştır.

Bu çalışma, bu etkileşimin bir ürünü olarak, her iki şiir arasındaki tematik paralellikleri detaylı bir şekilde inceleyerek, kültürel etkileşimin edebiyata nasıl yansıdığını gösterecektir. Sadece iki şiir arasındaki bağlantıları değil, aynı zamanda daha geniş bir kültürel ve edebi diyalogun parçası olan bu etkileşimi aydınlatmayı da hedeflemektedir.

2. Fransız Etkisinin Türk Kültürü ve Edebiyatı Üzerindeki Yansımaları

19. yüzyılda, modern Türkiye'nin öncüsü olan Osmanlı İmparatorluğu köklü bir değişim sürecinden geçmiştir. 1839'da başlatılan Tanzimat reformları, Osmanlı toplumunun modernleşmesi ve Batılılaşması yönünde belirleyici bir dönüm noktasıdır. Bu dönüşüm dönemi sadece siyasi ve sosyal yönleri değil, aynı zamanda kültür, dil ve önemli ölçüde edebiyatı da etkiler. Bu bağlamda, Fransız dili ve edebiyatı Osmanlı entelektüelleri ve sanatçıları üzerinde kayda değer bir etki yaratmış ve modernitenin ayrıcalıklı bir unsuru haline gelmiştir (Yağlı, 2012).

Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki etkisi Tanzimat'tan çok önce başlar, ancak bu etki özellikle 19. yüzyılda hissedilir. Fransızca, Fransa'nın Avrupa'da kültürel ve edebi merkezi olarak prestijini yansıtacak şekilde diplomasinin ve entelektüel elitin ortak dili haline gelmiştir (Gümüş, 2009, s. 110-111). I. Abdülmecid gibi Osmanlı sultanlarının akıcı bir şekilde Fransızca konuşmaları ve Fransız kültürüyle ilgilenmeleri, hayranlıklarının ve Batılı değerlerle uyum sağlama arzularının açık bir göstergesidir (Akalin, 1976, s. 78).

Edebiyat, Türkiye'nin modernleşme sürecinde çok önemli bir rol oynamıştır. Roman, öykü ve şiir çevirileri yoluyla başta Fransız edebiyatı olmak üzere Batı edebiyatının ülkeye girişi, Osmanlı yazarları ve okurları için yeni bir perspektif alanı açar. Şinasi, Namık Kemal ve daha sonra Recaizade Mahmut Ekrem gibi isimler, Fransız romancıların eserlerinden yalnızca biçim ve estetik açısından değil, aynı zamanda ilerici fikirleri ve toplumsal eleştirileri açısından da yararlanmışlardır. Namık Kemal ve Recaizade Mahmut Ekrem'in eserleri bu yeni anlatı estetiğinin somut örneklerini sunar. Fransız Devrimi'nin özgürlük ve adalet ideallerinden etkilenen Namık Kemal, Fransız yazarlardan esinlenen bir dil ve yapı kullanarak bu temaları eserlerine dahil etmiştir. *Vatan Yahut Silistre* adlı oyunu, klasik Fransız trajedilerinden aldığı ilhamı Osmanlı vatanseverlik temalarıyla birleştiren bir eser olarak sıklıkla örnek gösterilir.

Recaizade Mahmut Ekrem ise *Araba Sevdası* adlı romanında Batı modernitesiyle ilişkilendirilen kıyafetleri, davranışları ve mekânları betimlemek için Fransızca kelimelerle zengin bir kelime dağarcığı kullanır. Bunu yaparken, Osmanlı elitinin yüzeysel Batılılaşmasını eleştirir. Sosyal hiciv ve romantik lirizmin eşsiz bir karışımını yansıtan eser, Türk yazarların Fransız etkilerini yerel kaygılara hitap edecek şekilde nasıl yeniden yorumladıklarını göstermektedir. Fransız etkisi düzyazı ile sınırlı kalmamış, şiir ve tiyatrodan da kendini göstermiştir. Tevfik Fikret ve Cenab Şahabeddin gibi Türk şair-

ler, Fransız Sembolistlerinden esinlenerek, melankoli, estetik ve sosyal eleştiri gibi temaları büyük bir duyarlılıkla işleyerek yeni şiirsel biçimler denerler. Bu şairler, biçim, ritim ve imgelere gösterilen özenin Fransız şiirinden açıkça etkilendiği, ancak Türk kültürel ve duygusal ortamına da derinlemesine kök saldıği bir edebi duyarlılık kaynaşması sergilemektedir. Benzer şekilde, Baudelaire ve Mallarmé gibi figürlerle Fransız sembolist şiiri, nostalji, geçici güzellik ve ince duyguların ifadesi gibi temaları keşfetmek için sembolizmi kullanan Ahmet Haşim ve Yahya Kemal Beyatlı gibi Türk şairlerine ilham vermiştir. Yahya Kemal hatırlarında Fransız şiirinden etkilenmiş olduğunu açıkça dile getirir: “1907 de Fransız şiirinin, fikrinin, zevkinin havası içinde balık suda yaşar gibi yaşıyordum” (Beyatlı, 1976, s.106). Bununla beraber bu etkilenme basit bir taklit etmek anlamına gelmez:

Yahya Kemal’in serüvenindeki beslenme havzaları, onun kendi değerlendirmesi ve tercihi doğrultusunda döşediği, işlettiği kanallarla anlam kazanmaktadır. Ne Baudelaire, ne de Mallarmé, Yahya Kemal’de kendileri olarak yer alırlar. Tersine Yahya Kemal onları dilediği biçimde keser, biçer ve onlardan işine yarayacak olanı seçer ve alır (Kahraman, 1997, s. 40).

Fransız edebiyatının Türk edebiyatı üzerindeki etkisi hem doğrudan hem de dolaylıdır. Psikolojik roman gibi edebi türlerin benimsenmesi (Dino, 2008, p. 28) ve uyarlanması yoluyla doğrudan ve Fransız edebi temalarının ve motiflerinin Türk yazarların eserlerine dahil edilmesi yoluyla ise dolaylı bir etki gözlemlenir. Bu etki sadece dilsel ödünç almaların ötesine geçerek kimlik, modernite ve ulus olma gibi derin konulara değinmektedir. Örneğin, Yahya Kemal Beyatlı’nın eserleri, Fransız sembolizminden esinlenmiş olsa da, Osmanlı İmparatorluğu’na duyulan nostalji ve Türk ulusal kimliği arayışını derinlemesine ele alır. Bu temalar, Batı’dan ilham alan modernleşme ile yerel geleneklerin korunması arasındaki gerilimi yansıtmaktadır. Fransa’dan yapılan dilsel ve kültürel ödünçlemeler bir yandan Türk edebiyatının modernleşmesine hizmet ederken diğer yandan Tanzimat’tan sonra yayımlanan eserlerde Fransızca kelimelerin sıkça kullanılması ve yeni bir anlatı estetiğinin yaratılması, Türk yazarları daha geniş bir edebi yenilenme hareketinin parçası haline getirmektedir. Bu olgu, Fransız etkisinin çok önemli bir yönünü vurgulamaktadır: bu sadece bir taklit etme durumu değil, asimilasyon ya da yeniden icat etme durumudur. Tanzimat sonrası Türk edebiyatında Fransızca kelimelerin benimsenmesi, bu asimilasyon ve yeniden icat eğilimini göstermektedir. “Kafé” (kafe), “monşer” (mösyö) ya da “bilet” (billet) gibi sözcükler sadece ödünç alınmakla kalmaz, bazen Türkçe telaffuza uyum sağlamak için yazım ya da fonetik değişikliklerle Türk dil dokusuna entegre edilir.

Tanzimat’tan sonra Türk yazarların Fransız edebiyatını ve dilini özümsemesi ve yeniden keşfetmesi, yalnızca Türk edebiyatını modernleştirme değil, aynı zamanda kültürler arasında bir diyalog yaratma arzusunu da göstermektedir. Bu süreç bir kimlik kaybını değil, Türk edebiyatının ifade kapasitesinin

genişlemesini ve yazarların evrensel temaları yerel bir eksende ele almasını yansıtmaktadır. Zaten Atatürk'ün benimsediği modernleşme hareketi batıyı taklit etmek demek değildi: “Biz garp medeniyetini bir taklitçilik yapalım diye almıyoruz. Onda iyi olarak gördüklerimizi kendi bünyemize uygun bulduğumuz için, dünya medeniyet seviyesi içinde benimsiyoruz” (Afetinan, 1984, s. 183). Bu dönemin Türk edebiyatı böylece Doğu ile Batı arasında bir buluşma noktası haline gelmiştir. Fransız edebiyatı Türk entelektüellerine bir modernite modeli sunarak onları yeni edebi formları keşfetmeye, topluma eleştirel bir gözle bakmaya, dil ve üslup denemeleri yapmaya teşvik etmiştir. Dolayısıyla, Fransız edebiyatıyla etkileşim sadece pasif bir alımlama dönemine işaret etmekle kalmamış, Türk edebiyatında derin bir dönüşümün çıkış noktası haline gelmiş ve hem gelenek hem de modernlikle diyalog kurabilen farklı bir edebi kimliğin yaratılmasına yol açmıştır.

3. Şiirlerin Sunumu

3.1 Deniz Meltemi / Stéphane Mallarmé¹

Ten bitirdi hazlarını, tükendi kitap;
Kaçsam, kaçsam uzaklara... Üstümde mehtap;
Sanıyorum en güzeli mest oluşların
Gökle engin arasında uçan kuşların.
Kim tutacak denizlere bağlı bu gönlü?
Ne gözlere gülümseyen bahçenin gülü,
Ne sütbeyaz kâğıtlara aksi lambanın
Ne dizinde yavrusunu emziren kadın.
Gideceğim, güzel gemi haydi demir al,
O ellere yelken aç ki sanılır masal...
Bir üzüntü, küskün ama umutlarına
İnanıyor mendillerin elvedasına.
Belki deli rüzgârlara uyan direkler
Karayelde bir kazaya baş egecekler
Ve görünmez olacaklar... Denizler derin
Gönül, dinle türküsünü gemicilerin...

Çeviri: Kemalettin Kamu

¹ *Deniz Meltemi*. (2024.03.10). antoloji.com 10.03.2024 tarihinde <https://www.antoloji.com/deniz-meltemi-4-siiri/> URL adresinden erişim.

3.2 Sessiz Gemi / Yahya Kemal Beyatlı

Artık demir almak günü gelmişse zamandan

Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan.

Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol;

Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol.

Rıhtımda kalanlar bu seyahatten elemli,

Günlerce siyah ufka bakar gözleri nemli,

Biçare gönüller! Ne giden son gemidir bu!

Hicranlı hayatın ne de son matemidir bu.

Dünyada sevilmiş ve seven nafile bekler;

Bilmez ki giden sevgililer dönmeyecekler.

Bir çok gidenin her biri memnun ki yerinden,

Bir çok seneler geçti; dönen yok seferinden.

4. Şiirlerin Tematik Benzerlikleri

4.1 Yenilenmenin ve ölümün sembolü olarak deniz

Sembolist şiirde deniz, hem bilinen ve bilinmeyen dünyalar arasında bir sınır hem de yenilenmenin, özgürlüğün ve aynı zamanda ölümün sembolü olarak genellikle çoklu anlamlarla yüklüdür. Stéphane Mallarmé'nin *Deniz Meltemi* ve Yahya Kemal Beyatlı'nın *Sessiz Gemi* şiirlerinde deniz, bu karmaşık temaları duygusal ve sembolik bir derinlikle somutlaştıran merkezi bir rol oynar.

Deniz Meltemi'nde Mallarmé denizi sonsuz olasılık ve yenilenme alanı olarak kullanır. En başından itibaren şair, belirli bir yere değil, "uzaklara" -denizin mümkün kıldığı bir öteye- kaçma arzusunu dile getirir. "Sanıyorum en güzeli mest oluşların / Gökke engin arasında uçan kuşların!" dizeleri sadece özgürlüğü değil, aynı zamanda denizin vaat ettiği, bedenün hüznünden ve ruhun yorgunluğundan uzak yenilenmeyi de ima eder. Böylece deniz, karasal gerçekliğin sınırlarını aşma arzusunun bir metaforu haline gelir, keşfedilmemiş enginliğinde ve gizemlerinde yenilenmeyi arar.

Sessiz Gemi'de deniz, yaşamdan ölüme geçişi, yaşayanların dünyası ile öteki dünya arasındaki sınırı sembolize eder. Geminin "sessizce bilinmeyene" doğru yola çıkışı huzurlu bir melankoliyle yüklüdür; burada deniz fiziksel bir yenilenmeden ziyade ruhsal bir özgürleşme yeridir. "Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol" ifadesi, bu gidişin yalnızlıktan ve dünyevi acılardan nihai bir kaçış olduğu, denizin şimdi ile sonsuzluk arasında aracılık ettiği fikrini

çağrıştırır. Bu bağlamda deniz, hem yaşamın sonluluğunu hem de dünyevi kısıtlamaların ötesinde bir varoluş vaadini simgeler.

Her iki şiirde de deniz, yenilenme ve ölümü birbirine bağlayan güçlü bir semboldür. Mallarmé için deniz, insan varoluşunun sınırlarından bir kaçış sunmakta, kaçış yoluyla ruhsal yenilenme vaat etmektedir. Beyatlı için deniz, ruhun bilinen dünyayı gizemli bir öte dünya için terk ettiği araçtır ve hem sonu hem de ölümün ötesinde bir yenilenme biçimini simgeler. Her iki durumda da deniz sonsuz ve dipsizdir, insan bilinçaltının derinliklerini ve son ile başlangıç, özgürlük ile kader ikiliğini yansıtır.

Bu sembolist şiirlerde denizin tefekkürü, yaşam arzusu ile ölümün kabullenilmesi arasında gidip gelen insanlık durumunun karmaşıklığını göstermektedir. Deniz, bu temaların bir arada var olabileceği bir alan haline gelir ve bilinmeyenin keşfi, ruhun yenilenmesi ve nihai huzur için bir zemin sağlar. Mallarmé ve Beyatlı, varoluşun gizemlerini ve hayatın tanıdık kıyılarından ötesindeki ebedi anlam arayışını araştırmak için denizi zengin ve çok yönlü bir metafor olarak kullanarak sembolizmin özünü yakalıyor.

4.2 Mutlak olana duyulan arzu

Sembolist şiirde mutlak olana duyulan arzu, fiziksel ya da duygusal gerçeklikten kaçmak için duyulan basit bir arzunun ötesine geçer. Daha ziyade, daha büyük bir hakikate, genellikle insan kavrayışından kaçan uhrevi bir ideale ulaşmak için derin bir arayıştır.

Deniz Meltemi'nde mutlak olana duyulan arzu şiirin başından itibaren kendini belli eder. Bedenin hüznü ve kitapların doyunluğu, maddi dünyayla ilgili derin bir hayal kırıklığını ve bilgi ve deneyimin ötesinde bir şeye duyulan doyumsuz bir susuzluğu ifade eder. Mallarmé şöyle yazmıştır: “Kaçsam, kaçsam uzaklara... Üstümde mehtap; / Sanıyorum en güzeli mest oluşların / Gökke engin arasında uçan kuşların”. “Uzaklara” tabiri, şiirsel ve gizemli bir bilinmeyene kaçma arzusu, aşkınlık arzusunu, insanlık durumunun sınırlarını aşarak bir özgürlük ve tarifsiz güzellik idealine doğru yükselme arzusu- nu ortaya koyar. Şairin hayali yolculuğu sadece fiziksel bir kaçış değil, mutlak idrak ya da anlayışa doğru ruhani bir yolculuktur. *Sessiz Gemi*'de mutlak olana duyulan arzu, limandan sessizce ayrılan gemi imgesiyle somutlaşan melankolik bir tınıya sahiptir. “Bilinmeyene” doğru bu gidiş, ruhun bir öte dünya arayışını, dünyevi yaşamın acılarından ve sınırlamalarından kurtuluşu simgeler. “Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol; / Sallanmaz o kal- kıшта ne mendil ne de bir kol” dizeleri yalnızca gidişin yalnızlığını değil, aynı zamanda bu arayışın uçsuz bucaksızlığı karşısındaki teslimiyeti de betimler. Veda işaretlerinin yokluğu, yolcunun bilinen insan varoluşunu aşan bir hedefe doğru yelken açtığı bu mutlak arayışa içkin yalnızlığın altını çizer.

Hem Mallarmé'de hem de Beyatlı'da mutlak olana duyulan arzu, özünde

insan doğasıyla ve onun maddi dünyayla ilgili temel tatminsizliğiyle bağlantılıdır. Her iki şair de yolculuk metaforunu -ister denizin ötesine ister ölüme- insan varoluşunun sınırlarını aşmaya yönelik bu arzunun keşfi olarak kullanır. Bu tema, somut olanın ötesinde anlam, güzellik ve hakikat için ortak bir arayışı ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, *Deniz Meltemi* ve *Sessiz Gemi* mutlak olana duyulan arzu üzerine iki şiirsel bakış açısı sunarak hem bu arzunun evrenselliğini hem de insan ruhunda kendini gösterebileceği farklı yolları vurguluyor. Her iki durumda da deniz, bilinen ile bilinmeyen, sonlu olan ile sonsuz olan arasında bir sınır görevi görerek okuyucuları kendi mutlak arayışlarının derinliklerini düşünmeye davet ediyor.

4.3 Melankoli

Melankoli, Sembolist şiirde belirgin bir şekilde öne çıkar ve şairin ruhuna ve yaşam, ölüm ve öbür dünya hakkındaki derin düşüncelerine bir pencere sunar. Bu temalar Stéphane Mallarmé'nin *Deniz Meltemi* ve Yahya Kemal Beyatlı'nın *Sessiz Gemi* adlı şiirlerinde özel bir duyarlılıkla ele alınmakta, kaçma arzusu ve yalnızlık bilinci üzerinden kendini göstermektedir.

Deniz Meltemi'nde melankoli daha açılış satırlarında hissedilir: “Ten bitirdi hazlarını, tükendi kitap.” Bu açılış varoluşsal bir yorgunluğu, artık rahatlık ya da cevap getirmeyen bir yaşam ve bilgi doygunluğunu yansıtır. Mallarmé, neşeli bir macera olarak değil, can sıkıntısı ve umutsuzluk karşısında manevi bir gereklilik olarak kaçış düşüncesine dalar. Şiir, artık yetmeyen bir dünyayı terk etme arzusu üzerine bir meditasyona dönüşür; burada “Kim tutacak denizlere bağlı bu gönlü? / Ne gözlere gülümseyen bahçenin gülü, / Ne sütbeyaz kâğıtlara aksi lambanın / Ne dizinde yavrusunu emziren kadın” dizeleri bilinmeyenin enginliği karşısında yaratılışın kısırlığını çağırıştırır. *Sessiz Gemi*'deki melankoli, ölümün nihai kurtuluş olarak kabul edilmesiyle bağlantılıdır. Beyatlı, ruhun maddi dünyadan tantanasız ve veda-sız ayrılışının bir alegorisi olarak, “bilinmeyene doğru sessizce” yol alan bir gemiyi tasvir eder. Bu imge derin bir yalnızlığı, ama aynı zamanda ayrılışın kaçınılmazlığı karşısında huzurlu bir teslimiyeti çağırıştırır. “Bir çok gidenin her biri memnun ki yerinden, / Bir çok seneler geçti; dönen yok seferinden” tümcesinin tekrarı, yaşam ve ölümün döngüsel doğasına dair melankolik bir tefekkürün altını çizerek, huzurun bu ebedi döngünün kabullenilmesinde ya-tıyor olabileceğini düşündürüyor.

Mallarmé ve Beyatlı, melankoli ve düşünce kaçış ve kabulleniş prizması üzerinden ele alır. Mallarmé'ye göre melankoli tatminsizlik ve yabancılaşma-dan doğar ve şairi ruhun yenilenebileceği başka dünyaların hayalini kurmaya iter. Beyatlı için melankolik düşünce, ayrılmanın sakinliğinde, hayatın son-luluğunun dingin kabulünde köklenir.

Bu temalar iki şiir arasında duygusal ve felsefi bir bağ kurarak Sembolist şiirin kültürel ve dilsel sınırları aşarak insan deneyimine dair evrensel gerçeklere nasıl dokunduğunu gösterir. Her iki eserde de deniz, bu melankolik kaçış, düşünce ve kabul arayışı için bir metafor görevi görmektedir.

4.4 Soyutlanma ve yabancılaşma

Soyutlanma ve yabancılaşma, Sembolist şiirde yinelenen temalardır ve genellikle varoluşsal sıkıntıyı ve birey ile etrafındaki dünya arasındaki ayrılık hissini yansıtır. Bu iki şiirde bu temalar, insanın yalnızlık durumunu ve daha büyük, anlamlı bir öte dünya ile kayıp bir bağlantı arayışını vurgular.

Bireyin kendi çaresizliği ve kaçış arayışı karşısındaki yalnızlığı *Deniz Meltemi*'nin kalbinde yer alır. Mallarmé şiirine bir tür entelektüel ve duygusal yabancılaşmayı ifade ederek başlar: “Ten bitirdi hazlarını, tükendi kitap.” Bu ifade yalnızca şairin bilgi arayışındaki yalnızlığını değil, aynı zamanda edebiyatın bile rahatsızlığını gideremediği bir dünyadaki yabancılaşma duygusunu da vurgular. Mallarmé, dünyevi zevklerin ve insan bilgisinin ruhu tatmin etmedeki yetersizliği karşısında bir yabancılaşma hissini ifade eder. “Uzaklara”, bilinmeyen köpüklere ve göklere kaçma arzusu, bu yabancılaşmayı aşma, maddi dünyanın dayattığı yalnızlıktan kaçabileceği bir yer bulma arzusunun bir tezahürüdür.

Yahya Kemal, yalnızlığı ve yabancılaşmayı, sessizce bilinmeyene doğru yola çıkan bir gemi imgesiyle ifade eder; bu, hayatın ölüme doğru son yolculuğunun bir metaforudur. “Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol; / Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol”. Bu veda işaretlerinin yokluğu, bireyin bilinmeyene geçişle tek başına yüzleşmesi gereken ölüm anının derin yalnızlığını yansıtır. Yaşam ve ölüm karşısında hissedilen yabancılaşma, ayrılışın sessizliği ve kayıtsızlığıyla pekiştirilir ve insan deneyiminin kalbindeki varoluşsal soyutlanmanın altını çizer.

Her iki şiirde de soyutlanma ve yabancılaşma sadece kişisel değildir; evrensel bir durum olarak yansır. Mallarmé ve Yahya Kemal denizi ve seyahati bu soyutlanmadan kaçış için metafor olarak kullanırlar, ancak öngördükleri yolculuklar çok az teselli veya gerçek aidiyet vaadi sunar. Deniz hem bir kaçış aracı hem de bireyi toplumdan ve hayatın özünden ayıran bilinmezliğin sembolüdür.

Soyutlanma ve yabancılaşmaya dair bu şiirsel keşifler, insan varoluşunun doğasına ve bağlantıya yönelik içsel arzuya dair derin bir iç gözlemi ortaya koyuyor. Bu bağlantı ister fiziksel ister metafiziksel kaçış yoluyla aransın, yabancılaşma duygusu, insanın yalnızlığın üstesinden gelme ve dünyanın dayattığı soyutlanmanın ötesinde bir anlam bulma yönündeki ebedi arayışının altını çizen dokunaklı bir tema olmaya devam ediyor.

4.5 Yalnızlık

Yalnızlık teması, genellikle içsel bir arayışı, varoluşsal soyutlanma üzerine bir meditasyonu veya modern dünyada bireyin yabancılaşması üzerine bir yansımayı yansıttığı Sembolist şiirde derin köklere sahiptir. Mallarmé yalnızlığın özünü “Ten bitirdi hazlarını, tükendi kitap” açılış dizesiyle yakalar. Bu açılış entelektüel ve ruhsal bir yalnızlığı ortaya koyar: anlatıcı kendini sadece duygusal olarak değil, bilgi ve anlam arayışında da yalnız bulur. Okuma doygunluğu, edebiyatta bir yoldaşlık ya da teselli arayışına işaret eder, ancak bu arayış sonuçta yetersiz kalır. Bu yetersizlik onu, denizin sonsuz özgürlük ve yalnızlık alanını, kendimizi yeniden bulmak ya da tamamen yok olmak için kendimizi kaybedebileceğimiz bir yeri temsil ettiği bir kaçış hayaline (“Kaçsam, kaçsam uzaklara... Üstümde mehtap”) götürür. *Sessiz Gemi*’de yalnızlık, vedalaşmadan ya da tanık olmadan sessizce bilinmeyene doğru yola çıkan gemi imgesiyle somutlaştırılır. “Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol; / Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol.” Bu ayrılış tasviri, her birimizin tek başına üstlenmesi gereken bir yolculuk olan ölüm ya da bilinmeyene doğru gidiş karşısında insan ruhunun nihai yalnızlığını çağırıştırır. “Dünyada sevilmiş ve seven nafile bekler; / Bilmez ki giden sevgililer dönmeyecekler” dizeleri, bu yalnızlığın melankolik kabullenişinin, ayrılığın kaçınılmazlığı ve varoluşun yalnız yolculuğu karşısında bir teslimiyetin altını çizer.

4.6 Sonsuz ve bilinmeyen

Sonsuz ve bilinmeyen teması, şairlerin tarif edilemez olanı ifade etmeye, varoluşun gizemlerini keşfetmeye ve tikel olan aracılığıyla evrensel olana dokunmaya çalıştıkları Sembolist edebiyatta merkezi bir yer işgal eder. Bu arayış kendini açık, keşfedilmemiş veya efsanevi alanlara duyulan hayranlıkta gösterir ve bilinmeyen veya sonsuz için metafor olarak hizmet eder. Bu iki şiir bu arzuyu mükemmel bir şekilde örneklemektedir. *Deniz Meltemi*’nde Mallarmé, gündelik varoluşun sıklığından ve melankolisinden kaçmak için bilinmeyene kaçma arzusunu çağırıştırır (“Ten bitirdi hazlarını, tükendi kitap; /Kaçsam, kaçsam uzaklara... Üstümde mehtap”). Burada deniz bilinmeyeninin sembolü haline gelir; hem korkutucu hem de büyüleyici olan, yeni gerçekleri ortaya çıkarmayı ya da aşkın bir deneyim sunmayı vaat eden bir alan. “Sanıyorum en güzeli mest oluşların / Gökle engin arasında uçan kuşların” imgesi, insan sınırlarını aşma, beden ve ruhun dünyevi kısıtlamalardan kurtulabileceği bir aleme ulaşma arzusunu akla getirmektedir. *Sessiz Gemi*, ölüm ve ruhun gizemli bir öte dünyaya yaptığı son yolculuk prizması aracılığıyla sonsuzluğu ve bilinmeyi ele alır. “Bilinmeyene doğru” limandan ayrılan gemi, dünyevi yaşamdan keşfedilmemiş ve ebedi bir aleme bu geçişi sembolize eder. “Bir çok gidenin her biri memnun ki yerinden, / Bir çok seneler geçti; dönen yok seferinden” ifadesi, bu bilinmeyen, kalanlar için nihai ve erişilemez olsa da, dünyevi yaşamın sağlayamayacağı bir huzur veya tatmin biçimi sunduğu fikrinin altını çizer.

Sonuç

Stéphane Mallarmé'nin *Deniz Meltemi* ve Yahya Kemal Beyatlı'nın *Sessiz Gemi* adlı eserleri arasındaki metinlerarası ilişki, özellikle Cumhuriyet döneminde Fransız kültür ve edebiyatının Türk edebiyatı üzerindeki derin etkisinin büyüleyici bir örneğidir. Türkiye'nin bu dönüşüm döneminde Batı'ya yönelim ve modernleşme arzusu sadece siyasi ve toplumsal olarak değil, kültürel olarak da kendini göstermiştir. Avrupa edebiyat akımlarına, özellikle de Fransız edebiyatına duyulan hayranlık ve öykünme, Batı ideallerine ve estetiğine uyum sağlama arzusunu yansıtıyordu. Yahya Kemal'in Fransız simbolist şiirinin etkilerini taşıyan eseri, bu kültürel yakınlaşmayı somutlaştırarak kültürlerarası diyalogun zenginliğine tanıklık eder. Yirminci yüzyılın başında Fransa modernitenin, sanatsal ve edebi avangardın beşiği olarak kabul ediliyordu. Türk yazarlar, kültürel miraslarına sadık kalırken modernitenin özünü yakalayabilecek yeni bir edebi ifade arayışında, ilham almak için Fransa'ya döndüler. Sembolizmi yenilikçi bir şekilde kullanan Stéphane Mallarmé, deniz gibi güçlü imgeler aracılığıyla yalnızlık, arzu ve varoluşsal arayış temalarını keşfetmek için şiirin sınırlarını zorlayarak özellikle çekici bir model sunmuştur. Her iki şiirde de ana tema olarak deniz yolculuğunun seçilmesi sadece bir tesadüf değildir; anlam, kaçış ve vahiy için evrensel arayışı sembolize eder. Deniz, enginliği ve gizemiyle, şairlerin yalnızlık, mutlak olana duyulan arzu ve dönüşüm temalarını keşfetmelerine olanak tanıyan sembolizm açısından zengin bir ortam sunar. Yahya Kemal, deniz motifini ele alırken sadece Mallarmé'nin izinden gitmiyor; Fransız şairle bir diyaloga girerek temayı kendi düşünceleri ve kültürel bağlamıyla zenginleştiriyor. Yahya Kemal'in *Sessiz Gemi*'deki olası *Deniz Meltemi* öykünmesi, Fransız edebi etkilerine duyulan hayranlık ve bu etkilerin bütünleştirilmesi bağlamında anlaşılmalıdır. Bu öykünme, basit bir taklit olarak görülmekten ziyade, Fransız şiirindeki yenilikleri Türk çerçevesi içinde özümsemek ve yeniden yorumlamak için bilinçli bir çabayı yansıtır ve böylece hem evrensel hem de Türk duyarlılığına derinlemesine kök salmış bir eser yaratır. *Sessiz Gemi* gibi eserler yalnızca Sembolist şiirin evrensel temalarının yansımaları değil, aynı zamanda Türk kültürü ve edebiyatının bu yabancı etkileri nasıl özümseyip dönüştürerek kendine özgü bir edebi ifade oluşturduğunun da tanıklıklarıdır. Nihayetinde bu öykünme dinamiği, Türkiye'nin bir yandan uluslararası sahneye açılırken bir yandan da kendine özgü kültürel ve edebi kimliğini ortaya koymaya çalıştığı derin bir dönüşüm dönemini yansıtmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akalın, H. (1976). Abdülmecid Zamanında Türk-Fransız Dostluğu. *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı 8, cilt: 2, pp.78.
- Beyatlı, Y. K. (1976). *Hatıralarım*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- Beyatlı, Y. K. (2004). *Kendi Gök Kubbemiz*. İstanbul: YKY.
- Dino, G. (2008). *Türk romanının doğuşu*. İstanbul: Agora kitaplığı.
- Gümüş, H. (2009). Le Français Dans Les Territoires de l'Empire Ottoman. *Synergies Turquie*, (2), pp. 107-111.
- Inan, A. (1984). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kahraman, H. B. (1997). *Yahya Kemal Rimbaud'yu okudu mu?*. İstanbul: YKY.
- Yağlı, A. (2012). L'influence de La Langue Française Dans La Litterature du Tanzimat et du Servet-i Fünun. *OMÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*. 31(1), DOI:10.7822/egt102.

BÖLÜM 5

SEMANTİK ALAN TEORİSİ

Rahmetullah UZUN¹

¹ Öğr. Gör. Dr., Anadolu Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Diller Anabilim Dalı, rahmetullahuzun@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5751-203X. Bu bölüm, Doç. Dr. Ömer ACAR danışmanlığında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde 26.12.2023 tarihinde tamamladığım “Anlam Alanı Teorisi Açısından Rahman Suresinin Analizi” başlıklı Doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Giriş

Dil yapısı, insanın çevresi yani dünya ile karşılaşması sonucu zamanla edindiği tasavvur yapısına dayanmaktadır. Bir anlam alanı olarak dil alanı, bu yapının içerisinde belirli bir yer tutar. Bu yer ise kelime hazinesinin genel gruplaşması ile ilgilidir. Bir dilin kelime hazinesini meydana getiren kelimeler, o dili konuşanların dilinde rastgele bir araya gelmiş değildir; aksine bir bütünün parçaları olarak uzaktan veya yakından birbiriyle ilgilidir. Dolayısıyla dil bütünlüğü olmadan bütünün parçaları hakkında fikir yürütmek sağlıklı değildir.

Alman dil bilimci Jost Trier (ö. 1970) 1931’de yayımladığı “Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes; die Geschichte eines Sprachlichen felde” adlı çalışmada Saussure ve Wilhelm von Humboldt (ö. 1835)’un dil konusundaki görüşlerinden hareketle bilişsel süreç ve sözcük hazinesinin kazanımıyla ilgili düşünceler ileri sürmüştür. Humboldt, dili düşünme ve iletişim aracı olmakla birlikte bir etkinlik (energia) olarak tanımlar. Bu bakış açısına göre dil, bir iç sisteme sahip olup kelime hazinesi de bunun bir parçasıdır. Bununla birlikte Humboldt, bütün dillerdeki ayırt edici temel özelliğin sınıflandırma sistemi olduğunu savunur.¹

Humboldt’tan sonra kelimenin anlamını yeniden ön plana çıkaran dil bilimci Saussure olmuştur. Kelime ile söz arasındaki temel farkı ortaya koyan Saussure’dur. Ona göre kelime sosyal; söz ise bireyseldir. Saussure, tarihe dayanan inceleme yöntemini değiştirerek kelimeleri tarihî gelişim içerisinde kronolojik bir biçimde değil; onları aralarındaki anlamsal ilişkiler yönünden araştırmıştır. Ona göre izlenecek yol diyakronik değil; senkroniktir. “*Kelimelerin anlamları herhangi bir yardıma ihtiyaç duyulmadan kendiliğinden anlaşılabilir.*” kanaati hâlâ devam etse de Saussure buna karşılık kelimenin anlamının karşılıklı sınırlandırma prensibine göre ortaya çıkarılması gerektiğine inanıyordu. Nitekim bir şeyi ifade ederken kelimelerin anlamları üzerinde düşünüp kelimeler arasında seçim yapmak gerekir. Unutulmamalıdır ki akla gelen kelimeler gelişigüzel kelimeler değil; anlam yönünden akraba olan ve aralarında anlam münasebetleri bulunan

¹ Sueda Özbent, “Sözlüksel Alan Teorisi ve Çeviri”, *Diyalog*, 2013/2, s. 55-56.

kelimelerdir. Bu kelimelerin içerisinde birini seçmemiz, onların ortak yönleri arasından o kelimeye özgü olan anlamın belirmesiyle mümkündür.²

Trier'in dil alanı (sprachfeld) adıyla uyguladığı daha sonra başka dil bilimciler tarafından da ele alınan anlam alanı teorisi, kavramların mozaik gibi çeşitli parçacıkların birleşmesiyle meydana geldiği prensibinden hareketle belirli alanlar içerisinde incelenmeleri gerektiğini savunmaktadır. Bu teoriye göre bir kavramın değeri, kapladığı yerle ve diğer kavramlarla olan ilişkisiyle ortaya çıkmaktadır. Anlamca birbirine yakın ve birbiriyle ilişkili kavramların yer aldığı bu alanda kavramların değerlerinin belirlenmesi değil; zihnin nasıl işlediği, dil denilen sistemin içerisindeki farklı öğelerin okuma, yazma, konuşma esnasında nasıl seçildikleri gibi gözlemler amaçlanmaktadır.³

Anlam alanı (semantic field) veya sözcüksel alan (lexical field), bir dilde aralarında anlamsal ilişkiler bulunan kelimelerin oluşturduğu gruplardır.⁴ Bu gruplar genellikle tek bir isim altında toplanırlar. Örneğin; sarı, mavi, kırmızı, beyaz vb. sözcükler, “renk” sözcüğü altında toplanarak bir grup oluştururlar.⁵ Dolayısıyla “renk” sözcüğü farklı renklerin oluşturduğu ortak alanı ifade etmek için kullanılan bir üst veya genel bir kavramdır.

Bu teoriye göre bir kelimenin anlamını daha iyi anlayabilmek için o kelimenin başka kelimelerle oluşturduğu alanı ve anlam yönünden ilişkili olduğu kelimeleri tespit etmek gerekmektedir. Tek başına bir rolü veya anlamı olmayan satranç taşları gibi kelimeler de ancak bir arada oldukları diğer kelimelerle anlam kazanmaktadırlar.

Birbiriyle ilişkili olan kelimeleri bir araya getiren anlam alanları, adeta bir fihrist görevi üstlenerek kelimelerin anlamlarına kolayca ulaşılmasını sağlar. Örneğin akrabalık kavramına baktığımızda bu kavramın kapsadığı alan içerisinde anne, baba, kardeş, amca, hala, dayı, teyze gibi kelimelere ulaşırız. Anlam alanları canlılar, cansızlar, bitkiler, hayvanlar, çiçekler, meyveler gibi

² Hüseyin Sesli, “Dil Alanı Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Basımevi*, Erzurum, 1968, s. 3.

³ Doğan Aksan, “Kavram Alanı-Kelime Ailesi İlişkileri ve Türk Yazı Dilinin Eskiliği Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1971, s. 254.

⁴ Chunming Gao, “The Application of Semantic Field Theory to English Vocabulary Learning”, *Theory and Practice in Language Studies*, 2013, Vol. 3, No: 11, s. 2031.

⁵ Ahmed Muhtâr Ömer, *‘İlmü’l-Delâle*, 5. Baskı, ‘Alemlü’l-Kutub, Kahire, 1988, s. 79.

çeşitli kategoriler şeklinde meydana gelebilmektedir.⁶ Aynı zamanda bu kategoriler de kendi içlerinde alt dallara ayrılabilir. Örneğin; canlılar kategorisi içerisinde hayvanlar, hayvanlar kategorisi içerisinde ise kuşlar, balıklar, sürüngenler gibi alt kategoriler oluşabilmektedir. Nitekim bu teori, kelimeleri daha dar alanlara toplayıp çeşitli alanlar oluşturmakla önem kazanmaktadır. Örneğin araba ile elmayı varlıklar alanı içerisinde ele almak mümkündür. Ancak, alanı daraltıp arabayı araçlar veya taşıma araçları kategorisine; elmayı da meyve kategorisine koyduğumuz zaman hem alanlardaki kelime sayıları azalmakta hem de kelimeler daha belirgin bir hâle gelmektedir.

Anlam alanlarının içeriği zaman, mekân, iklim, coğrafya, inanç, yaşam tarzı gibi birçok etkene bağlı olarak toplumdaki topluma farklılık gösterir. Örneğin; geçmiş dönemlerde son derece zengin, canlı ve çeşitlilik gösteren bir renk kültürüne sahip olan Türkçede “renk” kavramının içeriği zamanla değişime uğramıştır. Geçmişte belli eşya veya nesnelerle ilişkilendirilen “renk” alanının muhtevastaki birçok ara renk günümüz Türkçesinde kullanılmamaktadır.⁷ Buna karşılık bilim, teknoloji, sanayi gibi birçok alanda kullanılan kavramların içeriği geçmiş dönemlere kıyasla daha çok zenginleşmiştir. Bu, son derece doğal bir gelişmedir; zira dil bir kelimeleşme sürecidir. Ayrıca bir alanın muhtevası, o dili konuşan milletin kültür seviyesine ve o dili konuşan dil topluluğunun hayatında ne derece ilgi görüp işlendiğine bağlı olarak değişkenlik gösterir. Halkın düşünce dünyasında bir kavram ne kadar önemli ise o derece tekrarlanır ve işlenir. Dolayısıyla bir kavram işlendikçe detay kazanır ve bu detayları ifade edebilmek için o dil topluluğu yeni kelimeler meydana getirir.⁸ Örneğin İngilizce veya Fransızca gibi dillerle karşılaştırıldığında Arap dilinde bulunan “deve, at, aslan, çöl” gibi kavramların oluşturduğu alanların içeriği oldukça fazladır.

⁶ Hâdi Nehr, *‘İlmü’d-Delâleti’t-Tatbiki fi’t-Turâsi’l-‘Arabî*, 1. Baskı, Dâru’l-Emel, İrbid, 2007, s. 564.

⁷ Salim Küçük, “Tarihi Türk Lehçelerinde Renk Adlandırmaları”, *Turkish Studies*, 2010, Volume 5/1, s. 558.

⁸ Hüseyin Sesli, a.g.m, s. 8.

Anlam alanlarının içeriği oluşturulurken anlamsal ilişkiler göz önünde bulundurulmaktadır. Örneğin; *فَهُمْ* (anladı), *أَذْرَكَ* (algıladı), *اسْتَوْعَبَ* (kavradı), *عَرَفَ* (bildi) gibi eş veya yakın anlamlı kelimeler bir alan oluştururken; *حَارَ* (sıcak), *بَارِدَ* (soğuk), *شَجَاعَ* (cesur), *جَبَانَ* (korkak), *كَرِيمَ* (cömert), *بَخِيلَ* (cimri) gibi zıt veya karşıt anlamlı kelimeler ise başka bir alan oluşturmaktadır. Ayrıca, bir kökten türeyen kelimeler de aynı alan içinde yer almaktadır. Örneğin; *عِلِمَ* (bildi), *أَعْلَمَ* (bildirdi), *عَلَّمَ* (öğretti) gibi.⁹

Anlam alanı analizinin amacı; belli bir alan oluşturan kelimeleri bir araya getirerek bu kelimelerin hem kendi aralarındaki anlamsal ilişkileri hem de bunların oluşturdıkları alanı ifade etmek için kullanılan üst kavram ile aralarındaki ilişkileri ortaya koymaktır.

Anlam alanı teorisinin gerçekleşmesi için belirlenen başlıca prensipler şunlardır:¹⁰

- Bir sözcük birimi birden fazla alanda yer almaz.
- Belli bir alana ait olmayan sözcük birimi yoktur.
- Sözcüğün kullanıldığı bağlam göz ardı edilemez.
- Sözcükler, gramer yapısından bağımsız ele alınamazlar.

Toshihiko Izutsu'ya göre semantik alan, mahiyet itibarıyla vokabülere benzer ve vokabüler ile semantik alan arasındaki fark görecelidir. Temelde ikisi arasında bir fark olmayabilir. Birçok alanı içine alan vokabüler, farklı özel alanlara ayrılmaktadır. Ancak bir bütünün özel bir parçası olarak düşünüldüğünde bu parçayı asıl bütünden ayırt etmek için oluşturulan alana semantik alan denir. Dolayısıyla vokabüler, sistem içinde sistem; semantik alan ise onun içinde bir sistemdir. Bu bağlamda teorik açıdan Kur'an vokabülerini bütün Arap vokabüleri içinde özel bir alan olarak saymak mümkündür.¹¹

Izutsu, özellikle Kur'an kelimelerinin oluşturduğu semantik alanların incelenmesinde metodolojik bir düşüncenin ifadesi olarak odak kelime (focus word) ve anahtar terimler (key words) gibi iki teknik terim kullanmaktadır.

⁹ Muhammed 'Ali el-Hûlî, *İlmü'd-Delâle, Dâru'l-Fellâh, Süveyleh*, 2001, s. 175.

¹⁰ Ahmed Muhtâr Ömer, *a.g.e.*, s. 80.

¹¹ Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, Çev. Süleyman Ateş, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1975. s. 28.

Ona göre anahtar terimler; “Allah, İslam, iman, küfür, nebi, resul” gibi Kur’an’ın düşünce sisteminin oluşmasında rol oynayan önemli kelimelerdir. Kur’an semantiği ile ilgili çalışma yapan biri için en önemli aşama anahtar terimleri belirlemektir. Zira bu, onun yürüteceği çalışmaların yönünü belirleyeceği gibi aynı zamanda yapacağı binanın da temelini oluşturmaktadır. Anahtar terimlerin ana bölümü hemen hemen bellidir; bu konuda bir ihtilaf yoktur. Nitekim “İslam, iman, küfür, nebi” gibi kelimelerin Allah kelimesiyle olan ilişkisini herkes kabul eder. Kendi aralarında bir kelime hazinesi oluşturan anahtar terimler, çeşitli yönlerden birbirine bağlı olup birbirinden bağımsız değildir. İzutsu, bir diğer teknik terim olan odak kelime (focus word) ile anahtar bir kelimeyi kastetmektedir. Bu kelime, bir sistem içerisinde yer alan özel ve bağımsız bir alanı göstermektedir. Temel taşı niteliğinde olan bir odak kelime sayesinde bir alanda yer alan bir grup anahtar kelime diğerlerinden ayrılır. Odak kelime, çeşitli anahtar kelimelerden oluşan bir bölümün önemli bir kavram merkezidir. Bunun esnek bir kelime olduğunu belirten İzutsu, anahtar kelimelerin tümünün odak kelime olmaya aday olduğunu ve sistemin odak kelimesi olabilmesine müsait olduğunu belirtir. Dolayısıyla bir kelimenin herhangi bir semantik alanda odak kelime olarak kabul edilmesi, diğer alanlarda normal bir kelime olarak değerlendirilmesine engel olmaz.

Semantik alanlar ile odak kelimelerin belirlenmesinde yapılacak ilk aşama; kelimenin etimolojik anlamını belirleyip kök anlamına ulaşmak için özellikle ilk dönem sözlük ve kültür kaynaklarına başvurmaktır. Bununla birlikte, üzerinde çalışılan kelime Kur’an’dan bir kelime ise nüzul döneminde ona yüklenen anlamın belirlenmesi gerekmektedir.¹²

Semantik alan teorisi birçok yönden kelime ve kavramların daha iyi anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu teorinin sağladığı avantajlardan bazıları şunlardır:

- Alfabetik sisteme göre hazırlanan geleneksel sözlüklerin aksine semantik alanlar oluşturularak hazırlanan sözlükler, kelime ve kavramların anlamlarına daha kolay bir şekilde ulaşma imkânı sağlamaktadır.

¹² Hasan Çetinel, “Dini Kavramların Öğretiminde Semantik Analizlerin Akademik Başarıya ve Kalıcılığa Etkisi”, *Mizânu’l-Hak İslami İlimler Dergisi*, 2019, Sayı: 8, s. 106.

- Kimi dil bilimcilerin ad bilimsel (onomasiology) diye niteledikleri bu tarz sözlüklerde, bir dilin veya farklı dillerdeki söz varlıklarının kavram alanlarına göre düzenlenmesi esas alınmaktadır. Bu tür sözlükler, bir dilin iç yapısını ortaya koyma amacıyla hazırlanmakta; dil-düşünce ilişkisinin, dil akrabalıklarının araştırılması ve çeşitli dil bilim konularının aydınlatılmasına olanak sağlamaktadır.¹³
- Semantik alanlar sayesinde kelimelerin aralarındaki eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık gibi anlamsal ilişkiler daha kolay belirlenebilmektedir.
- Semantik alanlar, bir dili başka dillerle karşılaştırmak suretiyle diller arasındaki benzerliklerin ve farklı yönlerin ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır.
- Semantik alanlar, birbiriyle ilgisi olmayan binlerce kelimeyi bir arada vermek yerine; aralarında anlamsal ilişkiler olan kelimeleri bir araya getirerek bir dilin doğası hakkında geniş bir perspektif sunmaktadır.¹⁴
- Konuya eğitim bilimleri açısından bakıldığında kavramların öğretilmesinde semantik alan çalışmalarının büyük önem arz ettiği görülmektedir. Zira kavram öğrenmek, temelde ayırt etmeyi öğrenmektir. Kavramlar, aralarında benzerlik veya farklılık olan nesneleri gerek ortak gerek de farklı özellikleri temel alarak kategorize eden zihinsel tasarımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. O hâlde aynı semantik alan içerisinde bulunan kavramların birleştiği ve ayrıldığı yönleri belirlemek, öğrenme açısından oldukça önemlidir.

Kur'an tefsiri açısından anahtar kelimeler ile odak kavramların göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir. Bunların analizleri ve yorumları yapılarak semantik alanları doğru bir şekilde tespit edilmelidir. Kur'an kavramları ilk olarak bulundukları ayetler kapsamında, daha sonra Kur'an'ın bütününde ve muhataplarına sunmak istediği görüş çerçevesinde anlamlandırılmalıdır. Nitekim bazen cümlenin tamamlayıcı unsurlarından biri değerlendirilmediğinde Kur'an'ın ilgili bölümde vermek istediği

¹³ Galip Yavuz, "Sözlükbilim ve Arapça Sözlük Çalışmalarına Tarihsel Bir yaklaşım", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, 2002, s. 117.

¹⁴ Muhammed 'Alî el-Hûlî, *a.g.e.*, s. 181.

mesajlardan farklı olarak birtakım sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla Kur'an kavramları anlamlandırılırken hem siyak hem de ayetler bazında anlatılanlar göz önünde bulundurulmalıdır. Kavramların bulundukları anlam alanlarından ve bütünlükten koparılması doğru bir yaklaşım değildir. Bütünlük prensibinden ayrılan bu ve benzeri parçacı yaklaşımlar, Kur'an'ın kastetmediği farklı anlamların ortaya çıkmasına sebep olabilir. Kur'an kavramlarının anlaşılması açısından bu konuya özen gösterilerek parça-bütün veya bütün-parça ilişkilerinin kurulması gerekmektedir. Bu konu aynı zamanda Kur'an'ın tefsiri için uygulanmaya çalışılan hermenötik yöntemin de üzerinde durduğu konular arasında yer almaktadır.¹⁵

1. Batı'da Semantik Alan Teorisi

Günümüzde semantik alanlar (semantic fields) veya semantik alan teorisi (semantic field theory) olarak bilinen bu teori, ilk olarak 1920 ila 1930'lu yıllarda Guido Ipsen (1924), Jelle Jolles (1934), Walter Porzig (1934), Jost Trier (1934) gibi Alman ve İsviçreli bilim insanları tarafından ortaya atılmıştır. Bununla birlikte, bu teorinin kökenleri Wilhelm von Humboldt (1836) ve Johann Gottfried Herder (1772)'in fikirlerine kadar götürülebilmektedir. Daha sonra Batı'da bu teorinin gelişmesine katkıda bulunanlar arasında Suzanne Öhman (1951), Stephen Ullmann (1957), Els Oksaar (1958), Wolfgang Kühlwein (1967), Leslie Seiffert (1968), Horst Geckeler (1971) gibi bilim insanları yer almıştır. Bütün bu isimler arasında semantik alan tarihine damga vuran ve bu teorinin yeni bir aşamaya geçmesinde öne çıkan isim Jost Trier olmuştur. Ancak, Trier'in 1938'den sonra alan teorisine dair hiçbir şey yayınlamadığı dikkat çekmektedir. Onun görüşleri daha çok öğrencileri, özellikle kendi anlam teorisini detaylandırmaya ve geliştirmeye çalışan Leo Weisgerber tarafından geliştirilmiştir. Weisgerber (1954) yazdığı pek çok makaleyle bu konudaki görüşlerini açıkça Trier'in görüşleriyle ilişkilendirdi. O, daha sonra Trier-Weisgerber teorisi diye adlandırılacak önemli yayınlardan sorumlu "Sprache und Gemeinschaft-Language and Society" hareketinin öncüsü

¹⁵ Hasan Yılmaz, "Kur'an'ı Anlamada Odak Kavramların Bilinmesinin Önemi Üzerine Analitik Bir Değerlendirme", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, Sayı: 22, s. 240.

olmuştur.¹⁶ Modern dil bilimcilerden Weisgerber ve Humboldt gibi önemli isimler, dildeki kelimeleri her biri alt alanlar oluşturan ve kavramsal bir alan şeklinde ortaya çıkan sözcüksel birim katmanlarına ayırmışlardır.¹⁷

Trier, her dilin var olan gerçekliği sınıflandırarak kendi perspektifini ve anlam alanını oluşturduğunu ifade eder. Ona göre anlam, yalnızca sözcüksel alanla ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla sözcüksel alanın olmadığı yerde anlam da yoktur. Bir sözcüğü doğru anlayabilmek için sözcüksel alanın tamamını bilip o alana hâkim olmak gerekmektedir. Trier ile Weisgerber'in dilsel/sözcüksel alana dair anlam anlayışı örtüşmektedir. Weisgerber'e göre insan ile dış dünyadaki gerçeklik arasında bulunan, insanın iç ve dış dünyası arasındaki bağlantıyı kuran bir tür ara dünya vardır. Bu ara dünya ile farklı diller ve toplumlar, gerçeği farklı şekilde yorumlayıp ifade ederler. Trier, dildeki sözcüklerin aralarındaki anlamsal ilişkileri açıklamak üzere sözcüksel alan teorisini geliştirmiş ve hiçbir sözcüğün insan bilincinde bağımsız bir şekilde yer alamayacağını savunmuştur. Ona göre sözcükler, ancak bulunduğu sözcüksel alanlar içerisinde anlamlıdırlar.¹⁸

Saussure'a göre dildeki her bir kelime, kendisiyle başka kelimelerin ilişkili olduğu bir düşünce ağıyla çevrilidir. Bu çağrışımlar, biçim ve anlama uzanan kavramlar ve formüllerle ilgilidir. Bu durum ise kendisini kelimeye ortaya çıkarmaktadır. Örneğin; aynı kökten gelen fillerin aralarındaki biçimsel ve anlamsal ilişki ile aynı eklerle biten kelimelerin aralarındaki anlamsal benzerlik ve ilişki gibi. Saussure, bu tür çağrışımların meydana getirdiği biçimsel ve anlamsal benzerliklerin sınırsız sayıdaki kelimeler arasında bulunduğuna dikkat çekmiştir.

Saussure'un *value* (değer) düşüncesi de semantik alan teorisi açısından önemlidir. Ona göre kelimenin sahip olduğu değer, anlamı meydana getiren unsurlardan bir unsurdur. Kelimelerin değerleri başka kelimelerle ilişki kurdukça daha fazla artmaktadır. Aynı zamanda kelimelerin değerleri bir dilden başka bir dile farklılık göstermektedir. İngilizcedeki çoğul

¹⁶ John Lyons, *Semantics*, Cambridge University Press, New York, 1977, Volume: 1, s. 250.

¹⁷ Muhammed Gâlim el-Hâcc, *el-Ma'nâ ve't-Tevâfuk Mebâdi' li Te'sili'l-Bahsi'd-Delâliyyi'l-'Arabî*, 1. Baskı, 'Alemlü'l-Kutubi'l-'Arabî, Ürdün, 2020, s. 160.

¹⁸ Sueda Özbent, a.g.m, s. 56.

çekiminin değeriyle Arapçadaki değeri farklıdır.¹⁹ İngilizce çoğul çekimi “ikillik” değerini içine alırken; Arapçadaki çoğul çekiminde “ikillik” için ayrı bir çekim vardır. Örneğin; *two cars* (iki araba), *three cars* (üç araba), سَيَّارَتَانِ (iki araba), ثَلَاث سَيَّارَات (üç araba) gibi.

Eugene Nida (ö. 2011) ve A. Julien Greimas (ö. 1992) gibi önemli dil bilimciler de semantik alan teorisine katkıda bulunmuşlardır. Nida, Meksika dilinde “gürültü” kavramına işaret eden kelimeleri tartışmış ve bu kelimenin alanı içerisinde aşağıdaki altı kelime veya kavramın bulunduğunu ortaya koymuştur:

- 1- Çocukların bağırması
- 2- İnsanların yüksek sesle konuşmaları
- 3- İnsanların öfkeyle konuşmaları
- 4- İnsanların aralarındaki çekişme, kavga
- 5- Artan, çoğalan gürültü
- 6- Cenaze gürültüsü

Greimas ise kendi döneminde Fransız basınında yer alan modaya özgü kelimeleri bir araya getirerek anlamsal alana dikkat çekmiştir. Moda teriminin alanına giren; *bien porte* (güzel giyimli), *comme il faut* (düzgün bir şekilde), *elegant* (şık) gibi pek çok kelime ve ifadeyi bir araya getirmiştir.²⁰

Anlam alanı teorisinin ortaya çıkmasıyla birlikte geleneksel sözlük anlayışına da eleştiriler yöneltilmeye başladı. Kelimelerin dağınık bir şekilde aralarında anlamsal hiçbir bağ bulunmadan bir torba içerisinde toplanması, anlam alanı teorisini savunan modern dil bilimcilerin eleştirilerinin başında gelmekteydi. Bunun neticesinde, kelimelerin sistemli bir şekilde bir araya getirildiği ve anlam alanlarından oluşan kavramsal sözlük oluşturma düşüncesi egemen olmaya başladı. Bu anlayış, alfabetik sisteme göre hazırlanmış ve dildeki sözcüklerin toplandığı adeta bir divan hükmünde olan

¹⁹ Mahmud Câddurrah, “Nazariyyetu'l-Hukûli'd-Delâliyye ve'l-Me'acim el-Ma'neviyye”, *Mecelletu Mecma'il-Lugati'l-'Arabiyye*, 1992, Sayı: 71, s. 216.

²⁰ Rahmûn Semâh, Yüksek Lisans Tezi: *el-Hukûlu'd-Delâliyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm-Sûretu Yâsîn Enmûzecen*, Camiatu Bejaia, Cezayir, 2017, s. 19.

sözlük anlayışından uzaklaşmaya başladı. Bu düşünce temelli hazırlanan yeni sözlüklerde, sözcüklerin gruplar hâlinde kategorize edilerek belirli ve odak kavramlar altında toplanma fikri temel teşkil ediyordu. Örneğin bu tür sözlüklerde genel bir eksen veya düşünce olarak aile kavramını araştıran biri, bu kavramın alanı içerisine giren anne, baba, akraba gibi aralarında semantik bağların olduğu kelime ve kavramlara ulaşp bunları daha kolay bir şekilde zihnine yerleştirebilmektedir.²¹ Bu yeni tarz ile hazırlanan sözlüklerde farklı yöntemler ve çeşitli sınıflandırmalar uygulanmıştır. İsviçreli dil bilimci Walther von Wartburg (ö. 1971)²² semantik alan sınıflandırmasını üç eksenle ele almıştır:²³

- 1- Evrenle ilgili sözcükler; gökyüzü, atmosfer, yeryüzü, bitki, hayvan...
- 2- İnsanla ilgili sözcükler; insan bedeni, akıl, düşünce, toplumsal hayat...
- 3- Bilim, sanat gibi insanın evrenle ilişkili olduğunu gösteren sözcükler.

Bir grup dil bilimcinin Yunanca Yeni Ahit'in kelimelerini sınıflandırarak hazırladıkları sözlük, bu yöntemle hazırlanan en kapsamlı ve en bilinen çalışmalardan biridir. Beş bin kelimenin, on beş bin alanda sınıflandırılarak hazırlandığı sözlükte dört temel alan öne çıkmaktadır. Bu alanlar şöyledir:

- 1- Varlıklar (Entities/الموجودات)
- 2- Olaylar (Events/الأحداث)
- 3- Soyut Kavramlar (Abstracts/المجردات)
- 4- İlişkiler (Relations/العلاقات)

Sözlükte, yukarıdaki her bir bölüm alt bölümlere ayrılmış küçük bölümler içermektedir.

Avrupa'da konu veya kavramların esas alınıp sınıflandırılmak suretiyle hazırlanan sözlüklerin en çok bilinenlerinden biri de Mark Roget (ö.

²¹ 'Ammâr Şelvây, "Nazariyyetu'l-Hukûli'd-Delâliyye", *Mecelletu'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye*, Câmîatu Muhammed Hider, Biskra, Cezayir, 2002, Sayı: 2, s. 45.

²² Sylvain Auroux, *History of the Language Sciences*, Walter de Gruyter, Berlin, 2001, s. 1657.

²³ Hâtem Sâlih ed-Dâmin, *İlmü'l-Luga*, el-Mektebetu'l-Vataniyye, Bağdâd, 1989, s. 75.

1869)'in İngilizce *Roget's Thesaurus of English Words and Phrases* adlı eseridir. Roget'in İngilizce kelime ve ifadeleri semantik alanlara ayırarak hazırladığı bu eserinde John Wilkins (ö. 1672)'in *Essay Towards a Real Character and a Philosophical Language* adlı çalışması etkili olmuştur.²⁴

2. İslam Düşüncesinde Semantik Alan Teorisi

Arap dili ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde semantik alan teorisinin varlığının çok eskilere dayandığı görülmektedir. Her ne kadar günümüzdeki kadar sistemli ve uygulamalı olmasa da geçmişte yapılan tematik ve kavramsal alan sözlüklerinin bu düşünce temeline dayandığı aşîkardır. Bu düşünceden hareketle yapılan çalışmalardan biri Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm (ö. 224/838)'ın *el-Garîb'ul Musannef* adlı eseridir. Bu eser, Hz. Peygamber'in hadislerinde geçen nadir kelimelerle ilgili olup konulara göre hazırlanmış ilk lügat kitabıdır.²⁵ Yine İbnü's-Sikkît (ö. 244/858)'in *Kitâbu'l-Elfâz'ı*, İbn Sîde (ö. 458,1066)'nin *el-Muhassas'ı*, Ebû Hilâl el-Askerî (ö. 400/1009)'nin *et-Telhîs fî Ma'rifeti Esmâi'l-Eşyâ'sı*, Ebû Mansûr es-Seâlibî (ö. 429/1038)'nin *Fıkhu'l-Luga ve Sirru'l-'Arabiyye'si* konulara göre hazırlanan ve hayvanlar, bitkiler, ağaçlar, giysiler, eylemler gibi pek çok anlam alanı içeren eserlerin başında gelmektedir.

es-Seâlibî, *Fıkhu'l-Luga ve Sirru'l-'Arabiyye'de* insanların ve hayvanların açlık, susuzluk, yeme, içme gibi eylemlerini ve durumlarını ele aldığı bölümde تَرْتِيبُ النَّوْمِ (Uykunun sıralaması/aşamaları) başlığı altında "uyku" eylemini şöyle derecelendirmiştir:²⁶

- النَّعَاسُ: Uykunun geldiği ilk an, uyuklama
- الْوَسَنُ: Uyuklamanın ağırlaşması
- التَّرْنِيقُ: Uykunun gözlere karışması
- الْكَزَى وَالْعُمُصُ: İnsanın uyku ile uyanıklık arasında olması
- التَّغْفِيقُ: Uyurken başkalarının sesini duyma hâli
- الْإِغْفَاءُ: Hafif uyku

²⁴ Ahmed Muhtâr Ömer, *a.g.e.*, s. 84.

²⁵ Ebû Ubeyd el-Kasım b. Sellâm, *el-Garîb'ul Musannef*, Tahkik: Ramazân 'Abduttevvâb, 1. Baskı, Mektebetu'l-Sekafeti'd-Diniyye, Bur Said, 1989, Cilt: 1, s. 319.

²⁶ Ebû Mansûr es-Seâlibî, *Fıkhu'l-Luga ve Sirru'l-'Arabiyye*, Tahkik: es-Sekâ ve'l-Ebyârî ve Şelebî, 1. Baskı, Matba'atu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Kahire, 1938, s. 177.

- التَّهْوِيم وَالْغَرَار وَالتَّهْجَاع: Kısa süreli uyku
- الرُّقَاد: Uzun süreli uyku
- الْعَرِق: Derin uyku
- التَّسْبِيخ: Uykunun en ağır hâli

İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) de birçok kelime ve kavramı farklı alanlara ayırarak incelediği *Medâricu's-Sâlikîn* ile *Ravdatu'l-Muhibbîn ve Nuzhetu'l-Muštâkîn* adlı eserlerinde²⁷ yukarıdakine benzer şekilde çeşitli anlamsal derecelendirmeler yapmıştır. İbn Kayyim, فِي مَرَاتِبِ الْمَحَبَّة (Sevgi aşamaları hakkında) başlığı altında الْمَحَبَّة (sevgi) kavramının alanına giren kelimeleri şöyle derecelendirmiştir:²⁸

- الْعِلَاقَة: Kalbin sevgiliye bağlanması durumudur.
- الْإِزَادَة: Kalbin sevgiliye meyletmesi ve onu istemesi durumudur.
- الصَّبَابَة: Suyun yukarıdan aşağıya dökülmesi gibi kalbin sevgiliye yönelmesi ve bundan kendini alıkoymaması durumudur.
- الْغَرَام: Kalbin sevgiliye yapışması ve ondan ayrılmaması durumudur. Bu kelime إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ayetinde bu anlama işaret etmekte ve “*cehennem azabının onun ehline yapışıp onlardan ayrılmadığını*” ifade etmektedir.
- الْوُدَاد: Sevginin saf, temiz, katışıksız olması durumudur. Allah'ın güzel isimlerinden biri olan وَدُود ismi ise hem ism-i fâil olarak kabul edilen ve kullarını çok seven anlamında hem de ism-i meful olarak kabul edilen ve kulları tarafından çok sevilen anlamında bir isimdir.²⁹ Bu ismin Bürûc suresinde وَهُوَ الْعَفُورُ الْوَدُود “O, çok bağışlayan; çok seven ve sevilendir.”³⁰ şeklinde الْوَدُود ismiyle birlikte geçmesi ve Hûd suresinde إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُود “Şüphesiz ki Rabbim çok merhametli; çok seven ve sevilendir.”³¹ şeklinde رَحِيم ismiyle birlikte kullanılması Allah ile kulları arasındaki sevgi ilişkisini ortaya koymaktadır.

²⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ravdatu'l-Muhibbîn ve Nuzhetu'l-Muštâkîn*, Tahkik: Muhammed 'Uzeyr Şems, Daru Aleml-i-Fevâid, Mekke, t.y, s. 45.

²⁸ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricu's-Sâlikîn*, Tahkik: Muhammed el-Mu'tasım Billah el-Bağdâdi, Daru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 2003, Cilt: 3, s. 29.

²⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, Tahkik: 'Abdullah 'Alî el-Kebîr, Muhammed Ahmed Hasbullah, Hâşim Muhammed eş-Şâzelî, Daru'l-Ma'ârif, Kahire, 1707, s. 4794.

³⁰ Bürûc 85/14

³¹ Hûd 11/90

- **الشَّغَفُ:** Bu kelimenin anlamına dair farklı yaklaşımlar vardır. Bunlardan birincisi sevginin kılıf gibi kalbi kaplayıp kuşatarak başka bir sevginin girmesine müsaade etmemesi; ikincisi ise sevginin kalbin üstünü örten zarı (شَّغَف) delerek kalbin içine ulaşması ve dokunması durumudur. Bu kelime Yûsuf suresinde Mısır kralının karısının Hz. Yûsuf (a.s)’a olan sevgisi bağlamında قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا “Onun aşkı yüreğine işlemiş.” şeklinde geçmektedir.³² Bu ayetteki شَغَف kelimesini ع harfi ile قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا şeklinde okuyanlar da olmuştur. شَغَف kelimesi ise sevginin kalbin en yüksek yerinde olması, sevginin kalpte bulduğu lezzetle kalbi yakıp kavurması ve adeta yok etmesi gibi anlamlara gelmektedir.³³
- **العِشْقُ:** Sevginin aşırı olması ve seven kişi için korkulan bir durumdur. Âşık olan kişi, ağacın veya sarmaşığın (عَشَقَّة) sararıp solmasına benzetildiğinden dolayı عَاشِق diye adlandırılmıştır. Zira âşık olan kişi, aşırı ve şiddetli sevgi sebebiyle sararıp solar. Aşkta olan aşırılıktan ötürü bunun ne Allah’ın kullarına olan sevgisi ne de kulların Allah’a olan sevgisi anlamında kullanılabileceği iddia edilmiştir.
- **التَّئِيمُ:** Boyun eğme, alçalma, yalvarma durumudur. Bu durumda olan kişi için تَيْمَةُ الْحُبِّ “Aşk onu kölesi yaptı, sefil duruma düşürdü.” denir.
- **التَّعَبُّدُ:** Yukarıdakinin (التَّئِيمُ) bir üst derecesinde bulunan bu durum, seven kişinin sevdiğine kul köle olmasıdır. Bu durumda olan kişi (عَبْد), kendini tamamen sevdiği kişiye adanmış ve onun kulu kölesi olmuştur.
- **الْحَلَّةُ:** Sevginin seven kişinin ruhuna ve kalbine girerek onda başka sevgililer için yer bırakmaması durumudur.

Ebû Hilâl el-Askerî *et-Telhîs fî Ma’rifeti Esmâi’l-Eşyâ*’da kırk farklı bölümde çeşitli anlam alanları oluşturmuş; bu alanlardaki kelime ve kavramların semantik analizini yapmıştır. Kitapta incelenen anlam alanlarından bazıları şunlardır:³⁴

- İnsan Uzuvları ile İlgili Kelimeler
- Akralalık ile İlgili Kelimeler

³² Yûsuf 12/30

³³ İbn Manzûr, *a.g.e.* s. 2281.

³⁴ Ebû Hilâl el-Askerî, *et-Telhîs fî Ma’rifeti Esmâi’l-Eşyâ*, Tahkik: İzzet Hasan, 2. Baskı, Daru Talâs li’l-Dirasâtı ve’t-Tercemeti ve’n-Neşr, Dimeşk, 1996, s. 32.

- Elbise ile İlgili Kelimeler
- Yiyecekler ile İlgili Kelimeler
- Ev Eşyaları ile İlgili Kelimeler
- Bitkiler ile İlgili Kelimeler
- Yeryüzü, Gökyüzü ve Dağlar ile İlgili Kelimeler
- Kuşlar ile İlgili Kelimeler

Aşağıdaki küçük risaleler hâlinde yapılan tematik çalışmalar da Arapların erken dönemlerden itibaren anlam alanıyla ilgilendiklerine örnek verilebilir:

- Yahya b. Ziyâd el-Ferrâ (ö. 207/822), *el-Eyyâm ve'l-Leyâlî ve's-Şuhûr*
- Ebû 'Alî Kutrub (ö. 210/825), *Kitâbu'l-Ezmine*
- Ebû Zeyd el-Ensârî (ö. 215/830), *Kitâbu'l-Matar*
- Ebû Saïd el-Asmaî (ö. 216/831), *Kitâbu'l-İbil, Kitâbu'l-Hayl, Kitâbu'n-Nebât, Kitâbu Halki'l-İnsân, Kitâbu's-Silâh*
- Ebû Hâtîm es-Sicistânî (ö. 255/869), *Kitabu'n-Nahle*

Sonuç

Semantik alan teorisi, aralarında herhangi anlamsal bir bağ olmadan birçok kelimeyi dağınık bir şekilde vermek yerine; aralarında anlamsal ilişkilerin bulunduğu kelimeleri gruplandırarak bunların daha iyi anlaşılmasına katkı sunmuştur.

Batı'da 20. yüzyılda ortaya çıkan ve gelişen semantik alan teorisinin varlığı İslam düşüncesinde daha erken dönemlerde görülmektedir. Arap dili tarihindeki ilk dönem dil çalışmaları incelendiğinde özellikle kavramsal ve tematik alan sözlüklerinin günümüzde semantik alan teorisi diye bilinen bu düşünce temeline dayandığı tespit edilmiştir. Gerek tek bir alanın gerek de çeşitli alanların incelendiği pek çok eser, semantik alan teorisine temel teşkil edecek niteliktedir. Son yıllarda Kur'an-ı Kerim ile ilgili yapılan çalışmalarda da semantik alan teorisine başvurulduğu görülmüştür. Bu alanda yapılan çalışmalar; Kur'an'da aralarında anlamsal ilişkiler olan kelime ve kavramları bir araya getirip analiz etmek suretiyle Kur'an metninin çözümlenmesi ve daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan, “Kavram Alanı-Kelime Ailesi İlişkileri ve Türk Yazı Dilinin Eskiği Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1971.
- el-‘Askerî, Ebû Hilâl, *et-Telhis fî Ma‘rifeti Esmâi’l-Eşyâ*, Tahkik: İzzet Hasan, 2. Baskı, Daru Talâs li’l-Dirasâti ve’t-Tercemeti ve’n-Neşr, Dimeşk, 1996.
- Auroux, Sylvain, *History of the Language Sciences*, Walter de Gruyter, Berlin, 2001.
- Câddurrab, Mahmûd, “Nazariyyetu’l-Hukûli’d-Delâliyye ve’l-Me‘acim el-Ma’neviyye”, *Mecelletu Mecma‘i’l-Lugati’l-‘Arabiyye*, 1992.
- el-Cevziyye, İbn Kayyim, *Medâricu’s-Sâlikîn*, Tahkik: Muhammed el-Mu‘tasım Billah el-Bağdâdî, Daru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut, 2003.
- , *Ravdatu’l-Muhibbîn ve Nuzhetu’l-Muştâkîn*, Tahkik: Muhammed ‘Uzeyr Şems, Daru Alemi’l-Fevâid, Mekke, t.y.
- Çetinel, Hasan, Doktora Tezi: *Dini Kavramların Semantik Analiz Yolu ile Öğretiminin İmkan ve Sınırları*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, 2018.
- ed-Dâmin, Hâtem Sâlih, *‘İlmu’l-Luga, el-Mektebetu’l-Vataniyye*, Bağdâd, 1989.
- Gao, Chunming, “The Application of Semantic Field Theory to English Vocabulary Learning”, *Theory and Practice in Language Studies*, 2013.
- el-Hâcc, Muhammed Ğâlim, *el-Ma’nâ ve’t-Tevâfuk Mebâdi’ li Te’sili’l-Bahsi’d-Delâliyyi’l-‘Arabî*, 1. Baskı, ‘Alemlu’l-Kutubi’l-‘Arabî, Ürdün, 2020.
- el-Hûli, Muhammed ‘Alî, *‘İlmu’d-Delâle*, Dâru’l-Fellâh, Süveyleh, 2001.
- Izutsu, Toshihiko, *Kur’an’da Allah ve İnsan*, Çev. Süleyman Ateş, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1975.
- İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem, *Lisânu’l-‘Arab*, Tahkik: ‘Abdullah ‘Alî el-Kebîr, Muhammed Ahmed Hasbullah, Hâşim Muhammed eş-Şâzelî, Daru’l-Ma‘ârif, Kahire, 1707.
- İbn Sellâm, Ebû Ubeyd el-Kasım, *el-Garîb’ul Musannef*, Tahkik: Ramazân ‘Abduttevvâb, 1. Baskı, Mektebetu’-Sekafeti’d-Dîniyye, Bur Said, 1989.
- Küçük, Salim, “Tarihi Türk Lehçelerinde Renk Adlandırmaları”, *Turkish Studies*, 2010.
- Lyons, John, , *Semantics*, Cambridge University Press, New York, 1977.
- Nehr, Hâdî, *‘İlmu’d-Delâleti’t-Tatbîki fî’t-Turâsi’l-‘Arabî*, 1. Baskı, Dâru’l-Emel, İrbid, 2007.
- Ömer, Ahmed Muhtar, *‘İlmu’d-Delâle*, 5. Baskı, ‘Alemlu’l-Kutub, Kahire, 1988.
- Özbent, Sueda, “Sözlüksel Alan Teorisi ve Çeviri”, *Diyalog*, 2013.

- es-Seâlibî, Ebû Mansûr, *Fıkhu'l-Luga ve Sırru'l-'Arabiyye*, Tahkik: es-Sekâ ve'l-Ebyârî ve Şelebî, 1. Baskı, Matba'atu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Kahire, 1938.
- Semâh, Rahmûn, Yüksek Lisans Tezi: *el-Hukûlu'd-Delaliyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm-Sûretu Yâsîn Enmûzecen*, Camiatu Bejaia, Cezayir, 2017.
- Sesli, Hüseyin, "Dil Alanı Üzerine", *Atatürk Üniversitesi Basımevi*, Erzurum, 1968.
- Şelvây, 'Ammâr, "Nazariyyetu'l-Hukûli'd-Delâliyye", *Mecelletu'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye*, Câmiatu Muhammed Hîder, Biskra, Cezayir, 2002.
- Yavuz, Galip, "Sözlükbilim ve Arapça Sözlük Çalışmalarına Tarihsel Bir yaklaşım", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002.
- Yılmaz, Hasan, "Kur'an'ı Anlamada Odak Kavramların Bilinmesinin Önemi Üzerine Analitik Bir Değerlendirme", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004.

BÖLÜM 6

15. YÜZYIL TÜRKÇESİ DİL YADİGÂRI “CERRÂHİYETÜ’L-HÂNİYYE”

Meriç GÜVEN¹

¹ Uşak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı, email:meric.guven@usak.edu.tr, ORCID ID 0000-0003-2533-5272

Giriş

Türkçe uzun tarihi boyunca geniş bir coğrafyada konuşulmuş ve yazılmış büyük ve zengin bir dildir. Türkçenin yazılı belgelerle varlığı tespit ve takip edilen en eski devresi Eski Türkçedir. Eski Türkçe, Türkçenin bir tek yazı dili hâlinde olduğu morfolojik ve fonetik farklılıkların henüz belirginleşmediği ilk devresidir. Eski Türkçe'den günümüz Türkçesine doğru geldikçe fonetik kayma ve değişimlere bağlı olarak devreler arasında morfolojik ve fonetik farklılıklar artar. Bununla birlikte bu farklar ayrı bir yazı dili oluşturacak kadar genelleşmez ve Türkçe 6. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar tek bir yazı dili 13. yüzyıldan itibaren de iki ayrı yazı dili hâlinde varlığını sürdürür. 13. yüzyıldan sonraki yazı dili devrelerinden birisi Batı yönünde gelişen Oğuz Türkçesi diğeri Kuzey-Doğu yönünde gelişen Çağatay Türkçesi ve Kıpçak Türkçesi'dir. XI. Yüzyıldan XV. Yüzyıl Çağatay Türkçesine kadar olan devrede ise Karahanlı Türkçesi temelinde, Oğuz Türkçesi ile Kıpçak Türkçesinin karışması ve kaynaşması ile oluşan Harezm Türkçesi görülür (Eckmann, 2014: 1). Yeni yazı dillerinin oluşmasına beşiklik eden Harezm Bölgesinde XIII yüzyıldan sonra dil yapısının, Karahanlı Türkçesinden ayrılmağa yüz tutmasıyla birlikte Karahanlı-Harezm; Karahanlı-Oğuz-Türkmen; Karahanlı-Kıpçak doğrultusunda yaklaşık 150-200 yıl süren bir geçiş dönemi başlar (Korkmaz, 1974: 41). Bu sebeple İlgisi ve bağlantıları yönüyle Türk dillerinin tipolojisini oluşturan ve Karahanlı Türkçesinden sonra ortaya çıkan Türk dilleri arasında, sosyolojik saiklerle oluşmuş ve içtimaî değer ve kabullerle biçimlenmiş kombinatorik bir ilişki, bir bağ bulunur. Bu ilişki ve bağ dolayısıyla bu dil veya lehçeler arasında dilin karşılıklı etkileme gibi etkenleri ile şekillenen ve devrelerine göre farklı; evrelerine göre yeni olan kimi söyleyiş ve yazılışlar görülür. Süreç içerisinde oluşmuş ve Türk lehçelerindeki koyulanma ve körlenmelere bağlı olarak ortaya çıkmış Eski Anadolu Türkçesinin yazı dili olarak standartlaşıp varlığını ortaya koyması ile az sayıda örnekte eskicil kullanım olarak kalmış bu özellikler, kelime arkeolojisi ile ilişkili olarak lehçebilim (dialect geography), karşılaştırmalı metot (comparative method) ve dil tarihlemesi (glottochronology) yöntemlerinden yararlanılarak değerlendirilip irdelenebilir (Demirezen, 1981: 103). Dillerin bünyesine hâkim olan ve temayülleri ile şekillenen bu değerlendirmeler,

dillerin birbirleriyle uyumlu ve verimli alışverişlerini gösterdiği gibi, gelişim ve değişim aşamalarına (diyakronik) da ışık tutarlar.

Batı (Oğuz) Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesi Devresi

Türkçenin Kıpçak ve Çağatay dilleri ile birlikte üç büyük grubu içerisinde yer alan Oğuz Türkçesi, Türkçenin Batı kolunu oluşturan yazı dili devresi olarak ortaya çıkar. 13. yüzyıldan günümüze kadar gelir ve Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Bugünkü Türkiye Türkçesi devrelerini kapsar. Oğuz (Batı) Türkçesinin ilk devresi Eski Anadolu Türkçesi devresi, Bir kısmı Eski Türkçe'den gelen bir kısmı komşu dil ve lehçelerin etkisiyle ortaya çıkan dil özelliklerinden ötürü karışık bir devre manzarası gösterir. Oğuz Türkçesinin ilk devresi Eski Anadolu Türkçesine Batı Türkçesi dışındaki Doğu ve Kuzey Türklüğüne ait şive ve lehçelerden çeşitli sızmalar olmuş karşılıklı etkileşim ve örnekseme yoluyla çeşitli dil unsurları yerleşmiştir (Ergin, 1981: X-XI). Yeni gelişme ve şekillenmelerin ve ilk temas bölgesi olan Eski Anadolu Türkçesi bir yandan Eski Türkçenin kimi özelliklerini muhafaza ettiği, diğer yandan İslami kültürün etkisiyle yabancı unsurların yavaş yavaş dile girdiği bir devre özelliği gösterir. Temaslara ve boyların tabakalaşmalarına bağlı olarak diğer Türk boylarından gelen farklı özellikler süreç içerisinde Eski Anadolu Türkçesine yerleşmiş ve bazı yapılarda birer 'ağız adacığı' oluşturmuştur. Türklerin Anadolu coğrafyasına yerleşme tarihleri ve boyların tabakalaşmaları ile de ilgili olan bu 'ağız adacıkları' Oğuz Türkçesini diğer Türk dil veya lehçelerinden ayıran, farklı kılan kimi özellikler taşır (Akar, 2011: 23).

Eski Anadolu Türkçesi Devresi ve Cerrâhiyetü'l-Hâniyye

XV. yüzyılda Eski Anadolu devresinde hâlk diline değer verilerek dil açısından önemli Türkçe birçok eser yazılmıştır. Tıp biliminin ulaştığı yüksek mertebe dolayısıyla bu dönemde yazılan eserlerin bir kısmı da tıp eserleridir. Cerrâhiyetü'l-Hâniyye bu dönem Türkçesi içinde XV. yüzyılda yazılmış tertibi, tanzimi, muhtevası, dili ve konularının ele alınıp işlenmesi bakımından benzerinin az bulunduğu önemli cerrahi bir tıp kitabıdır. Eser, XV. yüzyıl hekimlerinden aynı zamanda bir ressam ve hattat olan Amasyalı Sabuncuoğlu

Şerefeddin tarafından 870 (1465) yılında yazılmıştır. Eseri bilim dünyasına ilk defa tanıtan Ali Canip Yöntem (Uzel, 1992: 26, 35) transkripsiyonunu yaparak 1992 yılında, iki cilt olarak yayımlayan İlter Uzel'dir. İki yüz beş varaktan oluşan ve üç bab (bölüm-konu) hâlinde yazılan eser, Fâtih Sultan Mehmed'e ithaf edilmiştir. Eserin birinci babında dağlamadan, ikinci babında cerrahi işlemlerden üçüncü babında kırık ve çıkıklardan bahsedilmiştir. Çeşitli hastalıkların dağlama (cauterisation) metodu ile tedavisi birinci babda elli altı minyatür ve on bir cerrahî alet şekli ile, doksan altı fasıldan oluşan çeşitli ameliyatlar ikinci babda elli sekiz minyatür ve 146 cerrahî alet şekli ile ve otuz altı fasıldan oluşan kırık ve çıkıkların tedavisi üçüncü babda yirmi dört minyatür ve on bir alet şekli ile anlatılmıştır. Eser, XV. yüzyıldaki Türk cerrahlığının ulaştığı seviyeyi göstermesi kadar o devir Anadolu Türkçesi'nin dil özelliklerini yansıtacak biçimde harekelenmesi bakımından da bir me haz ve kaynak özelliği taşır (Bayat, 1993: 420).

Eser, Türk dili açısından da önemli özellikleri haizdir. Cerrâhiyetü'l-Hâniyye yazarı "Bu kitabı Türkî yazdum Türkî yazdugum şu ecilden oldu kim kavm-i Rum Türkî dilin söylerler ve bu asrun Cerrâhlarının ekseri ümmilerdür ve ohıyanları dahi Türkî kitap ohurlar." (Kılıçoğlu, 1956: 10) diyerek böyle bir eser yazmasındaki gerekçeleri sıralar. Türkçe sevgisi ve Türkçe dil bilinci ile yazılan eser, dil ve anlatımı ile Eski Anadolu Türkçesi tıp kitaplarının birçoğundan ayrılır ve onlara göre belirgin üstünlükler taşır. Cerrâhiyetü'l-Hâniyye Türk yazınında resmin ilk defa kullanıldığı eser olması ve konuların resimlerle anlatılması bakımından da ayrı bir değer taşır. Paris, Millet ve Tıp Tarihi yazması olmak üzere üç yazma nüshası olan Cerrâhiyetü'l-Hâniyye'nin Paris nüshası müellif tarafından yazılmış tam ve ortograf nüshadır.

Cerrâhiyetü'l-Hâniyye yazarı eserinde, metnin Türkçe dokusuna uygun olarak fonetik hususlara dikkat etmiş ve ortografinin imkânlarından yararlanarak sesleri yazıda ses-harf izdüşümüne uygun biçimde doğru ve ayırtılı olarak göstermeye çalışmıştır. Eser o dönem Türkçesinin dil özelliklerini göstermesi yanında müellifin kendi kaleminden çıkmış orijinal nüsha (otograf) olması yönüyle de ayrı bir kıymet ve ehemmiyet taşır (Kılıçoğlu, 1956: 9). XV. yüzyılın başlarında okunaklı ve harekeli bir nesihle

yazılan Cerrâhiyetü'l-Hâniyye'nin dili aynı asırda yazılmış Türkçe birçok eser gibi sade olup konuşma diline yakındır ve Oğuz Türkçesinin leksik, morfolojik ve fonolojik özelliklerini yansıtır. Kelimelerin yazımında geleneksel çizgide Arap-Fars ve Eski Uygur imlasının etki ve izleri görülür. Eski Uygur imlasının etkisinde kelimedeki bütün ünlüler yazılırken, Arap-Fars imla imlasının etkisinde kelimedeki bütün ünlüler yazılmaz ve ünlüler genellikle harekeyle gösterilir. Ünlülerin bu iki farklı şekilde gösterimi bir kurala bağlı değildir (Mansuroğlu, 1988: 249). Ünsüzlerin yazımında ise tonlu-tonsuz yazılımlarına bağlı olarak ikili kullanılışlar görülür. Devrin imla anlayışı ile ilgili bu kullanımlar [-p-, -n-, -s-, -ç-] seslerinin geçtiği kelimelerde iki karnolu yazılımlar biçiminde görülür. Söz gelimi metinde “çevresine, nice ve gici” kelimeleri (چ) ile yazıldığı gibi (چ) ile de yazılmıştır. Aynı şekilde “kassuk, bağarsuk ve şancardı” gibi kalın sıradan kelimelerin yazımında [-s-] ünsüzü için sin (س) harfi kullanıldığı gibi sad (ص) harfi de kullanılmıştır (Akülker 2022: 48). Ç ünsüzü Eski Uygur yazı geleneğinde [-ç-] sesi (چ) ile Arap yazı geleneğinde ise çim (چ) ile gösterilmektedir (Mansuroğlu, 1988: 249). P sesi Farsça'da bulunup Türkçe'de bulunmadığı için bir kısmı b bir kısmı p ile yazılan “pâdişâh pâlândüz, pare” gibi kelimelerin çoğu Farsça'dır (Gülsevin; Boz, 2004: 86). İç seste tonluluk-tonsuzluk uyumunun sağlam olmadığı bu devrede kelimelerin iki türlü yazımına bağlı olarak uyuma girdiği örnekler de görülür.

Eski Anadolu Türkçesi döneminin önemli dil yâdigarı Cerrâhiyetü'l-Hâniyyede rastladığımız bazı gramatik hususlar şunlardır:

Cerrâhiyetü'l-Hâniyye'de Gramatik Bazı Hususlar

1-) Cerrâhiyetü'l-Hâniyye'de ön damak -k- ك si ile başlayan ve ön sıradan (ince) ünlü taşıyan kelimelerde g dönüşümü yaygın iken art damak- k - ك - ق'sı ile başlayan ve art sıradan (kalın) ünlü taşıyan kelimelerde (k) sesinin-ğ. ile gösterilen karşılığı yoktur: “benim tecribemde yigrek görürem kim bu kurd çıkarmakda çökeligi ya koyun bağrını alilün kulağına sokasın (C.H: M55a-1).” Bu durum XIII. Yüzyıldaki Türk dilleri ile ilgili yazım kalıplaşması olabileceği gibi, bu dönemdeki Kıpçak ve Karluk dil unsurlarının Anadolu Türkçesini

etkilemesi olarak da görülebilir (Akar, 2011: 29). Cerrâhiyetü'l-Hâniyye'de g ile ve k ile yazılmış bazı kelimeler: Eger bununla olmazsa bilesin kim gemük fâsid olmamışdur (C. H: P28a-5); kirpükler müzmin olsa göze ziyan eyler (C.H: M57b-10)

Arap harfli metinlerde -k- ve -g- sesleri için ayrı ayrı şekiller bulunmadığı için Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde bu sesleri tespit etmek, ayırmak ve hangi kelimelerde kullanıldığını söylemek zordur. Bununla birlikte bu dönemde yazılan Kitabu'l Muntahab-ı fi't-Tıbb'da -k-, -g- ve -ğ- sesleri fonetik farklılıkları göz önünde bulundurularak -g- ve -ğ- kefin üstüne üç nokta ۞ ile, -k- ise noktasız olarak gösterilmiştir (Güven, 2005: 178). Fetihnâme-i Sultan Mehmed, Kadı Burhaneddin Dîvânı, Kur'an Tercümesi, Garibnâme ve Cerrâhiyetü'l-Hâniyye, gibi eserlerde -g- sesi açıkça ve farklı bir biçimde işaretlenmiştir. -g- sesi Garibnâmede kefin üstüne üç nokta ۞, Cerrâhiyetü'l-Hâniyyede ise kefin altına üç nokta ۞ konularak gösterilmiştir. Kadı Burhaneddin Dîvânı'nın müellifin sağlığında istinsah edilmesi, Âşık Paşanın şiirlerinde -g- sesinin itina ile tespit edilmesi ve Cerrâhiyetü'l-Hâniyye' nin ortografik bir eser olması, Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde -k- ve -g- seslerinin gelişigüzel gösterilmediğini ortaya koymaktadır (Kaymaz, 1999: 660). Dönem Türkçesindeki bu ve benzeri kullanımlar, ortografik işaretlerin fonetik esaslarla belirlendiği düşüncesini destekler mahiyettedir. Nitekim Sabuncuoğlu Şerefeddin de Türk dilindeki ünsüzleri göstermek için Arap alfabesindeki harfleri yeterli görmemiş; telaffuza değer vererek ve esere has bir imla oluşturarak Cerrâhiyetü'l- Hâniyye'de bir nevi transcription çeviri yazı kullanmıştır (Kılıçoğlu, 1956: 32).

Ortografik kural olması yanında fonetik bir sağdeyi (sesin hakkını veren kullanım) olan imla meselesi, fonolojiden ayrı değildir. Türkçe'de ağırlıklı olarak imlayı belirleyen veya yönlendiren Türk dilinin fonetik özellikleridir. Sesler oluşumları sırasında izlediği yola ve ses yolunun uzun veya kısa olmasına göre çeşitli frekanslar yayarlar. Ses yolu kısa ise yüksek enerjili frekanslar daha kısa dalga boyları yayar ve buna bağlı olarak seslerin formant frekans değerleri yükselir. Bu sebeple sürekli patlamalı -b-, -d-, -g- yarı ünlü -r-, -y, -l-, fısıltılı -h- ve sürekli sızmalı -v-seslerinin diğer seslere göre ve ses yolları kısa ve ortalama süreleri azdır. Ses yolları kısa ve seslerin ortalama

süreleri az olduğu için düzenli, sabit ve periyodik titreşimle oluşan formant frekans değerleri yüksektir. Seslerin formant frekans değerlerinin yüksekliği ise fonetik bir hususiyettir ve ötümlü-ötümsüz karşılığı olan ötümlü -g- sesinin fonetik hususiyetlerine bağlı olarak ortografik karşılığı k gibi bir işaretleyicidir. Ontolojik âlemde gözle algıladığımız görüntülü işaretler ile kulakla algıladığımız sesli işaretleri bire bir eşleştirmek ve göstermek her zaman mümkün olmadığı için kendileri de birer varlık oluşturan alfabedeki k, g işaretleri erişebildiğimiz ontolojik kavramları ve kavram ilişkilerini karşılayamaz, bu yüzden aralarında ayırtı bulunan sesler, ancak sınırlı sayıda ve benzer işaretlerle karşılanır.

2) Eski Türkçe ve onun devamı olarak gelişen Karahanlı, Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçelerinde ön sıradan ünlü taşıyan ve Arap alfabesinde ت ile yazılan diş ünsüzü -t-ler, Eski Anadolu Türkçesinde ve Oğuz lehçelerinde genellikle ötümlüleşerek -d-ye د dönüşmüştür. Art sıradan ünlü taşıyan ve Arap alfabesinde ط (t) ile yazılan kelimelerde -t-ler korunmuştur. Kâşgarlı Divanu Lugati't-Türk'te kelime başındaki bu t>d değişiminden bahsetmiş bununla birlikte muhtemelen ses değişikliğini irdelenecek veri topla(ya)madığı için göstermemiştir (Korkmaz, 2013: 58). Kâşgarlı eserinin birçok yerinde Oğuz ve Kıpçak lehçelerini bir arada anması bu iki grup dilde yakın satırlara bağlanabileceği gibi kelimenin başında /t/ ünsüzünü koruyan Oğuzların da Kıpçaklarla yakın temastaki Oğuzlar olabileceği düşüncesini doğrurabilir (Baldane, 2021: 414). Cerrâhiyetü'l-Hâniyyede birkaç kelime istisna kelime başındaki t'ler -t- ile yazılmıştır. Hanazir rencinün yani tönüz başının (CH: P29b-2); tütakda arız olan ukdenün çıkarmagın ilacının tarikasın bildirür (CH: P71b-9). Üç gün tura sonra üzerine yağlanmış panmuk urasın tâ kim ol tağlanan yirün (CH: P29b-17); ikinci babun toksan bişinci faslı gevdeden demren çekmegün bildirür (CH: P11b-17).

Şerefeddin, Cerrâhiyetü'l-Hâniyyede Arap alfabesindeki ط ve ت ünsüzlerini göstermek için farklı işaretleri tercih etmiş, ince ünlülü kelimelerde ت yerine د yi kullanmıştır. Bu kullanım ön sıradan ünlü (e, i, ö, ü) taşıyan kelimelerde yaygın, art sıradan ünlü (a, ı, o, u) taşıyan kelimelerde istisnaidir. Ön sıralı ünlülerdeki alternanslı t-ت yerine d-د art sıralı ünlülerde

alternansız $\text{t} - \text{ط}$ ve kullanımının bir yazım (imla) kuralı mı, yoksa ses bilgisi sorunu mu olduğu tartışmalıdır. Nitekim bu konu daha önce de dile getirilmiş ve k-g, t-d değişimi ile ilgili kullanımların fonetik olup olmadığı sorgulanmıştır (Akar, 2014: 13).

Türkçe’de fonolojik açıdan ünsüzler anlam, ünlüler görev elemanı gibi davranır. Bu yüzden Türkçe, ünsüzlere ünlülere göre daha fazla bilgi yüklemeye ve fonolojisinin imkânları nispetinde giderek ünsüzlerini artırmaya, ünlülerini yazıda gösteremediği hâlde, ünsüzlerini mutlaka göstermeye çalışır. Aynı şekilde dilindeki ünsüzlerini -g-, -ğ-, -y- bilgi yükleri azaldığında ünlülere yaklaştırıp fonolojik açıdan onlara benzetir ve onların varlığında eritir (Gemalmaz, 1992: 172). Ünsüzlerin artırılması ve yazıda gösterilmesi ise farklı işaretlere ihtiyaç gösterir. Bu ihtiyaç Arap alfabesinin kullanıldığı dönemlerde ancak bu alfabenin imkânları ölçüsünde karşılanmıştır. Daha çok ünsüze ve bu ünsüzleri ünlülerine göre daha ayırtılı gösterme imkânına sahip Arap fonetiği dilindeki ص ض ط ظ ك ت harflerini (sesleri) dilin üst damağa yapıştığı ve mahreçlerin kuvvetli çıkarıldığı ıtbak harfleri ص ض ط ظ ve dil ucunun üst ön dişlerin ortasına değdiği ve ses ve nefesin evvela hapsolüp mahreçlerinin zayıf çıkarıldığı beyniyye harfleri ك-ت olarak tasnif etmiştir (Yüksel, 2007: 140). Bu tasnifle dil ucu ile üst ön dişlerin damakla bittiği yerden çıkan kalın ve şiddetli ط sesi bir grupta, dilin ucunun üst ön dişlerin ortasına değdiği yerde çıkan ince ve şiddetsiz ت sesi başka bir grupta sayılmış, ط ve ت harfleri(sesleri) ıtbak sıfatıyla ayrı sesler olarak kabul edilmiştir. Aynı seslerin Arap ortografisindeki ses-işaret karşılıkları ise bu teşekkül ve tekevvün (oluşma, var olma) doğrultusunda belirlenmiştir. Ses imlasına (fonetik imlaya) sahip ve yazısını bu esasa göre oluşturmuş Türkçe’de kelimelerin sesin fonetiğine uygun söylenmesi ve yazılması esasına uygun olarak Şerefeddin Sabuncuoğlu eserinde, o dönem Türkçesinin seslerini bilhassa ünsüz karşılıklarını, aralarında fonetik ayırtı bulunan ث، د، ط، ص harflerinden yararlanarak ve yazıda literal (aslına uygun) kalarak göstermeye çalışmıştır. Bu sebeple, Türkçeyi ses ve söz uyumunun en üst seviyesine çıkaracak kadar güzel kullanmış Sabuncuoğlunun yazıdaki işaret (seslere karşılık gelen harfleri) seçimlerini sadece devrin imla anlayışına bağlamak ve imla geleneği ile açıklamak birbiri ile ilintili hususların bir

yönden değerlendirilmesi açısından bütüncül ve eksiksiz bir değerlendirme olmaz. Seslerin fonetik özelliklerinin de göz önünde bulundurulması ve harflerin birer ortografik işaret olarak fonetik karşılıkları yönünden de değerlendirilmesi gerekir.

Ses bilimindeki gelişmelere koşut olarak bugün bilhassa ağız araştırmaları için kelimelerin taşıdıkları seslerin değerlerine ve hecelerin taşımaları gereken seslere göre söylenmesi prozodi analizleri yapılabilmekte; sesler, aralarındaki benzer ve farklı tonlama (ezgi), süre (ritm”), vurgu, prozodi (suprasegmental) özelliklerine göre ayırtılı olarak incelenebilmektedir (Kılıç, 2011: 1, 3). Bu cümleden bugünkü Anadolu ağızları için yapılacak bu türden çalışmalar, art süremli-eş süremli çalışmalara bağlı olarak o dönem Anadolu ağızları için de kanaat oluşturacak mukayeseli bilgiler verebilir. Bunun yanında Türk fonetiğinde -d- (öümlü, diş, süreksiz, ağız) sesi ile -t- (öümsüz, diş, süreksiz, ağız) sesinin akustik değerlerine, formant frekans değerlerine ve en kalınından en incesine kadar sıralanış biçimi ses merdiveni’ne bakılarak sesler arasındaki ayırtı gösterilebilir. Buna dayanarak Eski Anadolu Türkçesinde ı~ d alternansı (ikili şekli) olmayan ı ı sesi kullanımının bir imla meselesi olmaktan ziyade bir fonetik hususiyet olduğu da düşünölebilir. Fonetik yaklaşımlar irdelendiğinde Eski Anadolu Türkçesi kelimelerindeki seslerin belli kurallar çerçevesinde bir araya gelerek grup oluşturduğu ve yazıda aynı işaretlerle karşılanan birçok sesin aslında tek başına ayırıcı farklı özellikleri olduğu söylenebilir. Farklı özelliklere sahip ve çok sıralı diziliş oluşturabilecek sesleri yazıda ayırtılı bir biçimde göstermek ise ortografik olarak zor hatta olanaksızdır. Nitekim, Clauson, Türkçenin 900- 1200 yıl önce tam olarak nasıl telaffuz edildiğini gösterecek herhangi bir araca sahip olun(a)madığı için en ilmi yazı (semboller) sistemlerinin bile ancak kelimenin sesletim ve söylenişi hakkında tahminden öte geçmeyen bir fikir sunabildiğini dile getirmiştir (aktaran Uçar, 2017: 95). Bu sebeple bize göre Eski Anadolu Türkçesi yazı dilindeki işaretleri söz konusu seslerin (fonemlerin) ortak özelliklerini (alofonlarını-fonetik değişkelerini) temsil eden genel işaretleyiciler olarak görmek ve ı (tı) ve t (te)’yi aynı sesin farklı işaretleyicileri (harfleri) olarak değil, fonetik değişkeleri farklı iki sesin ortografik zorunluluk dolayısıyla aynı işaretleyici ile gösterilen biçimleri olarak değerlendirmek gerekir.

3) Türkçesinin önemli özelliklerinden olan -g-> -v- ses değişmesi -g-nin sızıcılışıp dudaklaşması biçiminde ortaya çıkar (Öner, 1998: 14). Ğ ve g seslerinin v olması yaygınlaşmış bir ses olayı olarak Kıpçakça'da görülür (Karamanlıoğlu, 1994: 16). Lehçe sınıflandırılmalarında da ölçüt kabul edilen bu ses değişmesi Oğuzca'da -ğ- (<-g-) ye karşılık gelmektedir. G-v değişikliğinde g ler doğrudan v olmamış, yumuşayıp ğ (y)

hâline geldikten sonra v şekline geçmiştir. Türkçe'de dudak ve dudak-dış ünsüzleri ile yuvarlak ünlülerin birbirlerini çektiği ve dudak ve dudak-dış ünsüzlerinin bazı kelimelerde düz ünlüleri yuvarlaklaştırdığı görülür. Yuvarlak ünlüler de bazı kelimelerde dudak ve dış-dudak ünsüzlerinin meydana gelmesine sebep olur (Ergin, 1989: 115). Cerrâhiyetü'l-Hâniyye'de -g- 'nin -v- 'ye dönüştüğü bazı örnekler şunlardır: Bu ikisin suyla sahk idesin sovumadın ol düzgün kağıza dürdesin (CH: P25b-8); her besrenün yani her sivilcinün üzerine bir lâtif dag urasın (CH: P46b-11); ol panmuk soviyınça tura (CH: P28b-5).

4) Dudak ünsüzü olan ve Karahanlı ve Harezmi Türkçelerinde (w) sesine dönüşen Eski Türkçenin iki ünlü arasındaki veya kök sonundaki -b- sesi, Çağatayca'da v sesine dönüşür (Eckmann, 2008: 23). Kelime başındaki b-v değişikliği Eski Türkçe ile Batı Türkçesi arasında olmuştur: bar > var, barmaq > varmaq, birmek > virmek > vermek gibi. Kelime başındaki b-v değişikliği tek bir örnek olarak Cerrâhiyetü'l-Hâniyye'de viribi- "göndermek kelimesinde de görülür. "İkan alasın andan şonra bir yiti nişterile viribine tutup yarasın (CH: 142b-2)." Kelime içindeki b-v değişikliği ise daha Eski Türkçe devrinde başlamış ve daha geniş ölçüde gerçekleşmiştir. Batı Türkçesinde kelime içinde ve sonunda görülen v'lerin çoğu: eb > ev, yabız > yavuz subar- > suvar-kullanımlarında olduğu gibi bu şekilde gerçekleşmiştir (Ergin, 1989: 110, 111). Cerrâhiyetü'l-Hâniyye'de kelime içi b-v değişikliği: örneklerinde görülür: kim 'alı'le yavuz âfetler irişmeye (CH: 41-b11), bilebiz > bilevüz) 'ilâcları maḥallü maḥalinde ferdin ferde[n] bildürevüz CH: 172b-11).

5) Ses hadiseleri, seslerin sıralı dizilişler sırasındaki dizilimlerine bağlı olarak ortaya çıkar. Çevre şartı diye adlandırılabilir budizilimlerde sesler,

dizge içinde farklı yerlerde, farklı seslerle bir araya gelerek bir dizi oluştururlar. Türk dilinin tarihî ses bilgisinde kelimelerde başta -y- ünsüzü türediği gibi, dar ünlülerden önce kelime başında bulunan -y- ünsüzünün düştüğü de olur. Eski Türkçe (Karahanlı Kutadgu Bilig ve Dîvânu Lugâti't-Türk)de ve Harezmi Türkçesinde kelime başı veya önü -y- sesleri korunur. Türemeyi ve düşmeyi kolaylaştıran çevre şartı, -y- ünsüzü ile düz-dar -i- ünlünün yan yana bulunması sırasında gerçekleşir. -y- ünsüzünün kaybolmasına sebep kendisini takip eden sesin -i- düz-dar ünlü olmasıdır (Gülsevin, 2013: 59). Kaşgarlı XI. yüzyıl Oğuzcasında, Oğuzların kelime başındaki y'leri attıklarını ve öbür Türklerin yolcuya yelkin, oğuzların ise elkin dediklerini belirtir (Korkmaz, 2005: 210). Cerrâhiyetü'l-Hâniyye'de -y- sesinin kelime başında kullanıldığı bazı örnekler şunlardır: Bu alemtler sınıuk alamtleri degüldür yincilmişdür ya azacuk sınımışdur (CH: P168b-7); bu aletün ucını gemüğe direyüp gemügi yitesin (CH. M180a-10); ve eger sınıuk yaramaz sınsa yahud yincilse (CH. P191b-8).

6) Ayrılma uzaklaşma hâl ekinin ünlüsünün düz-dar biçimde -dın kullanılması, Karahanlı, Çağatay ve Harezmi Türkçelerinde görülür. Ayrılma uzaklaşma hâl ekinin ünlüsünün düz-geniş olması Oğuzca'da, düz-dar olması Harezmi'de yaygındır (Argunşah, 2015: 369). Dın ekinin ünlüsünün Cerrâhiyetü'l- Hâniyyede düz dar olduğu örnekler: her tarafında birer tag birezcük arşadın yana meyil ola (CH: P33b-3). Eger müddetten öndin yörise ayağı harab olur (CH: P201a-6) eger bununıla dahı çıkmazsa şakk idesin yani yarasın hararet kesb idüp şişmedin ve teşennüc getürmedin (CH: P53b-7); ve eger oğlanun iki ayağı öndin anı çekmek kolaydır (CH: P117b-9).

7) Karahanlı Türkçesinden sonraki Harezmi ve Çağatay Türkçelerinde çift dudak (dudak-diş dudak) ünsüzleri -b-, -p-, -m-, -v-, -f- nin etkisiyle, düz ünlüler -a-, -e-, -i-, -i- yuvarlaklaşarak -o-, -u-, -ö-, -ü olur (Ölmez 2011: 23). Dudak ve diş dudak seslerinin kelime veya eklerde yuvarlaklaşarak -o-, -u-, -ö-, -ü-olmasına Cerrâhiyetü'l-Hâniyyede de restlanır: Alet budur fustuk kabı misalinde kan kesmeğe kan akan yirün üzerine koyasın (CH: P88b-5); ol be-gayet yaramazdur cemi çıkukdan daha yavuzdur (CH: P194a-13).

8) Eski Türkçe’de kelime içi ve kelime sonundaki -d- sesi Harezmi Türkçesinde -z(d)- sesine, Çağatayca’da ise -y- sesine dönüşmüştür. Türkçenin tarihî gelişmesinde ve şivelerin ayrılmasında önemli bir yeri olan bu ses hadisesi Eski Türkçe’nin sonlarında ve Batı Türkçesi ile Eski Türkçe arasında bir değişiklik olarak gerçekleşmiştir d~z~y değişiminde -d- ler önce pelték z (zel)ye, sonra -y- ve -z- ye çevrilmiştir (Ergin 1989: 122). Oğuzca için tipik olan ekin Cerrâhiyetü’l Hâniyye’deki örnekleri şunlardır: Andan sonra kağızdan bir mersin yaprağı kesesin alasin sabun ve söyünmedik tîz kireç (CH. M25b-6); yağıla ıslanmış panmuğı ol dagun üzerine koyasin tâ kim ol eva kodugun yire tâ kim amelün tamam ola C.H: P25b-6); alilün iki ayağın uzatdurasın ol çıkan ayağı yiründen uzun gelür (C. H: 40p-8).

9) Çağatayca’nın karakteristik özelliklerinden -ğan sıfat fiil eki metin içerisinde birçok yerde tekrarlanmıştır. Karahanlı Türkçesinden itibaren yoğun biçimde kullanılan ek, tarihî lehçelerden Karahanlı, Harezmi ve Çağatay Türkçelerinde -ğan biçimiyle görülmektedir. Orta dönem Kıpçak metinlerinde görülen -mış sıfat-fiil eki ise yerini -ğan ekine bırakmıştır. Divânu Lugâti’t-Türk’te örneklerini gösteren Kâşgarlı, -ğan ekini daha çok Kıpçakların kullandığını; Oğuzların ise bunun yerine -an ekini benimsediklerini belirtir (Akar, 2003: 106). Müsteşrik C. Brockelmann da -ğan / -gen ekindeki ön ses -ğ ve -g’lerinin Oğuz Türkçesinde düşerek- an / -en şeklini aldığı görüşündedir (Eraslan, 1980: 38). Ekin Cerrâhiyetü’l-Hâniyyedeki örnekleri: Boguza tırığan gemügi ve gayrı nesneleri çıkarmagun tarikasin bildürür (CH: P79a-4); güneşe bakıcak boguza tırığan nesne göze görünür (CH: P79a-7); ikinci babun seksen tokuzuncı faslı yirlegenün ve barmak yincilmegün ilacınun tarikasin bildürür (CH: P141b-6).

10) Eski Türkçe’de başlangıçta isimlerden sonra -g, -ğ; iyelik ekli kelimelerden sonra -n; zamirlerinden sonra -nı, -ni olmak üzere üç türlü belirtme eki kullanılırdı. Orhun Türkçesinde adlardan ve özel adlardan sonra gelen belirtme durum eki Karahanlı Türkçesinde yalın adlardan ve iyelik eki almış adlardan sonra da kullanılmıştır (Kaçalın, 2011: 42). Çağatayca’da

belirtme durum eki -nı, -ni ve üçüncü şahıs iyelik ekinden sonra genellikle -n kullanılmıştır (Eckmann, 2008: 63). Karahanlı Türkçesinden başlayarak Uygurcanın devamı sayılacak Türk lehçeleri zamirlerde kullanılan -nı, -ni ekini yaygınlaştırdıkları hâlde Oğuz Türkmen lehçeleri -g, -ğ ünsüzlerinin eriyip kaybolmasından sonra aradaki -ı, -i, -u, -ü bağlantı ünlülerini birer yükleme hâli olarak yaygınlaştırmışlardır (Korkmaz, 2005: 211). Ek, Batı Türkçesinin Doğu Oğuz sahasında isimlere de gelerek kullanılmış bugün sahanın büyük bir kısmında ünlü ile biten isimlerin belirtme durum eki hâline gelmiştir. Belirtme durum ekinin Cerrâhiyetü'l- Hâniyye'deki bazı örnekleri şunlardır: Anı kesmegün tarıkı oldur kim o didüğümüz fazla'ı elünile dutasın (CH: P111a-3,4); şol sigiller kim karında hadis olur anı kesmegün tarikasın bildürür (CH: P9a-11); ayağını bükemez ve ökçesini oyluğu dibine iletemez (CH: P198a-2); burun içinde biten etün ilacın tarikasın bildürür (CH: P198a-2).

11) Eski Türkçe, Uygurca ve Karahanlı Türkçesindeki -k- /-ğ- ve Harezmi Türkçesinde w olan ses Çağatay Türkçesinde -v-'ye çevrilir. Kavuk (Uygurca kağuk kese). Tavuk (Eski Türkçe, Uygurca takıgu, Kaşgarlı takagu, harezmi tawuk). Yavuk (Eski Türkçe, Kaşgarlı yağuk, Harezmi yawuk yakın) (Eckmann, 2008: 27). Cerrâhiyetü'l- Hâniyye'deki kullanımlar şöyledir: Kavuka hukne itmegün tarikasını ve aletinün şeklini bildürür (CH: P9b-16); kavukdan taş çıkarmagun tarikasın bildürür (CH: P10a-1) gızası karın ve tavuk ve turgay ve serce ve gögercin (CH:P 163b-14); eger ok göğüze yakarına yavuka yahud pehluya tokunsa milile arayasın (CH:P 151'a-5); Bu aletinün agzı kovuk ve sapı bitevi ve burma ola (CH: P125a-6).

12) İlk hecede e> i değişmesi, Karahanlı Türkçesiyle birlikte Türkçe kelimelerin ilk hecesindeki -e- ünlüsünü -i- ile yazma temayülü daha sonraki dönemlerde artarak devam etmiştir. Karahanlı Harezmi ve Çağatay Türkçesinde e ünlüsünün yazımı bir kural oluşturacak şekilde i imlası lehine genelleşmiştir (Yıldırım, 2010: 27). Cerrâhiyetü'l-Hâniyyede -e- ile veya bazen -e-, bazen -i- ile yazılan kelimeler mevcuttur. Bu durum yabancı asıllı kelimelerde de görülür. Karahanlıca'da ilk hecede bulunan e sesi ise Nehcü'l

Ferâdis'e kadar Harezmi Türkçesinde de muhafaza edilmiş, fakat sonraları ۛ ile işaretlenen -ye- ile -i- arasında bir sese karşılık kullanılmıştır (Eckmann 2008: 18). Cerrâhiyetü'l-Hâniyye'de -e- ile veya bazen -e-, bazen -i- ile yazılan kelime örnekleri: bir dürlü zamağ dahı kim gemügi bitürür alasin encir yaprağı (CH: P170b-16); El ile devürmek mümkün olmasa bir igneye ebrişüm yakasin (CH: P61b-8); cerahat gayir yani derin olursa ve aşagasında kovuk yir olsa ol kovuk yirde (CH: P128a-10); kaçan kim bagarsuka cirahat hadis olsa ve ol cirahat giccük olsa (CH: P133b-4) ol sag barmak ol sinuk barmaga siyük olur (CH: P178b-6); Amma evvelki tedbirde aksak olmaz şol sebebeden kim baldır oyluka seyük yiri turur (CH: P187b-16).

13) Oğuz ve Kıpçak lehçelerinde kullanılan zamir -n-'si tarihî Çağatay Türkçesi ile Modern Özbek ve Uygur lehçeleri dışındaki hemen bütün Türk lehçe ve ağızlarında genelleşmiş olarak kullanılır (Başdaş, 2014: 148). Eski Türkçe döneminden itibaren metinlerle takip edilen zamir n'sinin isim çekiminde ortaya çıkması ilk kez Çağatay dönemi eserlerinde farklılık gösterir. Çağatay dönemi mensur eserlerinde III. teklik şahıs iyelik eki ile ismi fiile ve ismi isme bağlayan -e, -de, -den hâl eki arasına çoğunlukla zamir n'si gelmez (Argunşah 2015: 117) Zamir -n'siz kullanıma Cerrâhiyetü'l-Hâniyye'de de bir tek örnekte rastlanır. Bir büyük bizi dört kat idesin evvel rifadenün büyügin baglayasin andan sonra bir bizi dahı evvelkiden insüzirek kat idesin (CH: P66b-11).

14) Karahanlı Türkçesi (Dîvânu Lugâti't-Türk) ve Harezmi Türkçesinde görülen kelime başında hece başındaki ğ, g> (k, k) sesleri çoğunlukla ek ve hece ön seslerinde tutunur (Eckmann 2014: 13). ğ ve g seslerinin ek ve hecelerinde muhafaza edildiği örnekler Cerrâhiyetül Hâniyyede de rastlanır: ikinci babun seksen tokuzuncı faslı yirlegenün ve barmak yincilmegün ilacınun tarikasın bildürür (CH: P141b-6); Bilgil iy talib kim yirlegenün alemeti oldur kim bir büyük etdür dırnagun altında olur (CH: P141b-9); güneşe bakıcak boguza turığan nesne göze görünür (CH: P79a-7). Sonra cirahatı dağlayasin şol dağlağuyı kim ana mensub ola (CH: P142b-4); bir nice günden sonra açdum gördüm kim ol fasid et yinmiş göyinmiş ol

barmagun dırnakı altındağı ağıla gemügi çıkdı (CH: P142a-3); verem arız olduğu hinde issi ve yanğun ve sanculu olup (CH: P113a-4).

Sonuç

Karahanlı Türkçesinden sonra gelişen Oğuz, Kıpçak, Harezmi ve Çağatay Türkçeleri birbirleriyle bağlantılı ve etkileşimli Türk lehçeleridir. Bu lehçeler arasında lehçelerin gelişim ve değişimlerine bağlı olarak gerçekleşen ve bugün birçoğu kaybolan ses, ek ve kelime gibi dil birim geçkileri (modülasyonlar) bulunur. İnceleme ile, Eski Anadolu Türkçesi döneminde tıp alanında yazılmış Cerrâhiyetü'l-Hâniyye, dil ve içerik açısından taşıdığı değer ve haiz olduğu önem dolayısıyla Türkçenin tarihi gelişimi ve Türk dili tarihi içindeki çerçevesinde morfolojik ve fonolojik bazı hususlar bakımından değerlendirilmiştir. Değerlendirme ile, Cerrâhiyetü'l-Hâniyyede Oğuz Türkçesinin dil özelliklerinin hâkim ve baskın olduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanında lehçelerin meydana gelmesinde genel temayüllerin körleşmesi veya koyulaşmasına bağlı olarak ortaya çıkan fakat kurallaşmayan ve genellikle göstermeyen kimi kullanımlara da rastlanmıştır. İncelemeye bağlı olarak Türkçenin mühim ses hadiselerinden olan kelime başı ve kelime içi -k-, -ğ-, -g- ve -t-, -d- sesleri ile ilgili değişikliklerinin fonetik biliminin ulaştığı teknik imkânlar kullanılmadan, sırf çeviri yazıya göre ve ortografik olarak değerlendirilmesinin fonetik ve fonolojik yönden eksik bir değerlendirme olacağı fikri edinilmiştir. Fonetik analizleri yapılmış ve ses-harf denklikleri sağlanmış kelimelerin imlasının doğru olabileceği ve ses-harf karşılıklarının imla gibi dil dışı bir etmenle değil, fonolojik amil ve müessirlerle sağlanabileceği bir görüş ve kanaat olarak dile getirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akar, A. (2003). -Gan Sıfat Fiil Eki. Tübar-Türklük Bilimi Araştırmaları, XIV-2003-Güz, s. 103-115.
- Akar, A. (2011). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Oğuzca Dışı Dil Unsurları. Icanas 38, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara 10-15 Eylül 2007, Bildiri Kitabı: 38. ICANAS Bildiriler/Papers: Dil bilimi, Dil Bilgisi ve Dil Eğitimi, I. Cilt, Ankara 2011, s. 23-38.
- Akülker, K. (2022). Cerrâhiyye-i İlhâniyye'nin Paris Nüshası (Giriş-Inceleme-Metin-Dizin). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Argunşah, M. (2015). Çağatay Türkçesi. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Baldane, O. (2021). Azerbaycan Türkçesindeki Bazı Oğuzca Dışı Unsurlar Üzerine. IX. Uluslararası Türk Dili Kurultayı-Bildiri Kitabı (I. Cilt), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 407-423.
- Başdaş, C. (2014). Türkçede Üçüncü Şahıs İyelik Eki Ve Zamir N'si. The Journal Of Academic Social Science Studies International Journal Of Social Science, Doi Number:Http://Dx.Doi.Org/10.9761/Jasss2586 Number: 30, Winter I, p. 147-161.
- Bayat, A. H. (1993). Cerrâhiyye-i İlhâniyye. Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.7, s.420.
- Demirezen, M. (1981). Dil Tarihlemesi Glottochronology ve Dilbilimdeki Yeri. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eckmann, J. (2008). Çağatayca El Kitabı, Yayına Hazırlayan Günay Karaağaç. İstanbul: İstanbul Üniversitesi edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Eckmann, J. (2014). Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar, Yayına Hazırlayan Osman Fikri Sertkaya. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eraslan, K. (1980), Eski Türkçede İsim-Fiiller. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 2731.
- Ergin, M. (1981). Azeri Türkçesi. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Ergin, M. (1989). Türk Dili. İstanbul: Bayrak Basın Yayın.
- Gemalmaz, E. (1992). Türkçenin Morfo-Sentaktik Yapısının Fonolojisine Etkileri. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 169-173.
- Gülsevin, G.; Boz, E. (2004). Eski Anadolu Türkçesi. Ankara: Gazi Kitabevi.

- Gülsevin, G. (2013). Ses Bilgisinde ‘Çevre Şartı’ Kavramı ve Ağız İncelemelerindeki Önemi. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, Volume 8/9 Summer 2013, P. 49-62, Ankara-Turkey.
- Güven, M. (2005). Abdulvehhâb bin Yusuf’un Müntahab-ı Fi’t Tıbbı (Dil İncelemesi-Metin Dizin). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kaçalin, M. (2011). XI-XIII. Yüzyıllar Türk Dili Ünite VI-X. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Karamanlıoğlu, A. F. (1994). Kıpçak Türkçesi Grameri. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaymaz, Z. (1999). Bazı Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde K Sesinin Temsili. III. Uluslararası Türk Dili Kurultayı-1996, (23-27 Eylül 1996 Ankara). Ankara 1999, s.659-664.
- Kılıç, M. A. (2011). Ağız Araştırmalarında Konuşma Seslerinin Fonetik Çözümleme Yöntemleriyle Belirlenmesi. IV. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştay 27-29 Ekim 2011, Bildiri Metni s.1-10, Edirne.
- Kılıçoğlu, V. (1956). Cerrahiye-i İlhaniyye. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1974). Türk Dili Üzerine Araştırmalar C.I. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2005). XI-XIII Yüzyıllar Arasında Oğuzca. *TDAY-Belleten* 1973-1974, s. 41-48.
- Korkmaz, Z. (2013). Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi. Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mansuroğlu, M. (1988). Eski Osmanlıca. Tarihi Türk Şiveleri, (Çev.Mehmet Akalın). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları (247-276).
- Ölmez, Z. (2011). XI-XIII. Yüzyıllar Türk Dili Ünite I-V. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Öner, M. (1998). Bugünkü Kıpçak Türkçesi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Uçar, E. (2017). Eski Uygurcada İlk Hecedeki Yuvarlak Ünlülerin Yazıçevrimi Problemi Üzerine. *JOTS*, 1/2, 2017: 91-103.
- Uzel, İ. (1992). Şerefeddin Sabuncuoğlu Cerâhiyetü’l Hâniyye I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yıldırım, T. (2010). Hüseyin Baykara Divanı (İnceleme-Metin-Dizin). Hat Yayınevi, İstanbul

Yüksel, A. (2007). İlk Dönem Arap Dilcilerinde Fonetik Çalışmalar: El-Hâlîl B. Ahmed El-Ferâhidî Örneği. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 24-25, s. 135-151, Samsun.

İnternet Kaynakları

Akar, A. (2014). Eski Anadolu Türkçesi Ders Notları – I, <http://www.aliakar.com/img/eat.pdf> (Erişim: 22.02.2018).